VIOREL CQMAN

PE TREPTE

Coperta: Viorel Coman Tehnoredactare: Gabriela Ștefu DTP: Evdochia Smaznov

Tipărit la: S.C. PAPER PRINT INVEST S.R.L.
E-mail: paper_printinvest@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COMAN, VIOREL
Pe trepte / Viorel Coman. - Brăila : Editura Istros a
Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019
ISBN 978-606-654-370-5

821.135.1

VIOREL COMAN

PE TREPTE

EDITURA ISTROS A MUZEULUI BRĂILEI „CAROL I”

BRĂILA, 2019

Celor care au trudit, Maria si Sandu.

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

SĂ NE LUCRĂM GRĂDINA!

Finalul micului roman filozofic „Candide sau Optimismul”, scris de Voltaire cu două veacuri și jumătate în urmă, are și azi un tâlc neostoit: „Dar până una-alta trebuie să ne lucrăm grădina!”

Grădinile sufletului cer mare lucrare și, din perspectiva lui Candide, puține lucruri par mai importante decât acestea. Dacă mai adăugăm că această formulă memorabilă este o metaforă a

Educației, înțelegem de ce o readucem în prim-plan în prima zi de școală. Până să ne apucăm de lucru, acum, chiar din prima zi, nu-i rău să privim cu îngrijorare grădina și vegetația care vremelnic a năpădit-o... în primele zile din septembrie massmedia a publicat structura cheltuielilor de consum pe primul trimestru al acestui an. Știrea a trecut ca și neobservată. Nu a interesat pe nimeni. Nu a avut parte din câte știm de nici o analiză.

Cu uimire și mâhnire am aflat de aici cam cât cheltuiesc românii pentru educație, după ce încheie ciclul școlarității: 0,9%, adică cel mai puțin din seria reperelor esențiale prinse în grafic. Pentru comunicații, 4,7%, transport, 5,9%, sănătate, 4,4%, apă, gaze, electricitate, 17,8%, pâine, 19% etc. Pentru viciile pedepsite, alcool și tutun, 5,6% iar pentru viciul nepedepsit al lecturii 0,9%! „Cașcavalul" sociometric, secționat rezonabil pentru alte domenii, când ajunge la „educație" nici nu poate oferi un sector colorat, ci doar un mic junghi cenușiu... Nu știu dacă e doar puțin, în mod sigur e jenant.

După ce încheie școala, după ce încheie era gratuității (și aceasta cu destule probleme, mai ales în anii de final

de ciclu școlar) românul începe o nouă perioadă, pe care aș numi-o *marea nepăsare.* Peste grădinile sufletului, cum-necum trasate și

cultivate de școală, se așază repede, sălbatică, iarba uitării.

Trebuie să reflectăm, măcar acum, la început de an școlar, asupra acestei opțiuni jenante și îngrijorătoare care ne plasează iarăși în zona crepusculară a ierarhiilor europene. Este evident că acest biet procent care ilustrează opțiunea românilor pentru educație este unul din cele mai mici din Europa. Știam de comparații hazlii la pasta de dinți sau hârtie igienică, la detergenți sau săpun. Dar la educație e prea de tot, dacă nu cumva toate la un loc derivă dintr-un mod românesc de a reacționa la problemele vieții. Să fie această opțiune cauzată de un reflex psihologic obișnuit: tot ce e gratuit nu e de prețuit?

După ce e obișnuit ca în educație totul sau aproape totul să fie de-a gata, vreme de cincisprezece ani, românul nici nu mai știe ce trebuie să facă să întrețină ceea ce e un bun câștigat, ceea ce deja

are: exercițiul de a citi, de a scrie, de a comunica, de a se informa. Și nimeni în școală nu-i spune, nu-1 învață durabil că educația proprie nu e niciodată încheiată. Din păcate, pentru absolventul român, despărțirea de școală este egală cu despărțirea de toate formele educației. »

Intră în viata socială care îi solicită cu totul 5
alte reflexe decât cele cultivate de școală.

11

VIOREL COMAN

Privind cu atentie evoluția absolvenților din școlile românești, remarcăm un lucru care are tâlcul lui: la societatea românească sunt adaptabili, chiar ușor adaptabili, cei care nu au pus prea mare preț pe școală, cei care vin din mijlocul ierarhiilor școlare.

Cei care au fost „vârfuri”, care și-au croit modele din ceea ce au primit în școală, au unele probleme cu adaptarea, cu realitatea românească buclucașă, devin chiar inadaptabili. Refuză lumea românească, dar se integrează rapid și pe bani buni oriunde în Europa, ca și când chiar pentru asta au fost educați. Ceea ce

refuză România, ca valoare și inteligență, are ioc imediat în Europa.

Dacă analizăm principiile generale ale școlilor mari din Europa, remarcăm o tendință pe care noi nu o putem încă impune. Probabil că elevii învață de-a lungul anilor de școală noțiuni mai puține, mai ușoare, dar mai pragmatice. Probabil că activitatea de educare individuală e mai dezvoltată: fiecare elev este văzut în unicitatea sa și primește un meniu educațional pe măsură, adecvat.

Dar în toți anii de școală li se cultivă un sentiment ce devine principiu: educația trebuie să fie permanentă, să fie de-a lungul întregii vieți. Toată viata trebuie să se instruiască, să știe unde sunt sursele, cum să se folosească de ele si mai ales să știe că, fără aceste resurse, nu reușește. Este vorba, în

acest reflex social, despre cultura devenită civilizație. »

Noi avem o altă atitudine. Indopăm elevii ca pe niște gâscani înaintea zilei de târg, îi îndopăm cu „cuvinte furajere”, cum ar zice Marin Sorescu, cuvinte numai bune de uitat, de eliminat.

Acum, în anii de scoală, trebuie să

citim toate romanele lumii, acum, toată matematica, să nu cumva să rămână vreo teorie lobacevskiană nepredată, că-i semn clar de incultură mare, acum toată fizica, toată chimia, toată biologia, istoria, geografia... Și după câțiva ani, văzând că aproape nimeni în societate nu-i întreabă de ceea ce au învățat, ajung să privească școala cu nepăsare, „să pună cartea-n cui", cum se zice.

Un adevăr elementar și dureros trebuie spus: niciodată absolventii nu mai muncesc în societate cu rigoarea, gravitatea, promptitudinea cu care au lucrat la școală. Prin cancelarie circulă o „corozivă" ce trebuie luată în seamă: dacă în tara românească maturii ar munci cât muncesc elevii, tara asta ar fi ajuns departe! Ca orice glumă, fie vinovată, fie nevinovată, are și trista ei parte de adevăr...

Școala europeană are în România, deocamdată, ca într-o neostoită ecuație maioresciană, are, deci, doar voluptatea formelor. Fondul european e încă departe. Până atunci, până nu vom identifica miezul răului și nu-1 vom înlocui, nu vom avea spor

și în cercuri largi vom da ocol, ca liliecii

îngrijorați - șoarecii altarelor! - turlelor singuratice.

Avem de dat răspunsuri la întrebări grele. De ce pentru absolvenții învățământului românesc socialul nostru e un iad cetățenesc pavat cu bune intenții, în timp ce societatea europeană e ușor suportabilă? Nu e pentru nimeni un secret faptul că noi finanțăm indirect Europa prin neputința - căci de neputință e vorba - de a ne păstra valorile, inteligențele. Școala face mari eforturi pentru dezvoltarea acestor capacități. Chiar cu exagerări. Chiar cu acceptarea unor forme organizaționale specifice care ignoră noțiunea de învățământ „public". S-a impus o situație care, în cazul noilor norme de finanțare, va produce confuzie: ai elevi olimpici, ai un statut bun la nivelul sistemului. Faci o bună sau foarte bună educație pentru elevii de mijloc, nu-ți măsoară nimeni această performanță care, prin meticulozitate, rafinament, încordare psihică, situează profesorul la un nivel cel puțin egal cu cel care „dă" olimpici. Căci în cazul olimpicilor avem de-a face cu un fenomen special: răsare tot ce semeni, pe când în forma gri a educației, fondul e, de regulă, rebel.

...întrebările adolescenților sunt și multe și grele. Noi, cei maturi, părinți, profesori - oricum, cei implicați în educație - adesea dezvoltăm un tip de surzenie la întrebările lor și, evident,

greșim. Căci

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

întrebările lor rod, nu rodesc. Și dacă, totuși, rodesc, dau semne neliniștitoare care se finalizează cu decizii greșite.

Cine să-i înțeleagă? Cine să-i ocrotească? Lumea în care sunt așezați este aspră și nerăbdătoare, grăbită și neîndurătoare.

Trebuie să privim încordați și cutremurați de responsabilitate pedagogică și spre zona gri a adolescenței!... Ca profesor, vrând să-i înțelegi, nu ai cum să nu-i iubești. Nu-i poți privi rupți de lume. Ei sunt o parte a ei și, nu peste multă vreme, lumea, lumea românească, vreau să zic, va fi cam cum o vor dori ei. Cum ar arăta portretul (robot? nu, cuvântul îmi dă fiori!) adolescentului de azi? Iată o întrebare care se impune. Cu răscrucea în suflet, neștiind prea bine pe ce cale să o apuce, cu încrederea în lume ușor zdruncinată, cu încrederea în școală adesea rău clădită, cu educația în familie de multe ori susținută precar, cerând societății cu îndreptățire mai mult decât poate aceasta, biata de ea, să dea.

Adolescenți de azi îmi par a fi cititori ocazionali de ziare, răsfoind și căutând

(căutându-se), ascultători de radio, legănându-se cu voluptate în hamacul sonor al muzicii lejere, trecând cu nepăsare de la vaietul vulgar al manelelor la cântece răstite, cu texte de ocnă și de inimă albastră.

îi vezi trecând prin pădurea de tentații fără puterea de a se opri. întind naiv mâna spre fructe

15
VIOREL COMAN

oprite, le gustă necoapte, caută și preferă, spre mirarea noastră, fericirea ieftină, cu damf de efemeri tate.

Dimineața, la prânz și seara îi vezi sporind forfota orașului. Cu suflete frumoase în care visele cresc ca nalba, trag la edec povara metafizică a adolescenței. îi vezi pretutindeni, atât de asemănători și totuși atât de diferiți, cu mersul lor ușor ezitant și stângaci, specific ființelor marine ce trăiesc pe uscat și ar vrea să zboare... Acul fragil al busolei sufletului lor caută tremurând febril nordul moral.

Le recunosc dreptul de a vorbi primii, în cunoștință de cauză, pe ton acut, despre singurătate și iubire, despre tandrețe și sărăcie, despre nedreptate și viciu, despre părăsire și sacrificiu.

Noi le vorbim cu pasiune când reală, când trucată despre viitor, despre Europa, despre integrare și valori, despre muncă, pragmatism și ei ne privesc ironici și neîncrezători, prea devreme sceptici, prea devreme bănuitori. Cert lucru, odiseea lor pedagogică e grea. Iliada existențială sper să nu le fie la fel de aspră! în final, să parafrazăm îndemnul Fericitului Augustin: „lubește-i și fa ce vrei, căci iubindu-i nu poți să faci decât bine!”

ȘCOALA - DE AZI PE MAINE »

Puține subiecte au obsedat societatea românească în ultimii ani mai mult decât școala. Prinsă între ciocanul sever al „reformelor” și nicovala „tradiției”, școala românească trăiește o lungă și agonizantă tranziție către ceva neclar și incert. Sistemul de învățământ românesc, atât de mare și de complicat - cuprinde o cincime din populația țării! - are, ca peste tot în lume, un caracter

inertial, iar ceea ce s-a numit „reformă” a fost doar o serie de încercări de schimbare, de cosmetizare si ajustare, dar niciodată nu s-a construit din temelii.

Ce a urmat se știe: o mare vânzoleală, o tulburare a apelor, încât un elev ajunge să suporte, în cei 12 ani de scoală, câteva valuri de schimbări, în cel mai bun caz trei serii, care dau impresia de nestatornicie. Vrem învățământ la standarde J
europene, dar fără să știm prea bine ce înseamnă acest lucru. Ignorăm realitățile societății românești, care este europeană doar prin câteva elite, și nu luăm în seamă o lungă serie de probleme pe care preferăm să le ascundem sub preș.

De aceea, cu cât lăsăm lucrurile să se cronicizeze, cu atât ele devin mai grave, mai dureroase, și joacă rolul merelor putrede din coșul bunicii: le strică și pe celelalte.

S-a dat în ultimele două decenii mult prea mare importanță „școlii vieții” - e adevărat, mult mai severă, mai dinamică, bazată pe reflexele, adesea primitive ale „descurcăreților” și șmecherașilor. S-a creat pe neobservate un sistem de selecție naturală, care adesea apropie lumea românească mai mult de legile junglei decât de legile societăților civilizate.

Ce mai poate să facă școala? Multe, dacă se va lua în serios. Mai nimic, daca

rămâne la structurile inerțiale, cu motoarele ținute la „relanti”.

Școala românească trăiește acum riscul enorm » >
de a deveni o ipostază nouă a obsedantelor forme

fără fond; ea produce *aur cenușiu* pentru exterior și lasă pentru intern, în zona de jos a calificărilor, un spectacol al inflației de diplome. Ca prim efect dureros, școala nu mai e, pentru un mare număr de elevi, convingătoare. întrebările *de ce să învăț?* sau *ce-mi trebuie școală?* sunt întrebări de o mult mai mare importanță decât cea pe care le-o acordăm.

Cu eforturi financiare considerabile administrațiile județene și locale au modernizat cea mai mare parte a bazei materiale. Școlile din România au ieșit - ca aspect exterior - din zona gri în care erau cu un sfert de veac în urmă.

în foarte multe sate civilizația pe care o oferă noile școli este singura formă de civilizație modernă: confortul termic iama, ambientul, oferta multimedia, biblioteca, inițierea în tainele lumii, bunele practici în domeniul sportului, ca să nu mai vorbim de relațiile interumane, de comunicare.

în mod normal, ar trebui să se învețe mai bine. Dar oriunde și oricând pui, fie pe stradă, la piață, la cafenea, întrebarea despre cât se învață azi, invariabil răspunsul este: se învață mai puțin.

Spre cinstea lor, administrația județeană și locală premiază în fiecare an elevii olimpici. Adesea și pe profesorii care i-au pregătit. Toate bune și frumoase. Dar de ce nu ne asumăm, ca un coșmar cetățenesc, cotidian, faptul că în ultimii ani s-a triplat (cel puțini) abandonul școlar?

19

VIOREL COMAN

Strict statistic, niciun elev olimpic nu se va mai întoarce cu serviciul în Brăila decât din întâmplare. Statistica pe ultimul deceniu confirmă acest lucru. Este foarte bine că ne mândrim cu valorile pe care le produce școala, dar de ce nu privim, înfiorați de răspundere pedagogică, și spre zona de jos a ierarhiilor școlare?

De ce neamțul sau irlandezul - ca să nu facem referire decât la ceea ce știm concret - când observă >

că un elev a absentat două zile de la școală, vine acasă cu două echipaje ale poliției și administrației școlare: o mașină duce copiii la școală apoi îi cuprinde într-

un program de investigare și corijare iar pe părinții iresponsabili îi duce la poliție pentru explicații. Ce știu ei deja și noi încă nu?

Peste doar două decenii, toți cei pe care școala îi pierde azi pe drum, îi evită, îi ignora, vor fi părinții si, într-un fel, vor face educație. Să de Bunul Dumnezeu ca ei să fie buni cetățeni, părinți responsabili, cu copii frumoși. Dar, observând realul, am îndoieli.

Dacă se va continua asa, ni se va întări sentimentul de spaimă că suntem pe un tobogan istoric pe care ne dăm într-o voioșie generală.

Școala azi lasă impresia unei imense încropeli, o formă cu fond șubred, care are ca verigă slabă chiar comunicarea, adică ceea ar trebui să fie forma ei de rezistență. Nimic nu e dus până capăt. Ceea ce unii vor să construiască dărâmă ceilalți.

LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

Nu am găsit un alt cuvânt care să numească mai potrivit felul în care arată una din cele mai importante instituții ale statului român decât *școala europsită.*

E o combinație mai rară, ce-i drept, între două concepte: cel de școală europeană, ce vizează forma, zestrea materială a școlii și fondul din ce în ce mai slab mai *oropsit* pe care îl au din ce în ce mai multe

școli românești. Pe de o parte, nu poate fi negat efortul din ultimii ani de a moderniza școlile, de a le da un aspect civilizat și modem. Dar pe de altă parte, nu ai cum să nu observi că din an în an calitatea actului educational e mai slabă. E suficient să 5
analizăm felul (ca să nu spunem *halul?)* în care se iese din sistem, prin examenul de bacalaureat, ca să înțelegem starea *oropsită* a școlii. S-a ajuns chiar la forme absurde, greu de explicat logic: investițiile dintr-un an în toaletele școlilor romanești sunt mult mai mari decât investițiile pe un sfert de veac în bibliotecile școlilor noastre!...

în lumea românească, de un veac și jumătate, cea mai ampla și complexă bătălie culturală, adesea cu reflexe ideologice, este bătălia dintre *fond* și *formă.* Teoria celebră a lui T. Maiorescu a *formelor fără fond* se pare că nu și-a epuizat resursele. Dacă în școala românească din vremea regelui Carol I și a ministrului Spiru Haret formele, așa cum erau ele atunci, au dezvoltat un fond specific, sănătos, acum se întâmplă ceva atipic: formele, marcate adesea de demagogie, domină și sufocă fondul educației.

Conceptul de *școală europsită* numește ruptura dintre fondul educațional

profund și forma în care se desfășoară. Școala nu mai asigură succesul elevului, ci îi garantează de foarte multe ori eșecul, învățarea nu mai are nicio motivație, iar profesorii

par a nu mai deține taina de a coborî în sufletul elevilor acolo unde se clădesc opțiunile

Dacă vrem să pătrundem mai adânc în miezul problemei este pentru că vrem să încercam o explicație (una din mai multe posibile!) a eșecului major al ultimei generații la examenul de bacalaureat. Strict statistic, anul acesta școlar va intra în istorie prin cele mai slabe rezultate ale elevilor români. Nu punem în discuție impactul social al acestui eșec. De asemenea, nu evocăm dramele individuale pe care le aduce eșecul școlar. Vom privi atent grădina școlii și vom încerca o explicație. Școala pare a fi cuprinsă de un rău fără leac, inaptă să se reformeze profund, aptă doar să mimeze reformele. Cursuri de formare, proiecte, seminarii, grija exagerata pentru dosarul propriu de gradație de merit, ploconirea la orice bagatel care vine din Occident, ignorarea

totală a oricărui demers romanesc, ca si cum până acum am fi fost într-un pustiu didactic: iată câteva din numeroasele *forme* care sufocă fondul temeinic al școlii. S-a mai inventat și un nou limbaj de lemn (dacă nu cumva o fi vreo metamorfoză a celui vechi!) în care unii dau iluzia că luptă pentru reforme în școală; au voci pițigăiate, ochii dați peste cap, clipind des a neprihănire, și vorbesc fie despre trecut în tonuri mânioase, fie despre viitor în tonuri dulcege, dar niciodată despre prezent.

23
VIOREL COMAN

Când aproape o suta de mii de absolvenți de liceu nu promovează examenul de bacalaureat, e limpede ca filozofia pe care se bazează acest examen este falsă. Simulacrul simulărilor din semestrul al II-lea școlar a dat iluzia promovării lejere, iar acum despre eșecul dramatic al unei generații se discuta cu voluptate cinică în limbajul „caragialesc" al unei voioșii generale, fiecare identificând vinovăția mereu la alții, niciodată în gradina organizatorului.

Cu iluzia că se descoperă un mare adevăr, se repune pe tapet, pentru noul an școlar o formulă veche de când lumea:

elevul să fie în centrul educației. Totul ar semăna cu un joc *de-a baba oarba* în care bietul elev bâjbâind cu mâinile nesigure caută ceva, iar de pe margine sărmanul profesor îi spune în joacă: *aici, Chimiță, aici!*

Greșeala fundamentală a acestui concept este că în centrul educației elevul nu poate fi singur, iar profesorul să stea pe margine. în orice școală modernă în centrul educației trebuie să fie perechea miraculoasă care dă sens educației: perechea elev- profesor, iar pe margine nu poate fi decât societatea civilă interesată de educație.

Lăsând școala în triumful formelor golite de conținut sporindu-i „europsirea”, nu vom face decât să recunoaștem că ea, școala, nu produce decât *tâmpiți,* cum spunea cineva. Și e păcat că se întâmplă așa.

BIETUL ILIE MOROMETE LA OLIMPIADĂ

De când am citit știrea, o stare de perplexitate nu-mi mai dă pace. Ea se rezumă la o întrebare pe care și-o punea și Ilie Moromete: oare așa de rău am ajuns? O celebră scenă din prima parte a romanului *Morometții* de Marin Preda a devenit subiect de olimpiadă școlară la clasa a Xll-a. Numai că, de data aceasta, nu mai avem de-a face cu un subiect

VIOREL COMAN

obișnuit, în spiritul romanului, ci cu unul

care îți umple sufletul de amărăciune.

Un oarecare profesor dintr-un județ a formulat un subiect prin care cerea elevilor să scrie și *un denunț la partid* deoarece Ilie Moromete, neplătindu-și *fonciirea, are calitatea de element dușmănos.* Citești și te minunezi!

Câteva mirări profesorale se impun. în primul rând, de ce acel *denunț* să fie făcut *la partid* și nu la o instituție financiară a statului. Care partid cere elevilor să fie delatori? Merita Ilie Moromote să fie târât în ticăloșia asta? Rareori am văzut un fragment de roman interpretat atât de vulgar de un profesor. Oare a zis bine cine a zis că adesea ar fi bine ca bunul Dumnezeu să-i ferească pe elevi de incultura profesorilor? Vorbim de valori europene, punem pe frontispicii titlul de *școală europeană* doar în forme, căci în fond ne afundăm cu o perversă voluptate în mocirla valahă. De ce se acceptă amestecul educației cu politica? S-a modificat cumva Legea Educației și nu știm noi? Care e idealul educational sub umbrelele căruia se înscrie acest fel de subiect? Ignorând toate miracolele învățării, un profesor a reținut una din cele mai triste opțiuni: delațiunea, *denunțul la partid.* Cred că în asemenea context tăcerea este vinovăție. Ministrul Educației, parlamentari, mass-media au evocat situația doar ca pe o curiozitate.

Fondul educativ al problemei nu a

interesat pe nimeni. Din păcate. Este bine să reamintim sau să rezumăm scena cu pricina ca să demonstrăm eroarea profesională. De fapt, Ilie Moromete nu refuză să plătească *fonciirea,* ci o amână. Explică perceptorului și agentului de colectare că deocamdată nu are bani, că prețul grâului este mic și, dacă ar vinde, ar ieși în pierdere. Plătește o parte din datorie și restul îl va plăti *la toamnăl*

A doua mirare vizează atitudinea profesorilor din cele patru județe care au primit subiectul. In loc să-și pună întrebări științifice și educative privind valabilitatea subiectului, ei, grupați în comisii județene cu responsabilități clare, l-au acceptat, l-au multiplicat și l-au dat elevilor spre rezolvare...

A treia mirare vizează elevii participant la acest concurs școlar. Elevilor din clasa a Xll-a, trecuți în cea mai mare parte de majorat, deci aflați la vârsta când se clădesc opțiunile, exersează în mod organizat ceva monstruos: să fie delatori. Niciunul nu consideră că e sub demnitatea lui un asemenea subiect. Niciunul nu pune pixul pe bancă și spune, cu orgoliul specific

vârstei, că el refuză să rezolve cerința falsă științific si ticăloasă în ordine morală. , > » »

A patra mirare vizează părinții. Ei, care privesc cu mare exigență formele exterioare sau secundare ale educației - dacă ridici o sprânceană încruntată spre un elev, poți deveni, ca profesor,

subiect de scandal -nu au văzut pervertirea de ordin moral a copiilor lor? Chiar au uitat cu toții celebra întâmplare devenită legendă a literaturii proletare sovietice, cu un copil, Pavel Morozov, care își denunță tatăl la sovietul sătesc deoarece nu a predat tot grâul recoltat la stat (ascunsese în șură un sac pentru pâinea familiei!) și e decorat de Stalin cu titlul de erou al Uniunii Sovietice?

Chiar au uitat cu totii situațiile delicate ale unor foști elevi care, într-o perioadă anume au scris denunțuri păstrate în arhive?

Școala, cu toate păcatele ei, părea un sistem de o anumită siguranță. Olimpiadele școlare rămăseseră un spațiu de o anumită puritate, de un anumit prestigiu, un laborator de încercare a

puterilor creatoare ale tinerei generații.

Acum s-a ajuns ca *denunțul* să fie mai important ca *enunțul.* Sună ca dracu! Vorba cuiva.

Dacă totuși se dorea un subiect care să vizeze »
probleme ale lumii contemporane, care să problematizeze inteligența concurenților, puteau să le ceară să vorbească despre Stănică Rațiu, din „Enigma Otiliei", strămoșul literar al vânătorilor de averi, care își trăiește azi o glorie tristă. De ce nu au apelat la fauna caragialiană inepuizabilă în ticăloșia ei funciară, la marele fanfaron șantaj ist Nae Cațavencu, la fudulul idiot Farfuridi, sau la prostul viclean, câștigător al alegerilor din 1883,

28

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ"

Dandanache? Poate că ar fi prezentat interes și Pristanda, cu slugărnicia lui pentru *cei de la putere.* Dar Lăpușneanul din nuvela lui C. Negruzzi, trăind ravagiile puterii absolute până la delir, nu spune o *poveste* de o anumită actualitate? Fiecare subiect ar fi fost mai potrivit, mai adevărat și - lucru fundamental! - mai susținut de realitatea operei literare decât

exercițiul de delațiune despre Ilie Moromete.

Dacă se va continua așa, anul viitor vom vedea că vor cere elevilor să-l denunțe pe Nică din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă deoarece fură cireșe, fură o pupăză și o chinuie, fură colaci din... biserică, dărâmă casa unei biete femei, îi omoară caprele, culcă la pământ un lan de cânepă, fuge de la scoală, își minte mama si câte si mai câte!

Cine este anume profesorul misterios, care a fost în stare să propună subiectul la olimpiadă, nu ne interesează. Poate că e vreun pedagog de școală nouă, făcut cu mausul, la repezeală, în vreo cantină amenajată amfiteatru, și vreun gang loc de seminar, cu o cultură precară, veleitar cu vocația pedagogică discutabilă.

De cultura lui literară și estetică fie-mi permis să mă îndoiesc. Un astfel de subiect nu poate să propună decât un ins submediocru.

Una din cele mai subtile secvențe epice din literatura română a devenit acum o scenă deturnată

complet de la rostul ei. De acum înainte multi elevi nu mai pot privi cu seninătate

sau cu admirație spre Ilie Moromete, „ultimul *țăran* din literatura română” (N. Manolescu).

în cele șapte-opt romane pe care, conform programei școlare, orice elev de liceu trebuie să le citească, nu întâlnim decât violentă, crime, destrămări de averi, destrămări de familii, eșecuri, însingurări sau revolte. Romanul *Morometții* de Marin Preda rămâne, în secvențele lui esențiale, singurul roman care evocă triumful inteligenței țărănești asupra agresivității istoriei. Ca să se înțeleagă cât de mare este eroarea de la olimpiada școlară trebuia să ne extindem puțin și să evocăm în două cuvinte romanul. Crezând că *timpul părea răbdător cu oamenii,* țăranii din *Morometții* trăiau, de fapt, o iluzie. Marin Preda evocă în esență ultima înfruntare dintre existenta mitică si istoria crudă. în *9* *9*
final familia țărănească se va prăbuși. Scena „fonciirii” este prima înfruntare dintre omul vechi al pământului, Ilie Moromete, și reprezentanții statului, perceptorul și agentul. Moromete știa de la vecinul său Tudor Bălosu că vor veni și nu vor mai accepta amânarea datoriilor. Se apropia războiul și statul avea nevoie de bani. Nea Ilie, anul acesta finanțele e mai ale dracu ca oricând!” îi va spune un funcționar din primărie lui Ilie Moromete.

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

De data aceasta învinge Ilie Moromete. Este ultima dată când reușește să amâne datoriile. în fața reprezentanților statului joacă o adevărată comedie. Pivotând pe unul din sensurile secundare ale verbului „a face”, Moromete îi spune: „Dacă aș putea să fac bani, de câte ori ai veni, aș făcea și ia, domnule!” Chiar și umilit, Jupuitu recunoaște: „Nea Ilie, rasă de om ca dumneata n-am mai văzut!” Spunea un mare adevăr.

în *Morometii* e o lume specială, mult mai profundă decât văd unii profesori. Până să vină acasă, pentru că îl așteptau cei doi, Moromete domina un „banchet țărănesc” (Eugen Simion) în poiana lui locan... Câțiva, de regulă prietenii lui Moromete, veneau duminică dimineața în poiană, încântați de gândirea lui specială. Glumeau, se ironizau, dar nu acceptau ierarhii în funcție de avere ci după un criteriu pentru prima dată evocat într-un roman românesc: cine e mai deștept.

Făceau politică, citeau un ziar, se contraziceau, vorbeau de lorga, I. G. Duca, despre legionari și țărăniști, despre rege și loturile de pământ ale lui „ăla micu”, Mihai, citeau și comentau

discursurile din parlament. Când cititorul se împiedica într-un neologism, altul îl executa mucalit:

Dați-i apă!”

Poiana aceea care a existat numai cât a venit în diminețile de duminică Ilie Moromete, poiana

aceea de la răscrucea unor ulițe dintr-un sat din Câmpia Dunării este agora românească. Singura de altfel!

Oricum, țăranii aceștia cu două-trei clase primare aveau reflexe democratice mai adevărate decât măruntul profesor care îndeamnă elevii la delațiune.

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI... „BOGOMIL”

în mod cert avem de-a face cu replica anului trecut, dacă nu cumva, în anii din urmă, ceva mai aberant și mai sfidător nu i-a fost dat românului să audă: „Domnul Eugen Simion să-și vadă de literatura lui”, sfătuiește, pe un ton ce nu admite replică, actualul ministru al sănătății, într-un ceas de neagră absență a inspirației.

Printre cuvinte răzbate evident „stima” pe care o are domnul ministru pentru profesia domnului Eugen Simion, literatura măruntă și banală, mult mai neînsemnată față de problemele grave ale unui ministru... Mai întâi se cuvine să punem la punct lucrurile. Domnul Eugen Simion nu se pronunțase, în problema respectivă, ca profesor de literatură, asupra dreptului ministrului sănătății de a schimba directorul spitalului Elias, ci în calitate de președinte at Academiei Romane, ceea ce e cu totul altceva. Din decembrie, tot natul care se lasă cutreierat de televiziune știe că Academia Română are în subordine acest spital din București iar directorii acestei instituții pot fi numiți în condiții speciale.

Domnul ministru crede că președintele Academici Române se amestecă unde nu-i fierbe oala. Și-apoi nu se cade să mai aibă cineva dreptate, în afara domnului ministru!...

între noi fie vorba, nevoia de a avea mereu, oricând și oricum dreptate, alergia la opinia celuilalt, nerăbdarea de a-1 asculta măcar, neputința dialogului trădează, spun psihologii, mari drame ale spiritului...

în fond, de ce s-a supărat atât de rău domnul ministru ?

într-o chestiune procedurală, în calitate de președinte al Academiei Române, Eugen Simion a făcut apel la rațiune, la normalitate. Cu voce stinsă, având parcă gust de cenușă pe cerul gurii, amintea

ministrului sănătății că „e o justiție în țara asta!”. îmi place să cred că spunând asta, nu a dezvoltat o iluzie.

Ieșise președintele Academiei în piața publică acuzând pe cineva? Nicidecum. încălecase pe cal alb și flutura sabia arhanghelului dreptății la porțile cetății? Nici vorbă! J

Blândul profesor sub zâmbetul căruia se ascunde totuși ghilotina lui Caragiale cel Bătrân invocase nici mai mult, nici mai puțin decât „bunul simț ca paradox”, cum ar spune un vechi liberal. E chiar atât de grav că un mare scriitor a apelat la lege ca ultim argument?

Chiar și când ai dreptate - să facem un exercițiu de îngăduință și să acceptăm că ministrul sănătății ar avea dreptate - adevărul, oricât de dureros ar fi, se spune altfel, nicidecum cu atâta plăcere de a umili așa-zisul adversar, partener în fond, încât mă văd obligat să încerc o profeție amară: replica ministrului sănătății va

face carieră, va intra în nedorita serie a marilor perle amare și negre din ultimii ani.

Hrănindu-se vârtos din maioresciana *beție de cuvinte,* ministrul sănătății neantizează un destin. Trimiterea „la literatura sa” e o trimitere în tumul de fildeș, spre izolare și tăcere.

Tristă poveste, grea judecată, jenantă atitudine!

35

VIOREL COMAN

Pe ton profesional se aduc argumente logice, legale. Dar totul irită. Care lege? Care fundație? Ce Academie? Ce președinte? Banalități! Legea sunt eu, pare a spune domnul ministru, parafrazând. Și noi parcă am mai auzit cândva asta!...

La sfârșitul anului al șaptesprezecelea de la revoluție, după ani grei în care numai bunul Dumnezeu știe cum a vietuit, conviețuit si supraviețuit spiritul românilor, vine cineva și-l trimite pe președintele Academiei Române la „literatura sa” ca și cum l-ar trimite după semințe. Iată o situație pe care nu o

întrevedeam nici în germenii viitorului. Ai sentimentul, hamletizând pe malul gârlei, că ceva e putred în Danemarca de sub frunte, vorba cuiva.

Domnul Eugen Simion nu vrea să fie rupt de istorie, de lume. De câte ori a avut opinii pe care a considerat că trebuie să le spună lumii, le-a spus. Domnul Eugen Simion vrea să fie un înțelept cetățean. Cine-i poate refuza asta? Evident, nimeni, nici măcar domnul ministru.

Juriști, ziariști, analiști, finanțiști, oameni politici ascultă aproape zilnic intervențiile din massmedia ale domnului ministru. în direct la vreo televiziune fiind, unii se amuză, alții cad pe gânduri, unii încearcă să înțeleagă, alții își trag pe chip masca perplexității sau a indiferenței.

36
I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

Domnul ministru e șocat că nimeni nu-1 înțelege, nimeni nu-i dă dreptate și pentru un demnitar care nu e obișnuit să fie contrazis, ăsta e un șoc prea mare. Iar pe noi ne interesează mai ales ceea ce, din păcate, nu prea interesează pe prea multă

lume; tonul dialogului, tonul care... face muzica.

Rezumând megatema lunii decembrie în mass-media, putem spune că domnul ministru a aruncat o piatră-n baltă, c-așa-i vocația, zece juriști, coroborând paragrafe de legi, ordonanțe, legi organice nu pot s-o scoată la capăt, c-așa-i situația, zece directori cad în mirare și nu mai înțeleg nimic, c-așa-i aspirația, și zeci de cetățeni clipesc des privind cu mare uimire la micul ecran, c-așa-i nația.

Când un spirit ca Eugen Simion este bruscat fără menajamente și opiniile îi sunt bagatelizate, reduse la nimic, ceva ar trebui să se răsucească în rănile vechi, aparent cicatrizate și să doară. S-a ajuns cu bășcălia atât de departe și atât de jos încât de bună credință fiind, a păstra tăcere înseamnă a fi vinovat și complice. Sunt aici avertismente grele. Și visate, aceste realități marchează conștiințe. Dar trăite? Dau 9 9 9 coșmar. Rareori pe timpanele românilor s-a lăfait atâta îngâmfare, atâta aroganță și sfidare.

Directorii cei noi sunt „competenții”. Ceilalți, „incapabilii” sau mai rău, inși care „au băgat mâna”, deci „hoți”, cu alte cuvinte. Cei noi sunt agenții reformei, ceilalți, toți, spirite antireformiste. Domnul

ministru cultivă deocamdată, și nu știm cu ce spor mediatic, un fel de bogomilism politic. Rareori se poate vedea un om cu o asemenea demnitate publică și care nu distinge, nu vede culorile, vede doar „alb”, ai săi, și „negru”, ceilalți, A-l trage de mânecă și a-i cere să mai scurteze coada vulpii înseamnă a-ți asuma riscul de a-l trezi din visul somnambulului care evoluează la creastă fixă.

Om fi noi la Porțile Orientului, unde nu mai e nimic sfânt, unde totul e luat la mișto - ultima variantă, pe măsura noastră, a tuturor, a traducerii celebrului motto matein din Raimond Poincare - dar nici chiar așa!

Nu e rău ca, din când în când, să aducem discuțiile pe terenul tare, sever al problemelor de conștiință, căci, dacă nu, vorba lui Camil Petrescu, rămânem în pură bestialitate. Sigur, rostul e să stai deoparte, să „petreci în tine”, să faci din „glossa” eminesciană rugăciunea matinală, să-ți vezi temeinic de măruntele dar sănătoasele tale treburi. Dar iată, nu se poate. A păstra tăcere când de aproape o lună de zile se întâmplă asemenea mizerie, e un tip de rușine care nu iese la spălat cu toate apele Dunării turnate în cap din trei guri, la vărsare.

Și apoi, știe domnul ministru pe cine trimite la literatura sa?

Știe că Eugen Simion a zăbovit o întreagă tinerețe (asta da unitate de măsură!) pe manuscrisele

lui Eminescu? Știe că a fost câțiva ani la Muzeul » i Literaturii Române mâna dreaptă a lui Perpessicius? A scris un raft de cărți despre toți marii scriitori români. își vede de peste patruzeci de ani - o viață de om! - de literatura altora. A comentat, a susținut și a impus valori. A format împreună cu alții gustul literar al unei epoci. Dacă se poate spune că în a doua jumătate a veacului al XX lea în România s-a întemeiat cultură, acest lucru a fost posibil și pentru că acum și aici a scris Eugen Simion. De aceea literatura pe care a comentat-o este, printr-un recurs la tranzitivitate, și „a sa”.

Nu face politică. Crede pe bună dreptate că independența de spirit e mai scumpă. Trăind și în epoci de confuzie, a avut puterea să despartă macul, de nisip într-o vreme în care cele două „elemente” erau amestecate cu o temeinicie cum numai împăratul Roș putea să o facă (ne

referim la *Povestea lui Harap Alb,* desigur). în arenă iese rar. îi place mai mult să afirme decât să nege. Când neagă o spune cu tonul răspicat, maiorescian din *în lături!.* Are ca si scrisă o istorie a literaturii române contemporane. în mod cert, va fi o capodoperă. Nu se grăbește să o publice. Cine e citit și comentat de Eugen Simion există, literar vorbind. Cine nu, la noianul vesel, un fel de puț sec al literaturii. Pe noi ne-a șocat atitudinea unui important reprezentant al administrației față de un mare profesor, un important

scriitor contemporan, în plus, și mai mult decât orice, președinte al Academiei Române. Aceste forme de agresivitate ale mai-marilor zilei asupra reprezentanților spiritualității naționale au mai existat, mai ales în anii comuniști. Orice revenire la tonul răstit, la stilul „pumn-în gură", la bătaia cu cărămida-n piept, chiar dacă pieptul răsună gros și sec, cu ecouri de peșteră, ar trebui să nu fie posibile. Domnul ministru ar trebui să știe că între forța politică agresivă și spirit, învinge întotdeauna spiritul. Este fatalitatea

relației. încă nu se cunoaște excepție.

Nu știu pe care, dar pe unul din ei îl așteaptă, răbdător și sigur, neantul valah. E adevărat, profeția e făcută puțin mai devreme. Eugen Simion rămâne o conștiință severă a timpului său, indiferent de acordul sau dezacordul cu un ministru. Și să nu luăm în derâdere, cum ne e adesea felul, într-o tară răvășită de fel de fel de drame care se înmulțesc , unele din altele, precum, chefirul, o conștiință civică și/sau profesională trebuie să fie o stea fixă.

RĂSAR DIN URMĂ VALORI[1]

O astfel de carte ar fi trebuit să apară în România în fiecare an, sub coordonarea unei instituții naționale și nu din entuziasmul unui profesor care a intuit exact nevoia de informare a

[1] Gheorghe Gorincu, *Prezențe ale elevilor și absolvenților din învățământul preuniversitar în lumea contemporană* (dicționar, Editura Danubius, 2013, 656 p.

VIOREL COMAN

publicului și a adunat suficient material

pentru o carte bună.

Sunt aici cuprinse cele mai multe din valorile generației actuale care și-au afirmat personalitatea creatoare în concursurile școlare naționale. în mod cert, mai sunt și altele, tăcute, neexprimate, în așteptare.

Concursurile școlare au fost și, în bună măsură, au rămas o formă de încercare a puterilor. Poate că nu sunt cele mai bune, poate că nu sunt cele mai provocatoare pentru energiile creatoare care stau nedescoperite ca și cântecele în viori nestrunite.

Dar, prin însumare, ele dau o imagine aproape fidelă a energiilor unei generații.

Parafrazând, vom putea spune că aici e cuprinsă în date esențiale „generația de mâine" care va garanta valorile din „lumea de mâine".

Mereu lumea românească a privit cu simpatie spre cei care vin. Există chiar o retorică a speranței și a așteptării așa cum există și o retorică a dezamăgirii.

în această primă carte se adună o istorie a începuturilor. Recunoaștem, cartea aceasta ne-a provocat o meditație asupra destinului generațiilor în societatea românească. Aici se simte o mare nevoie - mult mai mare decât se crede îndeobște - în toate domeniile, de elite.

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”

Adesea, câte o voce mai răspicată analizează falsele valori care se perindă pe sticla televizoarelor. Când ti-e dat să vezi o asemenea confuzie, ești obligat să te îndrepți spre altceva, spre adevăratele valori, să le cauți, să le identifici, să le stimulezi si să le ocrotești. Neîndoielnic, marele laborator al acestor performeri este școala. Majoritatea numelor cuprinse aici sunt rezultatul întâlnirilor astrale, norocoase ale elevilor cu profesorii.

Dar pe lângă o școală care să-i formeze mai trebuie ceva foarte important: o societate care să-i accepte, care să nu-i umilească, să nu-i alunge. Trebuie spus că cine nu le dă lor o șansă, sieși nu-și dă nicio șansă. Și nici măcar nu cer prea mult: un loc de muncă rezonabil răsplătit, pe măsura minții lor aplicate, care să le asigure echilibrul social, și manageri care să-i pună în valoare.

întrebarea dacă *aurul cenușiu,* cum îl numea Mircea Malița, mai face două parale în România, se pune. Neîndoielnic, marea rezervă națională, inepuizabilă și sporită prin școală, este inteligența.

Manualele școlare încă mai gem de gogoși privind marile noastre bogății de petrol, cărbune, sare, lemn și, mai nou,

gaz metan. De toate s-a făcut caz. Dar un proiect politic care să pună în discuție, să stimuleze averea națională a *aurului cenușiu* încă nu avem.

43
VIOREL COMAN

Un astfel de proiect național au implementat japonezii la sfârșitul celui de-al doilea război mondial când aveau P.I.B.-ul cât al României de atunci. Au regândit totul, chiar și primele propoziții din cartea lor de citire. Unde au ajuns, după ceva mai mult de jumătate de veac, fiecare să stea și să mediteze!

Adevărul e că și noi, românii, nu am dus niciodată lipsă de valori. Ele vin ca un dar natural al neamului. Problema complicată și, adesea, dureroasă este ce am făcut cu ele. Aici pare a fi drama noastră.

Privind în urmă, avem generații cu noroc și generații fără noroc în istorie. Adesea avem și generații fracturate tragic. Istoria este doar rareori îngăduitoare. Ea, de cele mai multe ori, fragmentează și alungă. Atât de multe au pățit generațiile românești în ultimele două veacuri încât destinul unei noi generații trebuie evocat cu prudență.

Neîndoielnic, în această carte este cadastrată generația de mâine. E cazul să evocăm și o dimensiune mai complexă a fiecărei generații, să evocăm misiunea ei, cum se spune. Privind în urmă vedem câteva mari proiecte pentru România modernă și europeană. Lideri precum Ion Heliade Rădulescu, Titu Maiorescu, Nae Ionescu au marcat istoria și cultura națională, în epoci diferite, dând sens și misiune istorică generației lor. Ca de fiecare

dată, problema esențială a unei generații nu este atât existența ei, care este firească și naturală, cât mai ales puterea ei de a se împlini.

Generația actuală deja are o anumită individualitate în seria marilor generații românești din ultimele două veacuri. E o generație pragmatică, o generație calată pe eficiență. Este, de asemenea, o generație fără o filozofie anume, cum - bună-rea - celelalte generații aveau. De asemenea, e o generație neîmbibată de ideologie, doar cu un gust al libertății care va conta mult în viitoarele ei opțiuni.

După numeroase semne s-ar părea că e o generație cu noroc. Se cuvine să o

investim cu speranță. Fie războaiele - mereu mondiale! - fie dictaturile care se dezvoltau una din alta ca păpușile matrioșka au făcut ca unele generații să nu se împlinească. Românii chiar au inventat un concept dureros, devenit folclor: „generația de sacrificiu”.

Până acum istoria a fost mai severă decât puterea generațiilor de a da un răspuns provocărilor ei. Pentru că generația actuală, cuprinsă în bună parte în această carte, nu seamănă cu niciuna din cele câteva care au fost în spațiul românesc, pentru că pare o generație cu noroc, închin cu urarea: Să dea Dumnezeu să-i fie lucrarea cu spor și destinul cu pace!

LECȚIA FINLANDEZĂ

9

Avionul se îndrepta lent spre pistă. Viteza e din ce în ce mai mare. într-o clipă, se smulge de pământ. Ceea ce părea o mare viteză devine acum plutire. Ceea ce e cu totul altceva. Am loc bun, în spatele aripii. Mă înrămez în hublou. îmi place să văd de sus câmpia. De jos o știu foarte bine. Loturile de pământ sunt parcă batiste verzi puse la uscat. După câteva minute, dealurile, apoi Bucegii sub prima

zăpadă. Ni se spune că pe dreapta ar fi

Brașovul. Nimeni nu contrazice. Aripa taie sever norii alburii. Și deodată intră prin hublou lumină multă. Un ținut alb, fascinant, cu relief incert, cum pe pământ numai în zonele arctice e posibil. Deasupra, cerul de-un albastru cum mai găsești în icoane.

Oamenii sunt veseli. Citesc ziare. Trei dintre ele anunță pe prima pagină cu litere de-o șchioapă, catastrofe aviatice. Ne pică al dracului de bine. Trag din timp în timp cu ochiul la aripa avionului. Vibrează blând. O privesc cu sprânceana încruntată. Adesea, în mici goluri de aer, avionul „cade". Șosele românești!", aruncă unul. Se râde galben. După două ore de zbor suntem deasupra Stockholmului.

Imense păduri cu verdele posomorât și ape albastre. Ici-colo, insule, mai mari sau mai mici, insule de granit masiv, șlefuite de mare, sticlind stins în soarele nordic. Parcă plutesc deasupra apei ca niște ouă cosmice. De la câteva sute da metri se văd sub semnul risipirii dintr-un buzunar spart în ceasul genezei. Cele mai mici sunt sterpe. Pe cele mai mari cresc brazi și pini. Și printre brazi, o căsuță sau mai multe. Adesea un mic castel. La mal, lângă ponton, barca, șalupa sau iahtul. Pe mal sau în preajma pontonului, pașnice și nepăsătoare, gâște. Apoi marele oraș. Nimeni nu poate să spună cu certitudine

dacă pădurea intră în oraș sau orașul în pădure.

48

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ"

Avionul aterizează pe Arlanda în aplauzele călătorilor. Sala mare a aeroportului e aproape goală. Formalități vamale noi. Cei din C.E. ies fără 9 probleme. Noi mai avem nevoie de completat un formular. Un mustăcios îmi spune pe românește „Mulțumesc!" cu un zâmbet zgârcit. Tresar de bucurie.

în sala mare se vorbește puțin. Multe perechi blonde, cu bronzul proaspăt se întorc din călătorii din sud. Mai avem câteva minute bune până la întâlnirea cu o gazdă. Privesc cu luare aminte un panou luminos. înțeleg că pentru Uppsala se ia autobuzul 13.

în marele hol, magazine multe, luxoase, cum sunt câteva și la noi. Cu un coleg intru într-un magazin de legume și fructe. Sunt convins că în Suedia se câștigă bine, dar și 8.000 lei/kg de ardei spune ceva. Comparăm gospodărește prețurile. Unde-s nevestele să ne vadă! Adevărul e că ne stă bine. Ne amuzăm contemplând o vitrină cu felii de pepene verde trase în țiplă. Și eu și colegul, eu, din jurul Brăilei, el de prin Vâlcea, ne

amintim de bostana copilăriei.

Suntem așteptați. în două mașini mari pornim spre Stockholm. Șoseaua cu patru benzi e marcată ireproșabil și se merge cu viteză. Nu știu cât de nou e asfaltul, dar pe 30 de km nu există nici o plombă. în jur, vegetație nordică, verde blând, păduri de mesteceni, mlaștini și granit. Intrăm într-un oraș fără

suburbii. Un bulevard larg, cu lume puțină în miezul zilei, cu câteva pizzerii cu tineri în jurul meselor. Totul pare ca pe „Magheru”.

Aș fi vrut să văd o școală, chiar și așa, în goana mașinii. Nu am avut noroc. Privesc cu atenție oamenii. Mulți sunt turiști. Alții, cu treburi. O lume obișnuită. Pretutindeni, mulți tineri. Cu rucsacul în spate, în blue jeans și cu bocanci „cazoni” vin sau se duc la școală. îiprivesc cu atenție încordată. Sunt serioși, cuminți și oarecum îngânduraţi.

Coborâm într-un pasaj la o pizza și un pepsi cu gheață. E un prilej de a sta câteva clipe *privitor ca la teatru.*

Aproape de intrare o bătrânică invalidă are montat pe scaunul ei cu rotile un instrument de cântat, o mică orgă.

Două boxe atârnă de marginile scaunului. Cântă ceva vechi, o linie melodică simplă, parcă improvizată. Ceva ca în baladele noastre populare. O pălăriuță întoarsă pe marginea boxei amintește că ai fată de ea o datorie. Multi trec » » »
nepăsători. Destui pun cu discreție o monedă-două. Bătrânica pare că nu-i vede. Ea își spune cântecul. Nu le mulțumește. » »

Ne deplasăm în zona golfului. E o zi de vară indiană. Cer înalt, curat și soare. Pe gazonul bulevardului, frunze cu verde mușcat de toamnă. Mii de bărci albe, cu catarg, cu multe steguleț, legănate de apa ce clipocește mărunt în maluri. Imaginea e

superbă. Ocolim golful și mergem la muzeul „Vaasa". Gazdele suedeze ne oferă această surpriză. De la muzeu, traversăm golful cu o șalupă și ne îmbarcăm pe „Viking Line", un vas ce face în cincisprezece ore legătura cu capitala Finlandei, Helsinki.

Formăm un grup de zece români, reprezentanți ai Ministerului învățământului, inspectori generali, directori, translatori. Vom face vreme de o săptămână o călătorie în Finlanda, unde

vom vizita scoli din rețeaua învățământului special...

Suntem așteptați. Prima grijă a gazdelor, dacă am călătorii bine. Mergem la masă într-un mic restaurant în zona portului. La prima vedere, puțin ospitalier. Ziduri vechi de cărămidă, geamuri cu perdele discrete. în interior e cu totul altceva. Mobilier modem, separeuri cochete, veselă de cea mai bună calitate. Se plătește o sumă fixă modică. Se poate consuma aproape orice și cât poftești. Oferta este foarte bună: ceaiuri, sucuri naturale, cafea, bere, salată, omletă, crenvurști, șuncă presată, lapte, brânză, cașcaval, iaurt cu zmeură, ciuperci etc... Lume multă. Unii, în familie. Multi sunt funcționari sau muncitori în port. Câțiva stau cu capul făcut sandvici între foile vreunui ziar de dimineață. La intrare, pentru copiii care au mâncat sau care nu vor să mănânce, un mic „țarc" cu fel de fel de jucării.

51
VIOREL COMAN

Sunt câțiva. îl privesc cu simpatie. Se joacă liniștiți și fericiți.

Adevărul e că nu prea ne e foame. Gospodari și grijulii cum suntem, avem ceva provizii de acasă. Ca inșii ce pleacă

la drum lung. Ne alintăm și gustăm din mâncare. Toate sunt foarte bune. Sucurile naturale, da, ne prind bine. Chiar ne era sete. Laptele, excelent. Iaurtul cu zmeură, grozav.

Ni se spune că vom fi împărțiți în trei grupuri. Eu fac parte din grupul care va merge la Turku. Din grup mai face parte colegul meu de la Sibiu, un director de casă de copii din Bacău și translatoarea, o profesoară de fizică de la „Iulia Hașdeu" din București.

Până la Turku avem de mers 160 km. în două ore vom fi acolo. La ora fixată plecăm.

Ca fiu de țăran ce mă aflu, privesc cu o anumită curiozitate câmpul. Fiecare palmă de pământ cultivat e smulsă pădurii sau mlaștinii. Ei, Doamne, unde-s bărăganele de acasă! în dreapta sau în stânga șoselei, suprafețe mici de secară sau de soia. Din pădure, decupaje mari, cu grâu proaspăt răsărit. Adesea, pășuni. Ici-colo, zone mlăștinoase. Șoseaua este foarte bună. Din loc în loc, un semn pe marginea șoselei care mă face visător: Atenție, reni!

Ne instalăm într-un apartament foarte modem al unei școli speciale. Facem cunoștință cu directorii. După amiază, un mic tur al orașului. Seara

programăm activitatea fiecărei zile. Tot ce ni se propune este interesant. Programul este foarte încărcat, dar ne place.

Dimineața vrem să cunoaștem specificul școlii. în Finlanda sunt destui copii care au probleme cu școala obișnuită. Școala aceasta oferă servicii primăriei orașului. Are aproximativ 60 de angajați pentru 50 de copii. De obicei nivelul acestora este foarte scăzut. Pedagogii, profesorii le studiază mai întâi fișa psihopedagogică. Descoperă ce are bun și rezistent fiecare. Se clădește pe aceste trăsături ignorate de școala obișnuită. De aici începe reintegrarea copilului. E o muncă grea, migăloasă, cu bucurii puține. De cele mai multe ori elevii se reintegrează școlii obișnuite. De cele mai multe ori ei sunt salvați. Dialogul profesorului cu familia elevului este obligatoriu. De regulă, săptămânal părinții trec pe la școală. Când nu au timp, e suficient și dialogul la telefon.

Familia finlandeză are probleme. Din trei căsătorii, una se desface prin divorț. Este imens. Se practică mai nou căsătoriile „deschise”. Femeile muncesc. S-au emancipat foarte mult. Le place să nu depindă de banii soțului.

Vizităm școala. Metodic, în câteva ore. Sălile de clasă sunt mici, pentru 7-8 elevi Dotarea sălilor, foarte bună. Hărți

multe pentru istorie și geografie puse pe rulouri, deasupra tablei. O idee simplă dar foarte eficientă. Mă interesează. Manualele sunt

elementare. în săli, mult mobilier din lemn, geamuri foarte mari prin care lumina se lăfaie. Elevii sunt grupați pe criteriul vârstei. Programul e foarte lejer. După amiaza își fac temele în aceeași clasă. Niciodată nu sunt nesupravegheați. Elementul ludic e foarte important. Intrăm într-o clasă. E liniște. Câțiva copii ascultă vrăjiți o poveste. Unul, mai ocheșel, stă pe genunchii profesorului. Tresar, atins de un fior. Nu cumva? întreb cine e acel copil. E bosniac, mi se spune. E cel mai inteligent. Mama și trei copii stau într-un apartament în școală. Tatăl, se zice că e criminal... Războiul, deh !..., Acum e prin Suedia.

La altă clasă profesorul se joacă cu copiii. E o veselie deosebită. Nici directorul, auzind hărmălaie, pentru o clipă nu înțelege. I se spune. Râde. De pe un coridor vine miros de mâncare. întreb ce se întâmplă, în recreație, câteva fete vor să gătească ceva. Vreau să văd. într-un colț al coridorului e o bucătărie pentru

oricine vrea să-și pregătească ceva. Plită electrică și hotă, dulap, felurite vase, toate din inox, veselă completă. Frigider și dulap cu provizii: ceai, zahăr, cafea, dar și legume, ulei. Vreo trei fete complet neîndemânatice se străduiau să facă o pizza după o rețetă mai sofisticată. După ce am văzut cum chinuiau aluatul, le rog să-mi rezerve și mie o porție. Fetele râd și mă asigură de o porție dar să garantez că o voi mânca. Nu garantez.

Coborâm în sala de sport. Băieții se joacă. Unii încearcă panoul de baschet, alții joacă fotbal.

54

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ"

Câțiva, tenis. Sala e multifuncțională. Terenuri de baschet, volei, handbal, tenis, pistă pentru 60 m. Trasare perfectă pe parchetul foarte, frumos lăcuit. Lumină destulă și o mică tribună. într-un colț, într-o plasă imensă, mingi. Trag nădejde că vom avea și noi, la Brăila, una asemănătoare.

Mergem să vedem și piscina. E lângă sala de sport, îngustă, cu apa foarte limpede. Pe pereți, faianță albastră cu peisaje marine. Doi copii înoată frumos. în fată, sauna. Alături, sala de forță. Numeroase aparate, unele mai sofisticate

decât altele pentru pregătirea fizică. Toate îmi sunt cunoscute. Le-am văzut la televizor. Apoi, o frumoasă sală de tir. Ne arătăm mirați, Suntem popor de vânători!”, ni se spune.

Când ieșim în curte remarcăm un grup de elevi îmbrăcați în costume speciale pentru hochei. Cu crosa pe umăr, cum țin ciobanii la noi bâta, cu mersul ciudat de oameni echipați cu patine și merg totuși pe asfalt, ieșeau, dintr-o sală și se suiau într-un microbuz. Ni se spune că merg la stadion. Au oră de hochei. Unul e ras pe partea dreaptă a capului. Altul are creștetul vopsit verde brotăcel. Vreo doi au nasul și obrajii vopsiți cu roșu și alb.

E ora micului dejun.

Mergem la sala de mese. Elevii sunt și ei la masă. Profesorii servesc masa cu elevii. E regulă. Meniul e același pentru toți. Au voie să aleagă ce le place din cele câteva meniuri. Toate sunt foarte

bogate în legume. Legume proaspete în fel de fel de salate sau legume preparate. La orice masă, lapte sau iaurt cu zmeură (Un deliciu!). Ai de ales între ouă, crenvurști, cartofi, orez, friptură, sosuri, cafea la filtru, ceai. Totul e la discreție,

Fiecare își ia cât crede că e cazul. Curățenia e exemplară.

Mergem să vedem cum locuiesc copiii. Camerele sunt de cămin studențesc. Camerele fetelor sunt chiar cochete: jucării multe, păpuși mari și mici, postere cu toată istoria rockului.

Șufrageria este foarte mare. Televizor color. Canapele bune, fotolii modeme, rezistente. Fete și băieți privesc la televizor cu inocență. încercăm un dialog. Nu prea sunt dispuși să discute cu noi. Chicotesc și atât. Ni se spune că unele fete folosesc amfetamina si de aceea sunt aici. J

O fată foarte frumoasă e dispusă să ne răspundă la întrebări. Ni se spune că a fost hărțuită și acum se încearcă reacomodarea ei. Nu prea pare afectată. Mai mult o vaită profesorul. în dreapta, două mari vitrine frigorifice cu tot ce pot dori copiii. Unul își pune în poală un ciorchine imens de struguri. Alții iau mere sau pere. O fată își pune o cană mare de cafea filtru. E oră cam târzie pentru cafea, observă unul dintre noi. N-are importanță! zice fata în engleză...

MUZEUL EDUCAȚIEI

„Am scris eu Tudorașcu că eram la Ulmu și învățam copii în casă la Ion Balaban, leat 1796, sect(embrie) 26 și am scris cu mâna de țărână pentru că mâna putrezește, iar cine citește mă pomenește, pe acest sfânt minei al moș popii Mihai de la Ulmu, le-am scris mai sus”.

ss. Tudorașcu logofăt sân Paraschiv

în 1996 de învățământ românesc > împlinesc 200 de ani de în județul nostru. în cadrul

VIOREL COMAN

activităților care vor marca aniversarea acestui 9
eveniment important pentru învățământul din Brăila, dar și pentru învățământul românesc, în general, vom întemeia, în orașul nostru primul muzeu al educației din tară. Pornim la realizarea acestei întemeieri 9
considerând că este nedrept ca școala, această instituție fundamentală pentru viața unui popor, să rămână numai în icoana amintirii din inimile copiilor.

Muzeul Educației, așa cum îl gândim noi, va prezenta în primul rând aspecte ale școlii brăilene, dar și aspecte ale învățământului românesc din întreaga țară și, eventual, din afara granițelor ei.

Structura muzeului va fi următoarea:

A. SPAȚIU EXPOZITIONAL cu secțiile: „9”, Istoria manualelor școlare; Istoria materialelor didactice; Istoria bazei materiale; Istoria documentelor școlare (diplome, cataloage, registre matricole, medalii, insigne, trofee); Istoria și evoluția uniformelor școlare; Presă pedagogică și presă școlară; Brăila - spațiu al toleranței culturale (școala grecească, școala lipovenească, școala bulgărească); Sala miniștrilor învățământului; Galeria marilor personalități culturale și științifice ale Brăilei; Galeria marilor dascăli ai Brăilei; Monografiile școlilor din județul Brăila; Sala eroilor (învățători, profesori, elevi căzuți pe câmpul de onoare în războaiele ultimului veac); Arhiva

sentimentală (scrisori, albume, fotografii de epocă, jurnale de front); Profesori în închisorile comuniste; Istoria învățământului vocational.

B. BIBLIOTECA MUZEULUI EDUCAȚIEI: Cărțile sau bibliotecile marilor dascăli; Presa și cartea pedagogică românească; Cărți de referință din istoria învățământului;

Monografii ale marilor școli din România.

C. ARHIVA MUZEULUI EDUCAȚIEI: Din punct de vedere financiar Ministerul învățământului nu va suporta nici o cheltuială esențială. Costurile întemeierii vor fi rezolvate prin autodotări sau sponsorizări. Trimestrial, Muzeul Educației va publica un buletin informativ.

Muzeul va avea un fond special cuprinzând o fonotecă si o videotecă școlară în care vor fi adunate, în timp, mărturii despre marii dascăli ai județului, activități de interes național sau județean organizate în zonă.

în speranta că ideea noastră va rodi în sufletul brăilenilor dorința de a ieși în fata neamului cu ceea 1 9 9 ce avem mai bun și mai frumos în noi, îi rugăm pe această cale pe toți cei care dețin documente sau orice fel de materiale referitoare la școală și țin de istoria ei, să ni le pună la dispoziție pentru a le valorifica muzeistic.

„ELEVII SUNT NEFIRESC DE SINGURI.
ȘI NICI ȘCOALA NU LE OFERĂ MARE LUCRU”

Continuând seria interviurilor despre profesorii care reușesc să se apropie de sufletele elevilor, cum nu multi reușesc s-o facă, am avut deosebita plăcere să conturăm câteva frânturi din personalitatea unui deosebit profesor, domnul Viorel Mortu.

Originalitatea, dinamismul, dar și căldura bunei intenții au rămas cu trecerea anilor calități ce nu vor fi uitate de către foștii elevi și nici ocolite de către cei actuali. Veți înțelege acest lucru citind răspunsurile pe care le-a oferit echipei „Obiectiv Junior”, în interviul următor.

- ***Care este filmul preferat?***

- E adevărat, sunt câteva. Nu mai suport filmele de duzină. Caut doar capodopera. „Călăuza”, de Andrei Tarkovski, rămâne un film pe care-l revăd mereu cu încântare. Elevilor le cer să înțeleagă simbolurile din filmul "Reconstituirea", de Lucian Pintilie. Spre bucuria mea, ei înțeleg. Vreau să-i inițiez în taina filmului. Ei vor vedea mai mult filme decât vor citi cărți. Prefer să-i inițiez, să le dezvolt standarde de calitate, să nu-i las pradă ușoară serialelor cu subiecte țigănești.

- ***Ce părere aveți despre cititul pe calculator?***

- Nu citesc cărți pe calculator. Pe internet citesc doar presa literară. E mai convenabil, mai ușor de ajuns la informație. Cartea electronică este o ofertă atât de tentantă, încât nu pot acum să bag mâna în foc că, în timp, nu mă voi lăsa cucerit de aceasta. Văzând cât de dinamic este acest domeniu, în câțiva ani e posibil să ai oricând în geantă o bibliotecă fabuloasă de câteva sute de mii de volume. Acum pare un vis îndepărtat, dar sunt sigur că elevii din

gimnaziile de azi vor avea această ofertă la liceu...

- ***Care este cartea preferată?***

- Cartea preferată era cea care mă fascinează sau mă obsedează într-un anumit moment. Au fost perioade când lecturile aveau o dinamică specială, când cartea

preferată se schimba de la o lună la alta. Cu timpul, această pasiune s-a mai potolit. Acum, recitesc numai acele cărți care mi-au plăcut cândva. Și gustul s-a metamorfozat. îmi plac acum mai mult eseurile decât proza. Citesc, de asemenea, multă poezie modernă. Pentru proză, am redescoperit cărțile ceva mai simple, în aparență. Doresc să-i fac pe elevi să iubească mai mult cultura.

- ***Ce hobby-uri extracurriculare aveți?***

- Nu am mari hobby-uri... extracurriculare. Hobby-urile mele sunt forme de extindere a profesiei, deci complementare ei. Rămân la pasiunea pentru princeps-uri, pentru cartea rară. Adesea, cărțile au povestea lor, unică.

- ***Aveți un ideal pe care doriți să-l îndepliniți?***

- Aș vrea să public, în calitate de scriitor, o carte pe an și aceasta să fie bună, să nu aibă nimic provincial. Aș vrea să îndeplinesc câteva proiecte legate de cultura

brăileană. Sunt câțiva visători mari în orașul acesta. Pentru ei, merită. E un mod de a-mi consuma preaplinul.

- ***Trei calități personale...***

- Sunt rezistent la efort și admir lucrul făcut temeinic. De asemenea, sunt punctual. Dar mulți le consideră defecte sau eu am început să am îndoieli că ar fi calități. De fapt, sunt efecte ale profesiei. Probabil, dacă eram jurist, altele erau trăsăturile care se accentuau sau, dacă eram inginer, cu totul altele, pe care acum le simți mai mult ca virtualități sufocate, ca iarba crescută sub pietre...

- ***Trei defecte personale...***

63
VIOREL COMAN

- Cred că adesea sunt prea chițibușar, adept al detaliului, al nuanței. La cât de superficiale sunt azi "prestațiile", chiar că am de-a face cu o povară pe care numai eu știu cât de greu o port.

- ***Ce apreciați la o persoană?***

- La o persoană apreciez înainte de orice caracterul, apoi simțul datoriei și la urmă umorul și ironia.

- ***Cum ați devenit profesor?***

- Foarte simplu: dând examene, susținând proiecte, stând cu anii prin biblioteci sau în preajma cărților.

- ***Dacă ați avea posibilitatea să plecați din țară, ați face acest lucru?***

- Nu. în mod sigur, nu. Adesea încerc să-mi imaginez ce e în sufletul celui care se desțărează și mă îngrozesc. Nu e o aventură, cum credeți voi, tinerii, ci e o mare nenorocire. Și-apoi, se zice că... cei născuți noaptea primesc energiile filtrate prin scoarța terestră... Ca urmare, atracția lor pentru „natal", pentru „acasă" e mult mai mare decât la cei născuți în miezul zilei. Este și cazul meu... Cred că e o speculație...

- ***Cum vedeți atitudinea elevilor din ziua de azi?***

- Deși aș spune că elevii, oriunde în lume, sunt cam la fel, totuși elevii români din acești ani, mai ales cei din liceu, au ceva specific. Mai întâi sunt foarte pragmatici. Unii sunt atât de pragmatici, încât nu mai prețuiesc școala. Ei sunt obligați să fie atenți la o societate care este ușor atipică, nu seamănă deloc cu a părinților lor și e foarte îndepărtată de cea a bunicilor. în acest sens elevii sunt singuri, nefiresc de singuri. Și nici

școala nu le oferă mare lucru. De aceea elevii încearcă să se adapteze din mers, să se descurce. Adesea fac gesturi necugetate. Trebuie să-i înțelegem. Nu au toți puterea lui Ulise de a se lega de catarg să reziste tentațiilor...

- ***Considerați că un profesor trebuie***

să creeze o conexiune puternică cu elevii?

- Dacă vrea să fie un profesor adevărat, da. Profesorul nu e o bonă care supraveghează joaca în parc a unui copil. E mult mai mult. Când este "meseriaș", cum spun elevii, ei are puterea de a pătrunde în sufletul elevilor, acolo unde se clădesc opțiunile. Aici nu pătrund decât părinții și, din afara familiei, doar preotul și profesorul.

- ***Cum vi s-a părut examenul de bacalaureat din vara aceasta?***

- A fost un bac atipic și inegal.

- ***Cum s-au comportat elevii dumneavoastră?***

- Cred că s-au comportat bine. Cu 43 de note peste 9, din care cinci de 10 și treisprezece peste 9,50, din 57 de elevi, eu sunt mulțumit. E unul din cele mai bune, dacă nu cumva cel mai bun rezultat profesional din județ.

- ***Ce altă meserie ați fi ales dacă nu ați fi devenit profesor?***

- Atunci, la începutul carierei, nu mă gândeam la altă meserie. Acum, chiar dacă mă gândesc, e inutil. E prea târziu ca să mai fie devreme. Meseria noastră e o meserie grea. Ca să fie bine făcută, ea cere un fel de har. Și șoferul, și agricultorul, și păstorul, au nevoie de har. Dar necazul e că meseria asta a noastră poate fi făcută pe neobservate și în regim de *play-back.* Și nu observă

nimeni. Și nu se supără nimeni. Dacă ar face la fel, păstorul ar pierde turma, agricultorul nu ar culege nici cât a semănat, iar șoferul riscă accidentul. Vreau să spun că în alte meserii, nu e posibilă aflarea în treabă... Mi-e teamă că punem temelii greșite. "Dorel", personajul din reclama binecunoscută, un fel de Tândală industrial, este, în ultimă instanță, un produs al școlii. El e scăpat în real ca un virus. Iar noi, în loc să ne îngrozim de acest ins cu știința aflării în treabă, râdem.

- ***Un sfat pentru elevi?***

- Elevii să iubească mai mult cultura și apoi să facă ce vor, căci vor face bine! (Interviu realizat de Mihaela MOCANU)

II. AVATARURILE EMINESCIANISMULUI

DOIMEA CEA DE O FIINȚĂ A SUFLETULUI NOSTRU: EMINESCU ȘI CARAGIALE

Le-a fost dat să vadă lumina zilei în ianuarie, la mijlocul veacului al XIX-lea. Amândoi și-au tras țărâna peste chip în iunie, unul în 1889, celălalt, în 1912.

Sintagma „poet național”, impusă de G. Călinescu în 1941, s-a folosit până dincolo de sațiu,

VIOREL COMAN

fără să se înțeleagă prea bine ce

înseamnă asta. Dar „dramaturgul național” s-a folosit rareori, deși de multă vreme se recunoaște statutul de „nepereche” al lui I.L. Caragiale în literatura română. Despre viața și opera fiecăruia s-a scris câte o bibliotecă. Ai nevoie de o viață petrecută în sârg cărturăresc dacă vrei să ai iluzia că știi totul. E imposibil să ai un nume în profesie dacă nu ai dat măcar un rând valabil despre unul din ei, dacă nu despre amândoi.

în prag de mileniu se cuvine să privim această realitate culturală si altfel. De cinci sferturi de veac se scrie și se pariază pe ceea ce îi separă, îi diferențiază. Ba chiar s-a impus ideea că ar fi spirite ireconciliabile. S-a ajuns până la absurd, Eminescu simboliza românul, iar Caragiale, antiromânul.

Nu-s zece pagini în critica românească despre ce au în comun cei doi mari scriitori, ceea ce e aproape nefiresc. G. Ibrăileanu primul, Pompiliu Constantinescu apoi, au numit câteva elemente comune. De regulă s-a pariat pe ceea ce i-a despărțit.

Pretutindeni, câteva amănunte biografice comune, unele picante, pitorești, risipite prin istorii literare sau prin „vieți” mai mult sau mai puțin bine scrise. în rest, analize de istorie literară în coduri diferite de lectură, ca pentru doi

scriitori care nu au comunicat, care au locuit parcă epoci diferite, ca și când nu s-au cunoscut, străini unul altuia ca două straturi într-un palimpsest.

II. AVATARURILEEMINESCIANISMULUI

Eminescu - Caragiale: două realități culturale, evident, cele mai complexe din câte avem. Nimeni nu poate face abstracție de ele. Nici scriitorii, nici filosofii, nici politicienii.

Cam cu un deceniu înainte de revoluția s-a » văzut clar că Eminescu și Caragiale erau încadrați, ca niște rime încrucișate, ciudat și egal - o mare provocare a destinului - de aniversările oficiale.

Se vedea că, strâmtorați de nisipul presei obediente, atât Eminescu cât și Caragiale răzbăteau cu forța teribilă cu care primăvara vedem mirați și mândri cum biete și aparent neputincioase fire de iarbă umflă asfaltul aspru și greu al trotuarelor. Și au biruit.

Doi mari scriitori, jugularele spiritualității naționale... Să le compari destinele, să le urmărești evoluția operei, să compari istoria receptării operei, iată o

tentație căreia cu greu spiritul poate să-i reziste.

Fenomenul literar este ușor de recunoscut si în > 5 alte literatori. La o scurtă aproximare: Goethe - Schiller, în literatura germană, Balzac - Stendhal în proza franceză, Tolstoi - Dostoievski în cea rusă, Faulkner - Hemingway în proza americană de la mijlocul secolului al XX lea .

în jurul lui Eminescu, mai ales la zilele aniversare sau comemorative, e în limba română o gălăgie și o muzică de alămuri greu suportabile.

71

VIOREL COMAN

Fel de fel de Mitici gălăgioși peste fire și etern cheflii degeaba și scorțoși, pitiți prin provincii de gând și practicanți cu firmă de viclenii procedurale au deodată, ca luminati de coada cometei, au, deci, gură bogată și slobodă și iluzia că despre Eminescu se poate vorbi oricum.

Locuiesc o zi zgribuliți de frigul din ei în strana Eminescu, încremeniți de măreția clipei și chiar de-a doua zi, ca Pristanda, dau tonul „Muzica! Muzica!” și intră cu o veselie tembelă și triumfătoare

în fireasca și sfânta zodie Caragiale, cea care, de fapt, i-a moșit și le-a înfășat sufletul.

Este efemerida miezului de ianuarie, în loc de sărbătoarea sufletului românesc.

Mai mult decât o Poetică, este în Eminescu, în viața și în opera lui, o Etică închegată greu și plătită scump, cu nebunia.

Această Etică se îndepărtează de noi, ba pardon, de care noi ne îndepărtăm ca de o vârstă de aur. Nimic nu mi se pare mai dureros decât debransarea sufletului românesc de la această Etică ,
și cufundarea în Caragiale.

Echilibrul pare rupt. Eminescologia are, vrem nu vrem să recunoaștem, criza ei. Școala - nădejdea noastră cea de toate zilele - nu mai poate să facă prea mult pentru Eminescu.

II. AVATARURILEEMINESCIANISMULUI

Eminescologia a devenit cuminecare în altare pentru câțiva inițiați, cerc strâmt și înalt. Caragiale este acum pe muchia valului.

Șubrezirea eminescianismului va aduce cu sine un gol istoric, hoarde de

eroi caragialieni se vor vărsa în real, fără speranță pentru noi, otrăvindu-ne fântânile sufletului și pârjolindu-ne pășunile raiului pentru cine știe câtă vreme.

Căci nu-i de glumit cu nenea lancu. Sunt în opera lui avertismente care îngrijorează. Când îți e lumea mai dragă, Caragiale îți ține calea și îți pune coame. Comunismul valah a avut - se zice - accente caragialești. Cineva spunea că epoca a fost o combinație de Marx și Caragiale...

Chiar si Revoluția a avut destule accente 5 >
caragialești, de-ți vine câteodată să scrii cu mânia care face versuri „Umbra lui Caragiale. La Revoluție". Si nici tranziției nu-i stă bine fără umbra » J
maestrului. Ce mai, Caragiale e-n toate!...

Deși a vorbit întotdeauna „pe înțeles", românul a avut motive să recunoască spunând „eu nu te pot pricepe" sau „ochiul tău mă-ngheață". Prin 1931, I. Al. Brătescu Voinești evoca o întâlnire cu Maiorescu în care marele critic vedea în *Luceafărul* doar o alegorie în care Eminescu era Hyperion, Veronica Miele - Cătălina, Titu Maiorescu - Demiurgul și Caragiale - Cătălin.

Teoria există si formează una din cele mai rudimentare ipostaze ale receptării *Luceafărului.* Cred că retrăim într-o formă ambiguă finalul poemului.

în crângul național, Hyperion ne-a zărit cochetând cu Cătălin, cu „Vicleanul copil de casă", cu cel „de pripas", cu cel „îndrăzneț cu ochii". Și se va însingura pentru cine știe câtă vreme. Va fi unul dintre cele mai întunecate vise ale națiunii,

La toate răscrucile sufletului românesc, dai de Caragiale, cu zâmbetul lui șugubăț și răbduriu.

Ce pot avea în comun cei doi mari clasici români? Fiecare a avut parte de o glorioasă postumitate. în jurul lor s-au creat veritabile mitologii literare, Despre amândoi s-au scris cărți strălucite: biografii sclipitoare, monumentale exegeze, eseuri splendide.

Despre viața și opera fiecăruia s-a scris imens. E imposibil să ai un nume, un nume adevărat, egal cu un renume, dacă nu ai dat un rând valabil despre unul din cei doi mari clasici. Cine a izbutit genial despre unul, nu a putut repeta performanța cu al doilea. Cei ce au scris fundamental despre Caragiale nu au mai avut aceeași finețe analitică pentru Eminescu. Adevărul este că avem de-a

face cu o mare provocare a criticului român. Dar rareori s-a zăbovit asupra a ceea ce au Eminescu și Caragiale în comun. Mai degrabă s-a evocat ceea ce i-a despărțit

în epocă, decât ceea ce-i poate uni în eternitate. Puțini contemporani „au realizat”, cum se zice acum, cu cine au de-a face. în viată fiind, au fost mai mult contestați. Au avut detractori cum nu mai avusese nici un scriitor român. împotriva operei lor s-a consumat ceva din energia polemică a limbii române. Opera lor a stârnit reacții teribile. Au fost cei mai incomozi contemporani.

Fiecare și-a suportat destinul cu stoicism și mândrie. în momente de disperare și-au blestemat zilele. Pe Caragiale l-au fluierat contemporanii, i-au interzis piesele. S-au simțit batjocoriți, încornorați, înșelați de Caragiale. Cele mai zgârcite aplauze la comediile lui Caragiale au fost în timpul vieții. Chiar îi urau năzdrăvanului lor contemporan eternitate sprâncenată.

Mai degrabă putem zice că ceea ce i-a despărțit e legat de o palmă de pământ

decât de ceea ce-i unește în postumitate. G. Călinescu l-a numit pe Eminescu „poetul nepereche”. Dar gloria verbului național Eminescu o împarte în epocă în primul rând cu I.L. Caragiale. E parcă un dat al spiritului românesc să se dezvolte în binom. Nicolae Manolescu vorbea într-un eseu de „poeți pereche”. Arghezi - Blaga, Șt Augustin Doinaș - Geo Dumitrescu, Nichita Stănescu - Marin Sorescu.

Și în proză, de câteva ori, se poate formula perechea: Liviu Rebreanu - Camil Petrescu, Marin

75
VIOREL COMAN

Preda - Eugen Barbu, Perechile de critici sunt ușor de compus: Maiorescu - Gherea, G. Călinescu. - E. Lovinescu, N. Manolescu - E. Simion...

Dar în nici o epocă nu avem o pereche atât de tulburătoare, atât de complexă ca perechea Eminescu - Caragiale. Am putea să-i spunem: „binomul nepereche”.

Amândoi vin din straturile sociale de jos. Pe amândoi „Dumnezeul geniului i-a sorbit din popor cum soarbe soarele un nour de aur din marea de amar”. La moartea lui Eminescu, Caragiale scrie cea

mai frumoasă evocare, azi, clasică: „Avea aerul unui sfânt tânăr, coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii...”

Eminescu și Caragiale nu au nici o mare specie literară comună. Au înnobilat genuri și specii literare diferite, au impus în literatura română ideea de capodoperă. Eminescu a impus poemul filosofic, satira, glossa, elegia, sonetul, nuvela filosofică. I.L. Caragiale a impus comedia, drama, nuvela psihologică, schița. Amândoi și-au scris marile capodopere la vârsta eristică. Unul a plătit cu nebunia curajul de a scrie o operă cum limba română nu cunoscuse. Și a rămas cel mai pur sunet scos în limba română.

Caragiale, după comedii, nu a mai putut să scrie niciodată ca înainte. Nu plătește cu nebunia, dar are revelația tragicului existenței.

II. AVATARURILEEMINESCIANISMULUI

Unul s-a desăvârșit la Berlin, altul s-a săvârșit patru decenii mai târziu tot aici.

Pentru Eminescu, perioada berlineză este esențială. Manuscrisele poetului gem de proiecte. Cel mai grandios laborator de teme al unui scriitor român. Dacă vom căuta geneza marilor capodopere vom

constata că toate sau aproape toate izvorăsc din această Pădure Neagră a biografiei poetului. Ce a urmat a fost proces de creație, prinderea poemului în miracolul limbii, desăvârșirea formei,

Caragiale s-a săvârșit la Berlin, la 60 de ani, după opt ani de exil. în ordinea creației, ce fusese de dat, dăduse. Spre deosebire de Eminescu, pentru Caragiale, epoca berlineză este o epocă a marii crize de creație. Izvoarele, însă, sunt seci. în țară, directorii de teatru așteaptă să înceapă repetițiile la comedii promise. Actori mari refuză roluri mici, în așteptarea unei mari distribuții în comediile caragialiene. Că doar de aceea plecase la Berlin, să aibă liniștea și sporul creației.

Proiectul de comedie „Titircă, Sotirescu et co.” nu se leagă decât pe câteva pagini, firimituri de la un mare festin.

Spunea că e sătul de Valahia dar de fapt cei opt ani au fost ani de dor. A venit în țara de vreo 24 de ori. A făcut un fel de navetă!...

Manuscrisele lor sunt adevărate palimpseste pentru vârstele creației. Elementul fascinant -

puritatea formelor. Până la ei nici un scriitor român nu a mărturisit flaubertienele chinuri ale stilului.

Caragiale, ca și Creangă de altfel, bate frază ca un voievod valah care, după urcarea pe tron, bate monedă. Să se știe.

Scriitorii români din generația anterioară scriau ușor, publicau lejer tot ce scriau, fără complexe, fără drame, într-o veselie, cum am spune azi. Cuvântul „sertar" era cunoscut doar ca un loc unde se țineau sulimanurile... Eminescu și Caragiale au fost o vreme în aceeași redacție, la „Timpul".

împreună cu Slavici formează redacția de aur din toată publicistica românească. Au frecventat aceeași societate literară, „Junimea". Și-au publicat capodoperele în cea mai importantă revistă literară a vremii, *Convorbiri literare.* în colecția revistei găsim „o pădure de capodopere". (G. Munteanu)

Pe amândoi Titu Maiorescu i-a ocrotit cum nu a mai ocrotit pe nimeni în activitatea sa literară. Despre amândoi a scris câte un studiu fundamental, cele mai frumoase analize critice despre opera lor în secolul al XIX-lea, „Comediile lui I.L. Caragiale" în 1885 și „Eminescu și poeziile lui", în 1889.

Amândouă studiile au devenit prefețe celebre la edițiile esențiale, pentru Eminescu, la ediția a IV-a de „Poesii”, din 1890, iar Caragiale, la ediția „Teatru” din același an.

II. A VATARURILEEMINESC1ANISMULUI

Amândoi au trăit cu ideea că teatrul e o lume, dar și că lumea e un teatru. Adolescența le-a fost marcată de teatru. La 14 ani, Eminescu se atârna de o „căruță cu paiațe” și pleca în lume. Așa cred că începe aventura existenței sale. Și Eminescu și Caragiale au fost sufleuri și copiști. Au urcat pe scenă. Amândoi au fost pentru o scurtă vreme revizori școlari. Au suferit pentru sărăcia școlii în clasele sociale de jos, clase sociale din care chiar ei se ridicaseră. Rapoartele lor despre starea școlii rurale românești prezintă adesea situații tragice.

Eminescu se avânta cu mare voluptate în comentarii la opera lui Kant și Schopenhauer. în capilarele poemelor eminesciene urcă sevă kantiană ce dă vigoare.

Caragiale caută cu aceeași mare voluptate în stradă, la berărie, în tren, la

cafenea. Caragiale ascultă spiritul mahalalei și, să-i facă în ciudă lui Eminescu, îi spunea: „Mare moftangiu și Kant ăsta al dumitale!”

FORMELE FĂRĂ FOND - CEA MAI MARE BĂTĂLIE CULTURALĂ ROMÂNEASCĂ

într-unul din celebrele sale aforisme Nietzsche susține că, dacă vrei să te cunoști mai bine, e bine să vezi ce se repetă cu o anumită periodicitate în viața ta. Vei avea o revelație a destinului. Din numeroasele teme posibile de pus în discuție la o așa de importantă zi, am optat pentru

evocarea pe scurt, în date și semnificații esențiale a celei mai mari teorii culturale, sociologice, economice, ideologice și în ultimă instanță, literare, estetice: renumita teorie a „formelor fără fond”. Mult mai adevărat, mai exact si mai eficient ar fi să o numim „bătălie”.

Dacă în alte culturi există o „ceartă”, o „confruntare” permanentă între ceea ce e vechi și ceea ce e nou, în cultura română există, reluată în numeroase ipostaze, în epoci diferite o bătălie a „formelor occidentale” cu „fondul” autohton, organic, o bătălie inegală, cu învingători imprevizibili, în forme surprinzătoare. Este o bătălie fără pereche în cultura română, de o spectaculozitate care provoacă jocul fosforescent al ideilor. Indiferent cine a învins, mereu societatea românească a avut de câștigat în calea ei inexorabilă spre modernitate. Prima ipostază a bătăliei este cea istorică, exprimată în structura etnogenezei române. Formele latinității au învins, într-o bătălie care a durat aproape două veacuri, fondul dacic. Astfel s-a conturat primul paradox în cultura română (idee, Sorin Alexandrescu): am devenit o insulă de latinitate într-o mare slavă sau maghiară.

Formele latinității, având apoi câteva secole la dispoziție, s-au așezat, au rodit, au biruit devenind ele însele fond

organic, rezistent la toate intemperiile istorice care au urmat. „Formele” slave, germane, maghiare fanariote care au urmat vreme de un

mileniu si ceva nu au mai biruit. Fondul a fost mai J puternic.

Din momentul în care apare „Ispita Occidentului” (G. Călinescu), din primele decenii de după Revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821) până la domnia lui Al. I. Cuza, apar și primii teoreticieni care observă dureroasa ruptură dintre formele occidentale împrumutate ca să asigure modernitatea statului român și fondul românesc vechi, agrar, feudal, care ilustra ceea ce T. Maiorescu numea „barbaria orientală”.

Primii care au observat fenomenul și au găsit cu cale să se implice au fost pașoptiștii Heliade, Alecu Russo, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri. Românii au avut o istorie ușor atipică. Nu au participat efectiv la edificarea civilizației modeme, lucrarea lor în istorie seamănă mai mult a veghere la hotarele Europei. Când au avut ocazia și puterea să se întoarcă în marea familie occidentală, să

refacă unitatea dintâi a latinității, au aplicat legile bune care funcționau în Franța și în alte țări. Dacă acolo legile funcționau pentru că erau rezultatul unui proces îndelungat de adecvare la realitățile naționale și istorice, aici, în Muntenia și Moldova, aplicate mecanic, ele intrau în conflict cu un fond rezistent „ca piatra” (P. Țuțea).

Din păcate, s-a procedat la fel cu tot ce era verificat în timp ca viabil, demn de a fi păstrat, de consolidat, și înlocuirea aproape mecanică cu noile

legi copiate din Occident. Formele fără fond exprimă această dureroasă ipostază a implementărilor, de cele mai multe ori în confort procustian, fără să se accepte salvarea memoriei istorice, a ceea ce e bun românesc, verificat si confirmat de istorie. Ca urmare, pentru multă vreme fondul autohton se va situa mereu în divorț cu formele de împrumut, productive în Occident, căci erau rodul unor procese îndelungate, mai greu acceptate aici deoarece păreau grefate. Analizând evoluția culturii române în secolul al XIX-lea, Lucian Blaga face distincția între cele două mari influențe: cea franceză, în perioada pașoptistă și cea

germană, în timpul domniei regelui Carol I. Influența franceză predispune la imitație la copiere a formelor - în fond, o formă de plagiat istoric. Să ne amintim că Valahia era si atunci »
numita adesea „Belgia Orientului”.

Influența germană este mult mai complexă. Ea provoacă, susține și dezvoltă creativitatea. Domnia regelui Carol I înseamnă și această mare schimbare de paradigmă culturală, afirmată prin „Junimea”, susținută ideologic de Titu Maiorescu, exprimată poetic, și jurnalistic, de Eminescu și, dramatic, de I.L. Caragiale.

în 1868, la începutul construcției sale canonice T. Maiorescu publica în revista „Convorbiri literare” eseul „în contra direcției de azi în cultura română”.

II. A VATARURILE EMINESCIANISMULUI

Bătălia cu aspect politic, legislativ și administrativ din perioada pașoptistă devine acum „teoria formelor fără fond”, numite și „pretenții fără fundament”, „iluzii fără adevăr” sau, ușor pleonastic”, „stafii fără trup”.

Maiorescu ridică problema la rang de principiu, de „caz”, o

conceptualizează, o radicalizează, provoacă un adevărat scandal ideologic. Cel puțin câteva afirmații ale lui Maiorescu au devenit clasice. Prima: „forma fără fond nu numai că nu aduce niciun folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă”. A doua: „Este mai bine să nu facem o scoală, decât să facem o scoală rea”. A treia: „înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, înainte de a avea învățători capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică”. Cine are la îndemână „însemnările zilnice” ale criticului poate găsi pasajul cu școlile pe care dorea să le închidă în cazul în care ar fi ajuns ministrul instrucțiunii publice. Motivul: lipsa profesorilor de valoare. Teribil!

Concluzia cade ca o ghilotină: „Vițiul radical în toate direcția de astăzi a culturii române este neadevărul (...) în toate formele de manifestare a spiritului public”. Am insistat asupra acestor idei deoarece anul 2017 este propus de N. Manolescu să fie „Anul Maiorescu”, prilejuit de comemorarea unui veac de la moarte (17 iunie, 1917). La câte drame au apărut în absența lui Maiorescu din școli, din

universități, din librării, este de presupus că dezbaterea va avea darul de a asana si moraliza spiritul public. Nu vom spune „înapoi, la Maiorescu!” ci vom susține, cum s-a mai spus cândva, îndemnul „înainte, cu Maiorescu!”

în observarea efectelor „teoriei formelor fără fond” Eminescu este mai pragmatic decât Maiorescu. Eminescu observă rapiditatea cu care s-au impus formele și „mizeria” care a rezultat: „mediul social și economic în care un popor trăiește nu trebuie schimbat peste noapte, ci încet, pentru ca oamenii să aibă timpul necesar să se adapteze noilor condiții. Dacă reformele și schimbările vin ca la noi, cu aruncarea în apă a oricărei tradiții, se ajunge unde am ajuns noi, la ... mizerie”. Maiorescu nu respinge formele occidentale, ci doar constată efectele, formele goale, proliferate la toate nivelurile. Singura șansă, vede Eminescu, este factorul economic: „Condiția civilizației statului este civilizația economică”.

Necazul constă, crede Eminescu, în faptul că peste „țara bună”, peste „poporul așezat”, „cuminte și bun” se așază „tocmeala proastă”, „secta demagogică” și „negustoria de vorbe”.

Atunci când formele nu reusesc să modifice »

fondul - și asta se întâmplă mai mereu - ele, de fapt, nu reusesc decât să-l irite, să-1 trezească din starea lui vegetativă, atemporală. Ca atare fondul reacționează și produce forme caricate care se

observă în mentalități și mai ales în limbaj, ca cea mai subtilă cutie de rezonantă a socialului..

5

Comediile lui Alecsandri și Caragiale sunt cel mai pur produs al acestei situați, deoarece prezintă efectele spectaculoase până la grotesc și monstruos ale „formelor fără fond". Caragiale mai ales spune ce devine omul care suportă ruptura dintre fond și formă. La nivelul comportamentului - o monstruozitate, la nivelul conștiinței - un dezastru, la nivelul limbajului - o caricatură.

Românii, ca popor cu civilizație modernă de împrumut, au la temelia literaturii modeme doi comediografi și nu voci tragice, cum ar fi firesc pentru un popor vechi, din preajma Eladei, cu un fond mitic excepțional, suportând senin teroarea istoriei. Toate popoarele vechi ale Europei au la temelia culturii o poveste tragică, mitologică sau istorică. Numai noi și, din câte știm, sârbii, avem

acest blestem, de a avea în matrice comicul, caricaturalul.

Avem, neîndoielnic, geniul batjocoririi al luării în tărbacă, al râsului. Puterea românului de a transforma totul în caricatură este fabuloasă, este, cred, fără egal în Europa. Este răzbunarea spiritului nesupus, neiertător.

Dați românului un mare concept politic și lăsati-1 două decenii, nu mai mult. La final vă veți îngrozi. Nu rămâne piatră pe piatră. Nu comentez felul în care a batjocorit comunismul, că și acesta își

merita soarta, dar capitalismul, după un sfert de veac, cu ipostaze noi, „de cumetrie”, sălbatic, generator de corupție cum neamul nu-și mai amintește să fi existat, de sărăcie, ca nicăieri în lumea unde capitalismul este semn de prosperitate, trebuie reinventat din temelii.

La un alt nivel, conform evoluției societății românești, în perioada interbelică tema este dominantă în operele lui C. D. Zeletin, C. Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu și mai ale E. Lovinescu. Teoria „sincronismului” reia, dintr-o altă

perspectiva teoria „formelor fără fond”.

Mai ales după anul 2000, când România dezvoltă efectiv o paradigmă europeană, s-au repomit motoarele integrării, s-au inventariat disfunctiile, s-au identificat continuitățile si a revenit, mai amplă și mai ademenitoare ca niciodată „ispita Occidentului”. Eugen Simion, N. Manolescu, Lucian Boia, H. R. Patapievici dezbat tema din diferite perspective.

Pentru prima dată în istoria temei, „formele” sunt dorite, așteptate de toată lumea. Și tot pentru prima dată „fondul” nu mai opune rezistență. Dar se cuvine să observăm că nu mai avem de-a face cu acel fond organic, de la început, care reactiva formele ce i se impuneau.

Este un fond șubrezit și caricat de ceea ce i s-a întâmplat în partea a doua a secolului al XX-lea.

II. AVATARURILEEMINESCIANISMULUI

Satul românesc, care a ilustrat întotdeauna ideea de tradiție, de fond organic, a intrat în al doilea mileniu afectat profund de sistemul comunist. Clasa muncitoare, idealizată peste măsură și formată în cea mai mare parte din țărani dislocați și transformați în muncitori industriali s-a dovedit un uriaș cu picioare de lut. Ea nu mai ilustra nici

fondul de unde provenea și nu cunoștea nici formele spre care se îndrepta.

Pentru prima dată fondul aștepta de la formele noi, occidentale, soluții salvatoare.

Intrarea în Uniunea Europeană a fost unul din evenimentele care ne vor marca profund istoria. Nu acum si nu aici inventariem beneficiile acestui eveniment. Dar se cuvine să fim fini observatori ai momentului, să identificăm fenomene și mentalități care se desfășoară chiar sub ochii noștri inexplicabil inocenți. în primul rând românii caută locuri cu „forme” deja realizate și nu mai vor să audă de cele imperfecte de acasă. Nici măcar nu mai vor să se implice în corijarea lor.

Toate conceptele care înnobilează și justifică civilizația în Uniunea Europeană au la noi semantica imaginată, subiectivizată până la inacceptabil. Libertatea, democrația, justiția, ideea de afacere, profit... sunt cuvinte pe care fiecare le înțelege cum îi convine. Libertatea de expresie, atât de jinduită, a devenit, dintr-o mare șansă spirituală, doar dreptul de a huli, de a insulta.

89

VIOREL COMAN

Statisticile europene (ne) sunt umilitoare. Cei mai mulți copii care nu

mai cred în școală sunt la noi. încă o vreme în acest ritm și ajungem la statisticile ultimului mandat al lui Spiru Haret!...

Au mai apărut, mai mult ca fenomene de excepție, îmbogățiți! fără bosă. Ar fi bine să amintim, ca un avertisment, un text din Eminescu: „elitele înalță națiunea, iar clasele superpuse o prăbușesc”. Tot ce se întâmplă cu medicii, cu muncitorii, cu elitele noastre e un fenomen de tranziție. S-a ajuns la situația paradoxală nouă în istoria noastră: formele europene mai mult fascinează și cheamă spre ele, decât vin și „lucrează” asupra fondului.

Idealul ar fi să existe forme cu fond. Când se va împlini acest fapt vom încheia o mare etapă în istoria culturală a neamului. Atunci vom fi deplini și întregi într-o Europă văzută și ca o casă a noastră. Atunci ne vom împăca frumos cu noi înșine.

Dar, vorba cuiva, hâtru de la butucul limbii române: până atunci va mai curge multă apă pe Dunăre!...

EMINESCU - PORTRETUL REVIZORULUI ȘCOLAR LA TINEREȚE

în urmă cu 130 de ani, pe 18 iunie 1875, Mihai Eminescu îi scrie lui Titu Maiorescu, pe atunci ministru al Cultelor și Instrucțiune! Publice, confirmându-i că primește „bucuros funcția de revizor școlar, peste districtele Iași și Vaslui”. La 25 de ani și câteva luni, Eminescu își reprezenta exemplar obligațiile pe care le va avea în noua

responsabilitate: „Punctul meu de vedere este că aș intra în contact cu populația rurală, singura care mă interesează îndeosebi. Cred că as fi în stare de a vă da relații fidele asupra stării și traiului ei, precum asupra marginilor între cari ar fi cu putință a se lărgi sau a se adânci învățământul primar”.

Fusese până atunci elev, student, bibliotecar, funcționar, hoinar mândru prin Moldova, Bucovina și Transilvania, actor, copist, zilier... Făcuse de toate, parcă ar fi vrut să epuizeze domeniul posibilului... Publicase zece poezii în cea mai prestigioasă revistă literară a vremii, „Convorbiri literare”. Tot aici, publicase și un basm cult și o enigmatică nuvelă fantastică.

Cu câțiva ani înainte, în 1872, Titu Maiorescu, vorbind de o „naștere sau renaștere literară” îl așezase imediat după Alecsandri în ierarhiile literare ale vremii ca „un om al timpului modem, (...) poet, poet în toată puterea cuvântului”, sugerând concluzia din 1889: „va face epocă”! După un mic scandal cu nelipsitele iritări politice, este scos din funcția de director al Bibliotecii Centrale din Iași. La Cernăuți, în urmă cu un deceniu, copil fiind, cea mai mare bucurie și mândrie era să fie bibliotecarul lui Aron Pumnul. Era fericit

să locuiască poetic într-o bibliotecă.

înainte de Borges, credem că Eminescu ar fi putut să numească o bibliotecă, Lumea...

II. A VA TAR URILE EMINESCIANISMUL UI

Și acum, iată, prin grija lui Maiorescu, o ofertă pe care o acceptă cu mândrie: revizor școlar pe două din cele mai mari și mai grele județe ale Moldovei.

Experiența de revizor școlar va fi unică și benefică atât pentru poetul, cât și pentru publicistul Eminescu. Pentru aproape un an, căci după unsprezece luni, în 4 iunie 1876, este suspendat, va cunoaște realitatea dură a scolii rurale românești. , î » Pentru un an, bibliotecă-i va fi „Lumea” românească din „sotunele” Moldovei.

Din iulie 1875, până în iunie viitor, amână toate proiectele. La „Convorbiri literare” nu a avut timp să publice nici o poezie. în presă, publică doar câteva articole. Cine zăbovește pe manuscrisele orânduite de Perpessicius înțelege că, în ordinea creației, laboratorul poetic e ceva mai sărac.

Deși avea lada de zestre plină de manuscrise, în stare gemândă de

proiecte, totuși în acest an șlefuiește doar câteva capodopere pe care le va publica de-abia în septembrie 1876: „Melancolie”, „Crăiasa din povești”, „Lacul”, „Dorința”.

E semn că ia oferta maiorescianã ca pe o mare provocare, mai ales că revizoratul său coincide și cu o perioadă importantă de reformă a învățământului primar rural, de reorganizare și redefinire..

VIOREL COMAN

De plătit, e, orice s-ar spune, foarte bine plătit. Cei 500 de lei noi pe lună însemnau, la vremea aceea, o sumă realmente considerabilă.

încă de la început se cuvine să punctăm o viitoare concluzie.

Cine cunoaște istoria învățământului românesc, cel preuniversitar mai ales, înțelege că până la Spini Haret, la începutul secolului al XX-lea, nu avem un cap mai bine organizat, o minte mai strălucitoare care s-a aplecat cu o mai mare gravitate și cu o mai mare forță a diagnozei asupra dureroasei istorii a școlii

ca Mihai Eminescu.

Si încă ceva, cine caută în textele eminesciene scrise în această perioadă găsește suficientă substanță pentru a pune în discuție complexa problemă a calității învățământului, problemă care și azi și mereu își va căuta rezolvare.

în celebra „Viață...", George Călinescu menționează: „atâta clarviziune pedagogică și socială și spirit administrativ încât acest an (de revizorat! - n. n.) reprezintă pe o suprafață mică, în istoria învățământului rural înainte de Haret, cel mai ridicat nivel al conștiinței culturale naționale".

Toți cei care cunosc bine spiritul biografiei lui Eminescu recunosc că perioada revizoratului e una nu numai specială, ci și distinctă. Pentru prima dată, după o perioadă de șapte-opt ani coboară la temelia de atunci a realității: satul românesc.

II. AVATARURILEEMINESCIANISMULUI

Acumulează suficientă experiență. Altă descindere în social nu va mai avea.

Cunoaște, mai întâi pe propria piele, politica vremii. începând de acum, condeiul de gazetar se va înroși ori de

câte ori va scrie despre adversarii politici.

Stătuse ani buni în băncile școlilor și amfiteatreîor și bibliotecilor din Cernăuți, Viena și Berlin. Pretutindeni, în grupurile de români, nu rămăsese nimănui indiferent. Maiorescu, în portretul pe care i-1 face în „Eminescu și poeziile lui", notează: „era omul cel mai silitor, veșnic citind, meditând, scriind". De aceea și oferă postul de revizor: „pentru a stărui cu limpezimea spiritului său asupra noilor metode de învățământ".

Să încercăm un portret al revizorului școlar la tinerețe.

Mai întâi e foarte harnic, chiar neobosit, ia totul în serios, chiar în grav. Face totul cu o sârguință care azi nu poate să fie decât exemplară. Colindă Moldova cu trăsura sau pe jos, din sat în sat, dorind să vadă școala, să cunoască învățătorii, elevii, să discute cu primarii, notarii, preoții.

Are acum un spirit de organizator pe care nimic din experiența lui oarecum tulbure și boemă de până acum nu lasă să se întrevadă.

Drumurile sunt rele și obositoare. O toamnă, o iamă și o primăvară colindând două județe, luptând să schimbe ceva...

Când îl revedeau, după perioade mai lungi de absență, junimiștii, în spiritul lor, glumeau inocent:

„Eminescule, poete,
Umblai în cabriolete
Luni întregi din sat în sat,
Școlile de inspectat.
Ca nalt revizor școlar
Stai în gazdă la primar
Și cu primărițele
Iti încurcai itele“. » »

Evident, mici corozive ale caracudei junimiste. Eminescu avea altă treabă.

Pentru prima dată înfruntă o realitate esențială: satul românesc. Nu are nostalgia copilăriei. Nimic liric în tot ceea ce prezintă. Natura nu-1 interesează. Nimic pitoresc nu scapă în însemnări. Nu are ochi pentru ceea ce-i evoca în aceeași perioadă, aceeași lume, în lungi taifasuri, Ion Creangă. întreaga energie a analizelor sale este calibrată numai pe zona relației școlii cu administrația locală.

Referirile cele mai frecvente: soarta fiilor de țărani; răzeșii, mândria satelor Moldovei si fiii lor rămași fără știință de carte, primari și notari lacomi,

iresponsabili care vedeau în fiecare copii care se trage la carte, un viitor adversar...

în unsprezece luni a expediat ministrului peste optzeci de documente de analiză, sinteză, informări, statistici, studii.

Toate sunt gândite și scrise de revizor. Adesea se vaită că nu are nici un ajutor; este curier, copist, registrator, administrator, examinator etc. A făcut aproape săptămânal inspecții tematice, a bătut cu piciorul, cum se zice, satele, a zăbovit în clase friguroase și întunecoase, bune pentru orice, numai pentru, școală nu, a căutat mereu cu încăpățânare gunoiul de sub preș ascuns în grabă și cu voioșie de vreun învățător care auzise că-l va călca revizorul...

Pentru un primar „școala părea că nici nu există", căci localul e „mizerabil". în altă comună, „primarul face necalificabile șicane învățătorului" deși, conform legilor de atunci „puterea sa în comună are oarecare margini". Cu revoltă bine temperată, revizorul notează sec: „în școală, domnul notar își păstrează curechiul și nutrețul pentru vite. Toate acestea sub ochii d-lui primar".

Cu disperare cere intervenția ministrului ca un primar să achite salariul unui învățător. Primarul refuză fără nici un motiv.

Primarilor le cere o mai bună administrare a școlii. Cere lemne de foc aduse la timp în școală,

bănci școlare, salarii întregi, date la vreme învățătorilor.

într-o școală, elevii sunt lăsați singuri cu zilele. în alta, elevii muncesc pe pogoanele învățătorului. Un primar refuză să repare școala. Pretutindeni se interesează și analizează calitatea activităților didactice. Se interesează de elevii înscriși, câți vin la școală, câți nu vin, de ce absentează. Se încheagă în final, după lectura celor câteva pagini ce compun bibliografia exhaustivă a temei, o viziune modernă asupra educației naționale.

Școala ca „prioritate națională”, acest principiu sănătos și productiv, tensionant, văzut ca povară azi, salvator mâine, a fost mai întâi sugerat de Eminescu.

Nevoia unei publicații naționale care

să prezinte numai problemele școlii și care să ajungă și în ultima „cotună” a României a fost cerută de Eminescu: „lipsa unei foi învățătorești în România se simte la fiecare pas“.

Nevoia ca, în școlile rurale, să se întemeieze biblioteci cu manuale si cărți de interes didactic, tot în rapoartele revizorului către ministru găsim.

Acestea și multe altele, atunci priorități, de atunci încoace, mai bine sau mai rău rezolvate...

Deși, de la reforma lui Cuza, învățământul primar era obligatoriu, iată, la zece ani de la întemeierea legii, obligativitatea e „o curată iluzie”.

în ceea ce privește calitatea învățământului: „impresia generală care mi-au facut-o școalele rurale din acest județ a fost rea. Pretutindenea, frecvența mică și incuria administrativă mare.(...) Atât mediul social cât și administrația fac ca școala să fie aproape un lucru de prisos”.

Hărnicia revizorului este exemplară. Prezintă ministrului liste întregi cu „plase”, comune, „cotune” pe care le inspectează. Când face lucrări de sinteză,

oferă ministrului modele de lucrări statistice.

E mereu înglodat în treburi și i se pare că „fișa postului” e prea complicată. Mereu călătorește. Un asemenea ritm de muncă socială nu avusese niciodată.

Cu ocazia consiliilor pedagogice de început de an școlar, Eminescu îl cunoaște pe Ion Creangă, institutorul „înzestrat de la natură cu darul de a instrui”. Prietenia cu institutorul Creangă îi aduce revelația povestitorului Creangă.

Să se observe un lucru esențial: Ion Creangă publică la „Convorbiri literare” poveștile, basmele și nuvelele sale numai câtă vreme Eminescu este cu el în Iași și-1 zorește să scrie și să publice.

Eminescu îl impune conștiinței publice pe Creangă. De asemenea, fie în consilii, fie în articole recomandă abecedarul scris de Creangă împreună cu lenăchescu, numindu-1 „cel mai bun abecedar român”.

99
VIOREL COMAN

Pe 4 iunie 1876, prin decret domnesc sunt înlocuiți opt revizori școlari, trei din Muntenia și cinci din Moldova. Printre ei, Mihai Eminescu. Este înlocuit cu o persoană de o sclipitoare

micime.

Totuși, continuă să publice cronici la unele cărți de interes didactic. Este mâhnit de otrăvurile contemporanilor.

Rămâne cu iubirea Veronicăi și cu marea prietenie a lui Ion Creangă. Nu e puțin. în august, de Sf. Maria, mama, „dulcea mamă" începe să-1 cheme „pe freamătul de frunze".

Se încheie astfel o nouă experiență socială cu repercusiuni excepționale asupra gazetarului și omului politic.

Activitatea de revizor școlar a lui Eminescu trebuie privită ca o activitate - pattern, la care să se raporteze, în literă și în spirit, toți cei care acced sau vor să acceadă la această demnitate publică.

Cele câteva sute de pagini de documente trebuie studiate de orice profesor care, într-un anumit moment al carierei, optează pentru acest tip de demnitate profesională.

Există foarte puține destine exemplare care să sfințească funcția, să-i asigure aura de responsabilitate și gravitate pe care, de fapt, o are.

Evident, Eminescu este unul, dar și unicul!

MIEZUL ȘI COJILE, SAU DESPRE CALITATEA EDUCAȚIEI ÎN TEXTELE EMINESCIENE

De ceva vreme, un concept bântuie stingher prin cancelarii: calitate în învățământ. După un oarecare puseu de semantizare în 2005, acum, la jumătatea lui 2006, cuvântul pare deja golit, obosit, secat. Armat cu idealuri educaționale și mai ales cu criterii clare de finanțare, acest concept ar fi urmat să

lucreze spornic în sistem, să facă ordine, ca un principiu salvator. Așteptările au fost mari, dar tăcerea care a urmat i-a adus numai necazuri.

Însă ceea ce miră pe orice cunoscător al istoriei învățământului românesc este ușurința cu care s-a vorbit în ultima vreme despre „calitate în învățământ"- ca și când acum, pentru prima dată, se formulează în românește ideea de calitate în educație. Cei care au iluzia că inventează lucruri noi spun, de fapt, ușor altfel, lucruri elementare.

E deja o prejudecată ce vine din ignoranță, (ca să nu spunem că vine din incultură). De fapt, citite cu atenție, se observă ușor că toate legile învățământului românesc, din 1864 până azi, au avut fie clar exprimat, fie implicit conturat conceptul de calitate pe baza căruia ele își întemeiau structura și principiile. Ne propunem să arătăm că vectorul central al activității lui Eminescu în învățământ, în calitate de revizor școlar sau megatema scrierilor sale pedagogice este tema calității învățământului, evident, raportată spiritual „legii instrucțiunii" din vremea sa. Această situare față de problemele și idealurile școlii fac absolut îndreptățită observația lui G. Călinescu: Eminescu e un spirit preharetian.

La 1864 „calitate” în învățământul românesc „ ,
însemna: realizarea abilităților intelectuale sumare - cititul și scrisul, orientarea realist științifică a continuturilor învățării si asimilarea unor valori , , ,

morale... Vreme de opt ani, între 1875-1883 în publicistica și în caietele lui Eminescu sânt numeroase texte care pot forma substanța complexă a unei adevărate concepții modeme despre educație, în mod cert, prima concepție modernă românească despre școală ca instituție națională în secolul al XIX-lea. Textele eminesciene despre educație scrise între 1875 și 1881, între „timpul trăirii”, ca revizor școlar și „timpul reflectării”, ca ziarist, se armonizează, se luminează reciproc formând prima lucrare românească despre calitatea în învățământ la zece-cincisprezece ani de la aplicarea primei legi a instrucțiunii publice în România.

Procesele-verbale ale revizorului Eminescu sunt notații seci, dure, care compun o fotogramă a realului școlii românești după zece ani de aplicare a

„legii instrucțiunii”. Punând cap la cap toate rapoartele către ministru, se formează, pe câteva zeci de pagini, un veritabil reportaj în infernul social rural românesc. Este evocată o realitate care confirmă în spirit teoria lui Maiorescu despre „forme” în căutarea „fondului”.

E, în tot ce face, riguros și grav. Inventarul disfuncțiilor este dureros. Primarii care răspund de dotarea școlii sunt incapabili să înțeleagă rostul educației. Corpul profesoral e delăsător. Peste tot, „neamul nevoii”, în școală, metode didactice primitive. Revizorul nu face nici un compromis,

pune degetul pe rană. Dovedește o mare putere de a diagnostica și de a vedea izvorul răului. Dar nu numai viața școlii în relație adesea tragică, din păcate, cu ceea ce înseamnă comunitatea locală, ci și metodele folosite de învățători, calitatea acestora.

Incheindu-si revizoratul nu i se încheie si » » pasiunea pentru școală, pentru educație. Epoca revizoratului a fost ca o inițiere. Din 1876 până în 1883 nu e problemă a educației prezentă în presa momentului față de care Eminescu să nu-și formuleze opinia. Ipoteza lui Perpessicius se confirmă: Eminescu avea

vocație didactică. J
Eminescu vede si binefacerile educației si, spirit analitic fiind, cu puterea de a diagnostica și de a vedea esențialul, scrie: „Binele de mâine al țării atârnă mai mult de starea de azi a scoalei". Eminescu >
își pune singur întrebări grele, întrebări pe care nimeni nu și le pusese încă în neamul românesc. Răspunsurile, pline de învățăminte sunt valabile și azi, obsedante, după cinci sferturi de veac: „cauza relei frecventări nu este aversiunea poporului nostru contra școalei, ci sărăcia. Toți oamenii cu o oarecare neatârnare economică își trimit copiii la școală cât de departe fie". Chiar dacă nu mai e revizor școlar din iunie 1876, tensiunea interesului nu scade niciodată, în paginile ziarelor la care a publicat Eminescu, printre banalități, scandaluri, polemici, știri, adică prin tot acel „noroi greu al prozii" care garantează

cenușiul realului, dai deodată, ca de un luminiș, de articolele lui Eminescu. Ești surprins de noutatea tonului: armătură filozofică, perspectivă europeană, harul formulărilor memorabile... Nicolae lorga,

M. Eliade, G. Călinescu, C. Noica vor continua în același spirit.

Dacă prima ipostază, aceea de revizor școlar este de a lua act de realitatea școlară românească în care „lucra” legea instrucțiunii publice, a doua ipostază pe care vrem să o evocăm este aceea de analist al manualelor școlare.

într-o comisie formată sub semnătura regelui Carol I, Eminescu, N. Culianu, străbunicul lui Ioan Petru, și Vârgolici formau tripleta care aproba manualele alternative pentru învățământul secundar din județele Iași și Vaslui. Și atunci ca și acum, piața manualelor era plină. Unele erau scrise de „autori proști”, într-o „limbă imposibilă”, cu o „ortografie rea” Eminescu crede că cel mai bun manual de citire pentru școlile din Moldova e „Povățuitorul la citire” al lui Creangă și lenăchescu.

A treia ipostază e formată din textele eminesciene despre educație. Actualitatea acestor texte este în afară de orice îndoială. Rareori în presa românească a secolului al XIX-lea găsim exprimate atâtea adevăruri de o modernitate europeană. Eminescu nu a lăsat un tratat despre educație. Chiar

dacă fragmentarismul este evident, aceste texte dezvoltă, totuși, originalitate.

Sunt texte de o actualitate ce îl așază lângă marii gânditori în domeniu: „Calitatea celor știute stă în proporție inversă cu cantitatea" căci „Elevul e un hamal care-și încarcă memoria cu saci de coji ale unor idei străine sub care geme".

„Școala, consideră pedagogul Eminescu, n-ar trebui să fie o magazie de cunoștințe străine, ci o gimnastică a întregii individualități a omului deoarece „caracterul unei școli bune e ca elevul să învețe în ea mai mult decât i se predă".

Cine ar avea curiozitatea si tihna de a relaționa spiritul actual al așteptatei legi privind calitatea învățământului si textele eminesciene J »
despre educație ar avea surpriza de a găsi excepționale similitudini.

între instrucție și educație Eminescu opinează că „atribuția de căpătâi a școlii este educația".

Dilema persistă și azi în echilibrul necesar dintre instrucție și educație și nu a fost reglat încă în ultimii cincisprezece ani.

Asupra formulărilor pe care le considerăm clasice, dar și a altora care nu au fost citate aici ar trebui să mediteze toți cei care țin în mână catalog și cretă si

să dezvolte o adevărată hermeneutică a pedagogiei eminesciene, să învețe mai bine arta aspră și grea, mare și devoratoare, de a fi educator.

FĂCLIA ȘI BUFNIȚA,
sau
DESPRE ANTIEMINESCIALISM

Nu trebuie să fii chiar un specialist în eminescologie ca să-ți dai seama de un lucru nefiresc: în ultimii ani ceva rău, foarte rău se întâmplă operei eminesciene. E tăcere și ignorare, e neînțelegere. Este evident că pentru o vreme românii l-au părăsit pe Eminescu. Nu le mai place. Coarda

mereu întinsă, adesea până la insuportabil a sensibilității sale, nu mai interesează. Românii se simt mult mai confortabil în lumea de belferi și moftangii a lui Caragiale. E o nouă schimbare de paradigmă care va rodi rău. Dar asta e o altă poveste. Ca într-un mit al eternei reîntoarceri, după un ciclu de o sută de ani, se reia, sisific tema crizei operei eminesciene. Când multe lucruri păreau definitive, bine făcute și temeinic rostuite, ne-a fost dat să vedem parada vitraliilor sparte. Și, slavă Domnului, integrala operei e la îndemâna oricui, miraculoasele caiete, jinduite până de curând de orice împătimit, sunt, în prima lor treime, deja publicate. Și totuși…

Eminescu nu mai e, în viziunea unor jandarmi de opinie, decât doar un poet local, cunoscut, când mai bine când mai rău, doar românilor. El ar mai fi captiv și unui anumit timp, ar aparține doar timpului său, secolului al XIX-lea. Eminescu, după opinia lor, nu ar mai fi avut nimic de spus secolului al XX-lea. în secolul XXI este deja un poet prăfuit. Eminescu nu mai e, deci „contemporanul nostru”, după celebra sintagmă. Profetismul său e secat demult. Ar fi fost azi Eminescu o falsă sau, dacă nu falsă, banală și măruntă legitimare a românilor

în concertul european? Să fi greșit Tudor Vianu când scria „românii îi deleagă lui Eminescu sarcina de a-i reprezenta în fața lumii întregi?” Greu de dat un răspuns. Antieminescianismul de azi, fie răspicat,

tranșant, fie disimulant ne sugerează antieminescianismul începuturilor. E o temă rareori investigată și mai ales rău diagnosticată.

Istoria se repetă. Ceea ce se întâmplă acum operei poetului, i s-a întâmplat și la începuturi. Dar dacă vom compara receptările marilor scriitori români, un adevăr se impune: niciuna nu e atât de dureroasă, de plină de prejudecăți, minată de crize și de neînțelegeri, de răutăți și mizerii, ca receptarea operei eminesciene. Nici un scriitor român nu a fost atât de vehement contestat în timpul vieții. Nici unui scriitor român nu i s-a contestat harul cu atâta încrâncenare ca lui Eminescu.

Până să fie acceptat ca mare poet, e mai întâi negat în totalitate. A scris într-o atmosferă ostilă. Primul reflex al culturii române a fost de a-1 înlătura, de a-1 respinge ca pe un organ străin. Perioada

receptării dominant negative durează trei decenii, din 1871 până în 1902, și cuprinde cei unsprezece ani astrali de creativitate, cei șase întunecați de boală și primii treisprezece ani de posteritate literară. Totul începe în 1871, după ce T. Maiorescu îl citează pe Eminescu în „Direcția nouă în poezia și proza română” într-o primă ierarhie literară, situându-1 imediat după Vasile Alecsandri, numindu-1 „om al timpului modem” și „poet în toată puterea cuvântului”, având „farmecul limbajului (semnul celor aleși)” și se încheie în 1902, după ce Titu

109
VIOREL COMAN

Maiorescu predă Academiei Române celebra ladă cu manuscrisele poetului. Holongării eminescianismului vor scotoci aici trei sferturi de veac în căutarea grăuntelui de aur liric. Și vor găsi. încep să apară primele ediții de postume.

Cine sunt cei care dezvoltă vreme de un sfert de veac antieminescianismul? Mai întâi B.P. Hasdeu, apoi Aron Densusianu, ziaristul Gr. Gellianu, Anghel Demetriescu, Al. Macedonski și canonicul de la Blaj, Alexandru Grama. în plan secund sunt alți câțiva cu texte mai puțin numeroase dar la fel de agresive: Dimitrie Petrino, Andrei Vizzanti, Nicolae Pruncu,

Nicolae Xenopoi. Cine a mai auzit de ei? Au rămas în firidele eminescianismului ca mărunti dar violenti J 5 contestatari.

într-o tară cu năravuri orientale si cu ifose , »

occidentale, într-o țară cu un portret precar al cititorului de literatură modernă, de fapt, o provincie a spiritului, cum era România la 1870, contemporanii sunt orbiți de amplitudinea spiritului, de fibra morală a ziaristului, precum și de limbajul modem al poeziei eminesciene. Lor nu le rămâne decât să reacționeze, să clipească des, cu uimire și ciudă ca bufnițele în lumină. Aparțin istoriei literare ca o curiozitate a ei. Nu mai prezintă azi nici un interes decât pentru a justifica în epocă o criză a gustului literar și lipsa culturii modeme.

II. AVATARURILE EMINESCIANISMULUI

Mai mult decât o istorie a neînțelegerii, este aici o inadecvare a gustului literar la modernitate. Este singura formă în care s-a marcat la noi, în forme polemice și radicale ceea ce francezii au numit pentru perioada de impunere a romantismului, „cearta dintre

antici și moderni”. Tensiunea literară, celebră în literatura franceză a avut la noi în epoca pașoptistă o palidă expresie. Emitem ipoteza că această mare tensiune literară, hotărâtoare pentru începuturile poeziei modeme în Europa, s-a manifestat la noi cu adevărat în această mare polemică literară pentru impunerea poetului național.

Treizeci de ani de receptare. Un „roman” întunecat, dar plin de învățăminte. Din 1871, de la afirmația lui Maiorescu, până la moartea poetului, în 15 iunie 1889, nu s-a mai scris nici un rând fundamental despre opera poetului. în primăvara anului 1887 C.D. Gherea scrie studiul „Eminescu”. Recitit azi, după o lungă perioadă, studiul mi s-a părut mai mult lung decât adânc. Dar, recunoaștem, este un moment important în receptarea lui Eminescu.

Vrem să oferim câteva citate care încă înfioară prin ignoranță. Fiind texte rare, preferăm să citățm mai mult și să comentăm puțin. Primul care îl atacă pe Eminescu este B.P. Hasdeu. Antijunimist convins, vedea în societatea lui Maiorescu un simbol al răului. Eminescu „a avut talent, doar talent, dar e

departe de a se putea numi un mare poet național". Acest statut îl putea avea doar V. Alecsandri. Argumentul este șocant: „Aproape nimic nu e original sau măcar specific românesc" la Eminescu. Hasdeu dă chiar „rețeta" eminescianismului: „Budismul antic fiert încă o dată în cratița nemțească si de acolo făcut ciorbă a treia oară într-o oală »
românească drept hrană proaspătă pentru întărirea noilor generațiuni". „Glossa", „profesiunea de credință stoică" (Perpessicius) sau „catehismul pesimismului moral (Ibrăileanu) „poate să fie, scrie Hasdeu, un fel de gimnastică, dar poezie nu e". Pentru Aron Densusianu, un alt îndârjit adversar, poeziile lui Eminescu sunt „o rușine a limbii române". Eminescu este un „strică-limbă" și un „strică-versuri". Poeziile sale sunt „momente de inocență" iar el, poetul e „isteric", „nebun", „imoral", „un bețiv de rând", „veșnic amorezat de femei lepădate și de femei răstrăite". „Spanacul Denusianului" (G. Ibrăileanu) continuă cu analiza poemului „Luceafărul". Iată comentariul unui mare profesor universitar român al sfârșitului de veac XIX: „va să zică ea era cu ochii închiși, era cu fața întoarsă și totuși privea la luceafăr și surâdea". în istoria sa literară Eminescu e plasat la „scriitorii mărunți",

ilustrând „literatura bolnavă”, căci avem de-a face cu „cel dintâi poet bolnav în literatura română”. Dar cel mai obtuz comentator al poeziei

eminesciene este canonicul Alexandru Grama din Blaj. Omului „cu înfățișare înăcrită de consumator de mere pădurețe” (L. Blaga) i se năzărise că Eminescu devenise „primejdie națională”. în 1891 publică o carte de două sute de pagini „Mihai Eminescu. Studiu critic”. Aceasta este cea mai întunecată carte scrisă vreodată despre Mihai Eminescu. Părintele Grama este un clasic al ignoranței. Eminescu e „pigmeu”, „cu mintea stricată”, e un autor de „cântece grețoase”. Cultul pentru Eminescu e „rușinos și periculos”. în „Luceafărul” „piticul Eminescu” scrie „bazaconii de speriat copiii”. Ignoranța este jenantă: „Eminescu n-a fost geniu ci un biet versificator de rând, tâmpit pentru lumea aceasta”. Biruința lui Eminescu ia proporții de catastrofa națională: „Purtat-a bietul român în urma tristelor împrejurări ale timpului destule juguri. Purta-am jugul feudalismului și al calvinilor, purtat-au frații noștri de dincolo jugul fanarioților. Așa rușinos însă ca jugul lui Eminescu n-a fost niciunul.”

Anghel Demetriescu, „profesor de liceu în sensul rău al acestui cuvânt” (G. Călinescu) publică în 1902 ultimul studiu în care Eminescu este contestat. Inspirația poetului e „bolnăvicioasă”, cultura e „superficială”, psihologia „morbidă”, stilul, „un haos”, „stilul boalei”, iar Eminescu este „ininteligibil”. în „Istoria” sa G. Călinescu încheie: „Judecățile lui A. Demetriescu sunt ale unui cretin”.

113
VIOREL COMAN

Dacă mai adăugăm și afirmația măruntului Gr. Gellianu: poezia lui Eminescu e „un nămol de greșeli, de imagini inexacte, de cuvinte fără sens”, tabloul enormităților spuse despre Eminescu în prima etapă a antieminescianismului s-a conturat. în linii mari, acesta e grupul de detractori, acestea le sunt ideile, acestea prejudecățile și mai ales, acestea le sunt jalnicele limite. Vrăjiți de călușeii superlativelor, românii au ignorat acest capitol nefericit al eminescianismului dar care, la o lectură atentă și suplă, spune ceva esențial despre schimbarea de paradigmă pe care Eminescu a adus-o în literatura română.

Să-ți duci povara destinului de a fi

poet ca o fatalitate sau ca un accident al ființei, să proiectezi fabulos și să șlefuiești diamantin, să-ți întinzi aripile chiar mai mult decât limba neamului tău îți putea oferi văzduh, și zilnic, săptămâni, luni, ani să ai parte doar de orizontul gălăgios al câtorva contemporani apteri și înveninați de ură și totuși să găsești în tine puterea să rămâi liniștit și senin în lucrarea ta, iată un tip de tărie, un model de credință pe care, noi, românii, nu o vom evoca îndeajuns niciodată... I-a fost dat poetului nostru să fie ca aurul monedelor imperiale: când pică în mâna neștiutorilor pentru că-1 văd prea rar, și pentru că alte mijloace de analiză mai subtilă nu au, pentru a se convinge că e veritabil, îl încearcă mai întâi cu dinții. ,

PARADOXUL EMINESCU

Până să fie unic, Eminescu este mai întâi atipic. Nu seamănă cu nici un alt destin literar românesc sau european. Fără îndoială, pentru afirmarea lui Eminescu s-a dat o mare bătălie literară. A avut în toți acești ani de posteritate și adulatori dar și denigratori. Dar, ciudat lucru, cine l-a negat, nu s-a înrădăcinat mai bine în cultură, cum a avut, probabil, iluzia, iar cine l-a adulat, de asemenea,

VIOREL COMAN

nu s-a înălțat mai bine, cum a avut

impresia. Și azi este greu să-l situezi în istorie deoarece fiecare epocă literară si-a dezvoltat identitatea în funcție de Eminescu. Tot ce s-a construit în cultura română de aproape un veac și jumătate este fie alături, fie împotriva lui Eminescu. De aceea nu poate fi înțeles doar printr-o „devoțiune muzeală”, după formula memorabilă a lui Noica despre Goethe, dar poate fi înțeles și încadrat mult mai bine studiindu-i opera în contextul epocii sale.

Cine contemplă destinul omului Eminescu nu poate să nu identifice o dimensiune tragică a existenței. Nu e de ignorat faptul că s-a format în atmosfera europeană a unor mari universități - la Viena si Berlin - si a creat într-o tară cu două mici universități si cel mult zece licee. Să nu uităm că a avut în epocă doar câteva sute de cititori de poezie. Să nu uităm, de asemenea, că la 1880 România nu era decât o țară de sate și câteva târguri cu mahala pe poale. Cine a avut chemarea creației în deceniile genezei României modeme și-a asumat și tema tragică a sacrificiului. în fond, Bolintineanu și Alexandrescu, Heliade și Bălcescu au avut, într-un fel, biografii preeminesciene: damnări, proiecte fabuloase, reflexe titaniene, vieți scurte, tragic fulgerate.

Cinci situații paradoxale străjuiesc

destinul poetic al lui Eminescu.

II. AVATAR URILE EMINESCIANISMUL UI

Poate că ar fi trebuit să folosesc un superlativ, să spun „cel mai mare poet al românilor”, cum se obișnuiește, ca un automatism, dar în republica poeților ierarhiile nu contează, nu au nici valoare și nici menire.

în prima situație paradoxală Eminescu este scriitorul român cu cea mai scurtă activitate literară: doar treisprezece ani veritabili. La aceștia se mai pot adăuga cu îngăduință primii patru ani, din 1866, anul debutului la *Familia* până în anul 1870, anul debutului în *Convorbiri literare.* Sunt anii căutărilor, marilor lecturi, fixării temelor si revelației stilului. Ultimii șase ani, din vara anului 1883 până la moarte sunt ani tragici, nu au o mare semnificație în ordinea creației căci, vorba poetului, „organele-s sfărâmate și maestrul e nebun”. Dintre marii poeți români moderni, doar Ion Barbu îi e pe potrivă.

în ciuda tuturor aparențelor, deși opera dă impresia de masivitate și monumentalitate, Eminescu a publicat foarte puțin, doar 73 de poezii și câteva

proze. Acesta ar putea fi al doilea paradox. Primele poezii, le publică în revista *Familia* a lui I o s i f Vulcan. Miezul de foc al creației a fost publicat în *„Convorbiri literare"* și în preajma năprasnicei boli care l-a frânt, ca să se închidă cercul, iarăși în revista *„Familia".*

Ocazional, a mai publicat în *Almanahul Societății Academice România Jună* de la Viena, în

ziarul *Dunărea* de la Brăila și în *Timpul.* Câțiva contemporani care i-au stat mai mult în preajmă au evocat un Eminescu mereu îngrijorat de soarta manuscriselor sale, ori situații în care acceptă cu mare greutate să le publice. Niciodată nu părea mulțumit de forma poeziilor. Pentru fiecare mare poem a păstrat cu grijă, ca martor, zeci de variante. Textul era polizat și repolizat până dobândea structură diamantină.

Privind sumarul volumului „Poesii" remarcăm că din cele 61 de texte, doar 41 fuseseră publicate, iar 20, deci aproape o treime din sumar, erau inedite găsite de Maiorescu în caietele pe care le-a salvat după ce Eminescu s-a îmbolnăvit. Printre acestea, câteva capodopere care

ilustrează exemplar eminescianismul și sunt bijuterii ale poeziei modeme europene: „Glossă”, „Odă (în metru antic)”, „Trecut- au anii...”, „Se bate miezul nopții”, „Mai am un singur dor”, „Veneția” ș.a.

A treia situație paradoxală: Eminescu este singurul poet român care nu și-a publicat un volum de poezii așa cum și-ar fi dorit. Știm că și-ar fi intitulat prima lui carte „Lumină de lună”. Există câteva însemnări despre sumar dar e vorba de un proiect mereu amânat. Volumul „Poesii”, cu mica prefață a lui T. Maiorescu datată „Decemvrie 1883” s-a difuzat la începutul anului 1884. Eminescu avea 34 de ani. E nu numai un debut târziu, ca la Arghezi

sau Bacovia, e și opera finală. Inițiativa publicării volumului, alcătuirea sumarului, corectura șpalturilor, cu micile intervenții în text, cu retorica savantă a virgulelor aparțin în totalitate lui Maiorescu. In prefață marele critic menționează că „publicarea se face în lipsa poetului din țară”. Maiorescu recunoaște că sub farmecul poeziei eminesciene „limba română pare a primi

o nouă viață”. De aici sentimentul „datoriei literare” de a publica poeziile lui Eminescu chiar „lipsite de îndreptările ce avea de gând să le facă” pentru ca ele să fie „mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră”. Pe lângă farmecul tipografic unic - volumul „Poesii” este și azi, după 126 de ani, poate cea mai frumos tipărită carte de poezii din literatura română - acest volum mai are un tâlc ascuns, rareori evocat, pe care nu s-a pus din păcate mare preț.

Cele 61 de poezii nu sunt publicate în ordine cronologică, așa cum le găsim azi în orice ediție care are model ediția Perpessicius ci într-o altă ordine, savant gândită de Maiorescu. De la „Singurătate”, prima poezie a volumului, publicată în 1878 la „Criticilor mei”, ultima poezie, o inedită găsită de Maiorescu în manuscrisele salvate, se încheagă o viziune asupra operei eminesciene, un comentariu indirect, de la monologul voluptos melancolic al primei poezii la tonul ușor pamfletar din ultima poezie. La jumătate, o altă poezie inedită și până azi

neînțeleasă: „Se bate miezul nopții...” .

între primele 30 de poezii și următoarele 30, un *axis mundi* al poeziei eminesciene. Pe de o parte „visul cel himeric”, pe de altă parte căderea în lume, pe de o parte revelația absolutului prin iubire, pe de altă parte evocarea „căilor bătute - adesea” pe care „vrea moartea să mă poarte”... Prin această așezare în pagină a poeziilor T. Maiorescu dă un prim cod savant de lectură cum mai avem doar în „Joc secund” de Ion Barbu și „11 elegii” de Nichita Stănescu.

Al patrulea paradox: Eminescu a lăsat nepublicată cea mai mare operă literară scrisă vreodată de un român. în celebrele „Caiete” - 15.000 de pagini - s-au găsit de zece ori mai multe poezii decât a acceptat să publice. Eminescu mai mult a proiectat decât a terminat. A fost un poet grăbit. A vrut să se exprime total sub presiunea teribilă a temelor care se cereau scrise. Poate că ar fi reușit dacă ar fi avut pacea biologică a lui Goethe și ar fi trăit optzeci de ani. A ales să trăiască intens, mai mult a ars decât a trăit, încât, în pragul dezastrului a avut revelația unui adevăr înspăimântător: „optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit”.

Al cincilea paradox al operei eminesciene ține de receptarea operei. Este un caz unic la noi și foarte rar în literatura universală. Vreme de un veac

postumele eminesciene au sporit enigma creației și au asigurat un caracter dinamic operei.

Neacceptate de unii, deoarece nu reprezintă voința poetului, considerate superioare antumelor, deoarece evocă un Eminescu genuin și magmatic, postumele publicate de Perpessicius și analizate de G. Călinescu și I. Negoițescu au dat o nouă dimensiune operei eminesciene.

Azi, opera eminesciană, cu plinurile și golurile ei, cu structurile ei diamantine dar și cu însăilările din manuscrise este o ipostază a genezei unei mari Opere. Este inegal, - ca și natura, dacă vreți! - dar e și inegalabil.

AVATARURILE EMINESCIANISMULUI

De ceva vreme nu mai căutăm de ziua lui nici metafore, nici comentarii savante. Nici măcar limbajul adesea de lemn al eminescologiei nu ne mai tentează. Ne aflăm, trebuie să recunoaștem, la ruina unei vechi pătimiri... Criza eminescianismului, latentă după anii ’90, s-a radicalizat în preajma anilor 2000. Lumea românească, iubitoare de opera celui nepereche, ca de un automatism cultural, s-a trezit

dintr-un somn al clișeelor, banalităților și superlativelor goale.

Această trezire la realitate ar trebui acceptată cu seninătate și cu înțelepciune. Și mai ales cu foarte multă luciditate. De fapt, trebuia să ne așteptăm la această ipostază. Postmodemismul, curent literar la modă acum, nu are nimic sfanț, totul e luat în tărbacă, răsturnat, întors pe dos, dezmembrat, recompus. S-ar putea să fie un timp al marilor metamorfoze. Dar asta cândva, peste ani.

Acum mi-e teamă că cei care au nostalgii nu după Eminescu sunt de fapt nostalgici, ci mai mult și mai ales după un limbaj despre Eminescu. Un limbaj mitizant, căptușit cu lirism desuet. Acum e o altă ipostază severă și lucidă. Vorbim la aniversare aproximativ cum gândim tot timpul despre opera sa. E, la urma urmei, o formă de sinceritate.

Vreme de un secol și ceva, în conștiința românilor, Eminescu a fost unic. Acum i se întâmplă ceva ciudat: a devenit poet de serie. Asistăm neputincioși la prăbușirea unui mit fabulos, probabil cel mai mare mit cultural al românilor. încercările de a găsi cauzele sunt, deocamdată, sortite eșecului. Doar putem intui și aproxima.

De la un an ia altul, vedem cum se

stinge, ca o flacără nehrănită. Și în jur e doar neputință dublată de aluviunile ignoranței. Deceniul începutului de mileniu seamănă întrucâtva cu epoca de început a

României modeme. Aceeași poveste cu formele agresive și căutarea fondului absent, același moft cultural, tot obsesia sincronizării culturii române cu spiritul occidental... tot „criză mare, monșer!” E ca și cum, în cinci sferturi de veac, nu s-a întâmplat nimic, în mod normal, ar trebui să ne fie conștiința care depune mărturie după o experiența deja trăită. Și totuși...

Nu e ușor și nici simplu să analizezi ce se întâmplă cu mitul Eminescu. De fapt, mult mai adevărat e să spunem că nu cu el, ci cu noi se întâmplă ceva nelămurit, nespus și acest lucru are ca efect sporirea indiferenței noastre față de Eminescu. Luat „în sine”, ca să operăm cu o măsură kantiană, lui Eminescu chiar îi e bine. Are opera complet editată, are caietele aproape toate publicate; despre operă, sunt la îndemâna oricui, în biblioteci, analize fundamentale. în orice casă de român trecut prin școală în ultima jumătate de veac este sau ar trebui să fie

măcar o carte de Eminescu.

Dar acum ceva s-a schimbat în rău. Este înghesuit prin programe școlare sau evocat cu gura strepezită de autori mărunți. Adolescenții, în mod normal cei mai atasati ideii de Eminescu, sunt nepăsători. Nu le mai spune mare lucru, nu le mai e nici model, nici ideal etic sau estetic. Să ne fi răvășit atât de mult distopia totalitară încât să nu mai putem

regla distanța focală față de o operă care a marcat destinul românilor?

Suntem într-un moment de schimbare â paradigmei culturale. Cititorii vor altceva. Au prins gustul virtualului, gustul imaginii. Pagina scrisă a căzut în desuetudine. A căzut, de asemenea, tensiunea lecturilor formatoare. S-au desacralizat miturile. Cititorul și-a luat cu de la sine putere cel mai important drept pe care crede că-1 are: de a nu mai citi.

Nevoia de ficțiune este ostoită de fidelitatea imaginilor oferite de computer sau de televizor. Lumea reală devine banală, cenușie și seacă, spațiu al exilului și rătăcirii în comparație cu splendoarea lumii virtuale care satisface, în sensul freudian, nevoia de fantasme.

Adolescentul a devenit un samsar al informației care trebuie să producă o diplomă, oricum, cu orice chip, cu date oferite de-a gata de o memorie străină, care oferă totul fără să-ți dezvolte sentimentul fraudei, globalizare, acestea momentului. Consumism, pragmatism, sunt marile repere ale era marele miracol al 1 dispărut. Imaginația se atrofiază ca un organ neexersat.

Literatura, ca domeniu al frumosului în lumi esențiale, nu mai are nicio importanța. Și-a pierdut aura. Textele nu mai

fascinează prin sensul lor. Sensul - ceea ce se naște din jocul miraculos dintre poezie și imaginație - nu mai interesează pe nimeni.

Si totuși, de ce ne e dor de Eminescu ca de o patrie pierdută? De ce acceptăm cu greu viața spirituală fără el? De ce reclamăm dureros ca o amputare prăbușirea mitului Eminescu? Cine ar putea să ne oprească să-l dumicăm în cuminecări tainice în liniștea chiliilor noastre? Cine ar putea să ne oprească să ne adunăm într-un club cu blazon și comportament ritualic? Eminescienii, eminescologii, eminescofilii formează azi un club select, dar împuținat, care-și consumă bucuriile mărunte în lecturi discrete și gratuite.

Mitul Eminescu nu mai coboară în celula germinativă a firii românilor, acolo unde se clădesc opțiunile. Mi-ar fi drag să văd că încet, în singurătate, modelul Eminescu lucrează, mișcă lumea cu fantezia sa. Dar nu se întâmplă așa. Se

retrage din noi ca în reflux marea, lăsându-ne plajele sufletului pline de floră poetică agonizând pe pietre și stânci. Acum, după cât se poate omenește prevedea, ca sa folosim celebra sintagmă maioresciană, vom locui o vreme în lumea lui Caragiale. Și între timp s-ar putea ca Eminescu să devină o amintire culturală, un basm cu „a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti…”

127
VIOREL COMAN

Zăbovim pe textele cu Nietzsche, hoinărim prin Heidegger, degustăm din Borges, stăm la taifas cu Nabokov, jubilăm cu Marquez, dar când facem socoteala, recunoaștem că tot Eminescu ne toarce mai bine sufletul. Pentru prima dată de la Cantemir încoace, se auzea în acest colt de lume un sunet liric fundamental. E singurul scriitor român în secolul al XIX-lea care ne-a făcut contemporani cu marea poezie a lumii.

Când ai aceste concluzii, nu mai poți să accepți tăcerea care se așază peste opera sa ca un smog sufocant și nici pe mărunții nimicologi care se rățoiesc la gloria poetului, susținând cu voluptate tâmpă că avem de-a face cu un mit

gonflat. în fond, Eminescu ne-a învățat drumul spre Centru. A rămas, pentru români, un simbol al energiei în ofensivă.

Eminescu a fost foarte eficient în vremi de opresiune. Românii s-au adunat în jurul lui ca sub un steag de luptă. în Transilvania, până la marea unire, opera sa „a lucrat" mai mult decât Coșbuc și Goga. A fost patria de cuvinte în căutarea patriei de pământ. în anii celor patru dictaturi, a lucrat subversiv și temeinic. Astăzi, în Republica Moldova este un reper moral, este ce a rămas din patria de cuvinte după ce am pierdut patria de pământ.

E adevărat, a fost omul momentului. A trăit într-o vreme în care în România totul era de întemeiat. Cu instinct sigur, le-a făcut pe toate. Le-a

rostuit în cel mai rafinat limbaj poetic românesc din secolul al XIX-lea. într-o literatură dominată de lăutărism a întemeiat specii cu statut de capodoperă: nuvela fantastică, romanța, arta poetică, idila, glossa, sonetul, poemul filosofic, oda, meditația.

E primul scriitor în literatura română modernă care arde etapele. Târziu, după

jumătate de veac de la stingerea lui Eminescu, G. Călinescu va extinde acest concept asupra întregii culturi române ca un fenomen specific în efortul de sincronizare cu spiritul occidental. De fapt, sfârșitul veacului al XIX- lea i se potrivește numai lui Caragiale.

„E APUS DE ZEITATE ȘI ASFINȚIRE DE IDEI”

Căutând informații noi despre Eminescu, am avut surpriza să constat că în 2009 - caz rar, dacă nu cumva chiar foarte rar - despre Eminescu nu s-a publicat nimic esențial. Pentru Eminescu, anul a trecut degeaba. Rareori găsești în cei 142, de ani de la întemeierea eminescologiei un an mai sărman. Nici în anii războiului nu a fost atâta pustiu. Nici o

exegeză, nici o ediție specială, nici un album nu sunt trecute în contul anului din care doar am ieșit. Doar »
s-a continuat publicarea celebrelor „Caiete”. Chiar și editorii s-au cumințit. Nu mai au imaginație. E prima dată în o sută și ceva de ani când le e teamă că Eminescu „nu se mai vinde”. Esteticienii s-au consolat. Totul e *dejâ vu.*

Nici poeziile antume, nici postumele nu mai tulbură pe nimeni. Proza politică, obsedanta proză politică în care găsim prima și singura „istorie sinceră” a epocii sale nu mai interesează. Și sunt aici pagini în care romanticul și visătorul Eminescu e mai lucid decât Caragiale!... Nici partidele politice nu se mai îndeasă la citare. A-l cita pe Eminescu în vreo împrejurare înseamnă a da semne de demagogie. Doar profesorii mai flutură, din tranșei părăsite, sub privirile ironice și mirate ale elevilor, steagurile vlăguite ale eminescianismului. Școala, cred, îmi place să cred, - dacă nu cumva trăiesc și eu o iluzie - a rămas ultima redută a eminescianismului.

Iată, mi-am zis, un fenomen de receptare literară ce ar trebui studiat și întors pe toate fețele. In fond, momentul golului în eminescologie este, în ordinea receptării operei poetului, la fel de important ca și momentul amplu al anilor

plinului. Să nu avem iluzii, criza eminescianismului este o realitate. Eminescu nici măcar nu mai e contestat sau negat. Acestea încă ar fi fost un tip de discurs, o formă de

receptare. Ceea ce se întâmplă s-ar numi, la prima vedere, tăcere. Dar nu e acea tăcere încordată, a așteptării, a suspansului. E mult mai rău. E nepăsare. Eminescu nu mai e singular, cum ne plăcea să spunem când lucefeream cu voluptate, ci singur, neînchipuit de singur. S-a împlinit o profeție care m-a înfiorat încă de când am auzit-o, în urmă cu trei luștri: Eminescu e un poet ce aparține secolului al XIX-lea. Pe neobservate, lent, cu fiecare an, pentru cine avea ochi bun, se vedea cum cultul lui Eminescu își trăia apocatastaza. Eminescianismul intra într-o mare hibernare. Cititorul român preferă din păcate să clănțănească într-o voioșie tâmpă ziare încât îți vine să citezi de-a dreptul și complet, cu litere augustae și boldate parabola celebră „Câinele și flaconul” din micile poeme în proză ale lui Baudelaire.

Ceva rău, mult mai rău decât suntem dispuși să acceptăm, ni s-a întâmplat încât azi am ajuns să nu ne mai recunoaștem în Eminescu. Acum celula românească nu mai reacționează. Eminescu e serie, nu mai e „cap și începătură”, cum zicea bătrânul cronicar în limba vârtoasă. El se retrage din noi ca un reflux metafizic lăsându-ne plajele sufletului năpădite de noroaie duhnitoare. Momentul e evocat în poemul „Memento mori”: „E apus de Zeitate și asfințire de idei”, spune poetul într-un vers la fel de genial ca și „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată”.

133
VIOREL COMAN

Tot ce se întâmplă seamănă întrucâtva cu un fenomen de lustrație. Eminescu este singurul mare poet român care trăiește acest fenomen, în perioada de Ia Revoluție încoace. înțeleg lustrația în sensul ei prim și sănătos, acela de ritual de purificare, fără nici o nuanță politicianistă. în urmă cu zece ani ne scandalizam pentru o formă de contestare a lui Eminescu făcută de câțiva tineri scriitori în revista „Dilema”. Au vrut cu tot dinadinsul să facă scandal și au reușit. Gest sterp și imberb, gândeam atunci.

Gest simptomatic, spun acum. Aveau în contestarea lui Eminescu, ceva din năravul învățăceilor care, neputând să dea un rost adânc timpului lor, se apucă să deseneze bărbi, să bucleze favoriți, să înșurubeze lulele fumegoase în guri încleștate sau să contureze ochelari și mustăți voievozilor de prin manuale. Era ceva între frondă și sacrilegiu. Acum, din perspectiva timpului, identificăm în gestul tinerilor de la „Dilema” începutul dislocării unui mit, începutul unui sfârsit.

Vlăguirea verbului românesc despre Eminescu este răsplata pentru excesele din anii optzeci. Creșterea și descreșterea unor mari mituri culturale se face într-un timp specific, peste timpul istoric, într-un ritm care scapă ochiului adormit. Mișcarea pendulului receptării, de la marea vogă la marea tăcere, poate dura chiar și decenii. Schimbarea gustului literar, schimbarea mentalităților și a

generațiilor sunt elemente de care trebuie să ținem seama.

Pentru cei ce nu știu, Omul Eminescu era puțin ciudat. Nu știa să disimuleze, nu știa decât rareori să glumească. Nu avea în faptele și

gândurile sale nimic balcanic, în sensul rău al cuvântului. Nu era șmecher și nu era nici descurcăreț. Nu era ticălos. Nu a dus niciodată pe nimeni cu prețul. Nu a făcut compromisuri. Era punctual. Promisiunea era pentru el un lucru sfânt. Lupta pentru o idee parcă ar fi luptat pentru un regat. Coloana vertebrală nu i s-a înclinat niciodată cu prefăcătorie. Când și când se bucura de un pahar de vin. Și când era bucuros cânta frumos doine. Se zice că avea viers. Când se mânia, înjura, dar înjura cu tâlc: „Neamul nevoii!”. Doar atât zicea și ofta. Muncea mult, până la uitare de sine. Și când i-a ajuns mâhnirea la os, și-a blestemat propria viață. Niciodată pe a altora. Nu-și dorea galoane. A transmis vorbe grele regelui Carol I, care dorea să îi ofere o medalie. Adesea era stângaci și nepriceput și stingher ca albatrosul lui Baudelaire batjocorit pe punte de corabie de marinari cheflii și glumeți. Vreme de un veac și ceva „a făcut epocă”, după expresia lui T. Maiorescu. A fost, să recunoaștem, mai ales în postumitate, un mare seducător. A ajuns chiar și instanță morala: „Eminescu să ne judece!” spune un poet fără noroc din Basarabia. Chiar avea ceva de Crist valah, de

profet. A avut apostoli fideli, a urcat Golgota limbajului, a oferit contemporanilor mari parabole literare și politice, a fost mare mânuitor de sabie morală...

Acest Eminescu este și rodul unui imaginar colectiv ulcerat. Ni l-am imaginat chiar așa cum am fi vrut noi să fim și nu puteam fi. Am pus pe umerii lui fragili tot ce nu eram noi în stare să fim. E aici o formă istorică de tranzitivitate încă neanalizată sau un narcisism deviat. Am tras de el și de pe dreapta și de pe stânga; am tras de el și la Revoluție și în anii de pace. L-am invocat în anii de război (sunt mărturii că la Cotul Donului, în încercuire, se recita „Doina”!) s-au făcut cu el șantiere. I-am aplicat, mai ales în finalul anilor optzeci obsedanta metaforă caragialiană a „marii trăncăneli”. Dintr-o cheie posibilă de interpretare a unui mare clasic roman, metafora s-a revărsat nepotrivit și halucinant peste receptarea lui Eminescu. Este o metaforă scăpată în limbaj și mentalități ca un virus blestemat din laboratoare secrete. în literatură ca și în natură funcționează legi imuabile. Cine le ignoră plătește.

Cred că am abuzat de imaginea sa. Acum Eminescu cere liniștea germinativă pe care nu a avut-o niciodată. Să ne

consolăm cu ideea că au mai trecut prin asta și alți mari scriitori din alte literaturi: Shakespeare, Balzac, V. Hugo, Dostoievski. Stendhal chiar și-a imaginat cum ar trebui să fie

cititorul său după cincizeci de ani. Orice bun cititor, orice observator al fenomenului literar remarcă firescul receptării marilor scriitori evocați. Cu tectonica receptării așezată, liniștită, opera lor pulsează ca o inimă sânge cultural în conștiința neamurilor.

Pentru Eminescu începe acum prima pace. Este pacea bobului de grâu care, ca să rodească adevărat trebuie să încolțească în tăceri. Adică să respecte marea metamorfoză a vieții evocată în parabola bobului de grâu de Dostoievski în „Frații Karamazov”.

„IA MAI OPRIȚI-L PE EMINESCU ASTA!”

Numai în clasa a Il-a, la Cernăuți, copilul Mihai Eminovici a răspuns învățătorului său că vrea să devină poet. De fapt, singura profesie pe care Eminescu și-a asumat-o a fost aceea de jurnalist. Dacă cititorul român de azi este oarecum initiat în > poezia eminesciană, publicistica poetului este pentru cei mai mulți ca și necunoscută. Credem că e o eroare istorică. Doar pasiuni speciale sau patimi

scripturale au format o elită de inițiați intr-una din cele mai mari și mai complexe teme din cultura română.

Publicistica eminesciană a fost mereu privită cu prejudecăți. Sub cenușa aparentelor efemeride a mocnit mereu jarul ideologic, politic sau istoric. De la 1900 încoace, fiecare partid a tras de aici pe turta sa ideologică așa cum i-a convenit și atât cât a putut.

Publicistica lui Eminescu, formată din câteva mii de pagini grupate în cinci masive volume formează un formidabil document de epocă, în mod sigur, cel mai important pentru miezul celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea.

Eminescu este primul nostru gazetar de geniu. Sintagmei călinesciene „poetul național” îi corespunde fără nicio ambiguitate, „gazetarul național”. Pentru că a scos gazetăria de sub umbrela limbajului înflăcărat, ușor bombastic, în descendență pașoptistă, și a impus analiza lucidă, bătălia de idei, campania de presă, Eminescu este un întemeietor al limbajului publicistic românesc modem. Ceea ce publică Eminescu în ziarele vremii e cu total altceva decât articolul obișnuit de ziar. Marele număr de referiri istorice, sociologice, filozofice, politice, morale, și de istoria mentalităților fac din

articolele sale o specie aparte de jurnalism, o adevărată „proză politică” împănată cu elemente de portret, pamflet, citate rare, cuvinte populare.

II. A VA TAR URILE EMINESCIANISMUL UI

Avem de-a face cu cel mai lucid spirit românesc al vremii, dar de o luciditate diferită de cea a lui I.L. Caragiale și a lui T. Maiorescu - ca să facem referire la ceilalți doi observatori nemiloși ai societății românești din primul sfert de veac de după Cuza. Dacă scrierea poeziilor i-a mâncat nopțile, publicistica i-a mâncat zilele. Nu e doar o figură de stil. După ultimele analize, descoperiri, supoziții, Eminescu se pare că a plătit cu viața pentru ideile sale exprimate în presă. Se vorbește în ultima vreme chiar de linșaj politic...

Chiar dacă s-a schimbat conjunctura istorică și litera articolelor rămâne captivă vremii sale, spiritul articolelor fac din Eminescu un mare „contemporan al nostru”, căci multe din articole au aceeași actualitate ca și, să zicem, comedia „O scrisoare pierdută”, de I.L. Caragiale. Poetul nu a putut sta deoparte... Cine nu-i cunoaște firea, cine se lasă furat doar de

imaginea de om singuratic, abstras lumii reale, imagine impusă de lecturile poeziilor, va înțelege greu aceasta implicare totală a poetului. Acum a triumfat ceva din puterea de luptător a tatălui, imagine niciodată evocată în poezie, dar moștenită ca fire în articolele politice. I s-a părut că numai așa e un bun român și, scria undeva memorabil, „a fi bun român nu e un merit, e o datorie”. Dar ceea ce dă azi o adevărată perplexitate spiritului este altceva. Cine zăbovește pe cele câteva

mii de pagini din „opera omnia” sau chiar pe antologii mai noi sau mai vechi de „proză politică” eminesciană rămâne șocat nu doar de limbajul ziaristului, limbaj nou și modem pentru acea perioadă ci mai ales - și asta se vede numai din perspectiva timpului - de puterea de a diagnostica destinul neamului românesc analizând doar viața socială și politică a vremii sale.

Ce altceva poți să spui despre numeroasele articole care par a fi scrise nu în urmă cu 130-140 de ani ci, surprinzător, chiar aseară, înainte de închiderea ediției, pentru azi, ediția de

dimineață?

în ultimul veac și jumătate românii au trăit multe. Ca într-o horă a istoriei s-au compus granițe noi, - „împărății s-au prăbușit / războaie mari ne-au pustiit”, scrie Blaga - au existat câteva dictaturi, un sistem totalitar, o fărâmă de democrație...

Pe scena politică s-au perindat câteva serii de oameni politici jucând, de fapt, aceeași piesă. „în prezent le-avem pe toate”, ne spune poetul în „Glossa”, dar nu doar pe cele trecute ci și pe cele viitoare. Aici este miracolul acestor texte.

Putem identifica în prezent adevărurile enunțate de Eminescu la 1880 ca și când, pentru români timpul a trecut degeaba. Povestea este mereu aceeași, neschimbată. Eminescu o spune în celebra „Glossa”: „Alte măști, aceeași piesă / Alte guri, aceeași gamă”. Adevărul e că Eminescu „ne-a citit”

ca popor, în manifestările noastre de adâncime, cum la suprafață, ne-a citit I.L. Caragiale. Dacă analizam filozofia care hrănește freatic publicistica eminesciană identificăm structura unei matrici istorice: modul românesc de a fi în istorie.

Eminescu a avut puterea să privească dincolo de „umbrele (de) pe pânza vremii” și a identificat structurile arhetipale, acele fenomene de adâncime și de repetiție pe care le văd doar marii inițiați. Unde omul comun vedea curgere, Eminescu vedea „cuibar rotind de ape”, unde ceilalți vedeau linia istoriei, devenirea, el vedea cercul, eventual spirala. Unde contemporanii de orice rang vedeau timp vorace, Eminescu vedea șarpele devorându-și coada, adică vedea semnul unuia din cele mai vechi mituri dacice, cu rădăcini indoeuropene. Unde contemporanii vedeau progres, evoluție, - adesea primite cu urale caragialești - Eminescu vedea încremenire. Ciudat fenomen! în cazul lui Eminescu putem vorbi de acces la o spiritualitate pe care primul a probat-o. Cu limitele timpului său, pe la 1700 a avut revelații oarecum asemănătoare enigmaticul Dimitrie Cantemir. Din cei ce i-au urmat lui Eminescu, doar I.L. Caragiale, Mircea Eliade, G. Călinescu, L. Blaga si M. Sadoveanu au mai avut această revelație. De fapt, Eminescu nu scrie articole de ziar, în sensul obișnuit al termenului ci, de cele mai multe ori, o proză de idei, neîndoielnic, cea mai complexă și mai

diversă în epocă, mult peste textele maioresciene care, bazate pe altă retorică, aveau alte ținte. Pentru România anilor 1880, gestul lui Eminescu este extraordinar. A pus cititorul român de ziare, obișnuit să scurme după scandaluri și să jubileze la mizeriile vieții cotidiene, fiind dispus să guste, chiar cu voluptate din troaca zilei, l-a pus, deci, să gândească, i-a formulat probleme, l-a provocat, l-a chemat la reflexivitate, l-a pus să opteze, cu alte cuvinte, l-a scos din indiferența și din mizeriile spiritului.

Prin articolele sale Bucureștiul nu mai e fostul târg oriental al lui Cilibi Moise și Anton Pann, al cacialmalei și gheșeftului, al saftelei și ciubucului, al aranjamentelor și bășcăliei, un târg de la porțile Orientului unde totul era „moft", ci un oraș modem, european măcar pentru că într-o redacție lucra cu sârg una din cea mai acută conștiință a vremii sale.

Oricum, Eminescu nu a fost nimănui indiferent. A fost mereu incomod, atât pentru adversari cât și pentru colegii contemporani. Prin sacrificiile făcute într-o redacție sărăcăcioasă, Eminescu a fost incomod chiar și pentru sine. La un moment dat părea tuturor periculos. Inciziile sale în real erau atât de severe încât revelau boli grave ale sufletului

românesc. Hăul părea atât de adânc încât un contemporan cu vocația batistei pe țambal a rostit memorabil: „Ia mai opriți-1 pe Eminescu ăsta!” în cazul publicisticii lui Eminescu putem oricând, pe

orice ediție, practica acel joc călugăresc al „stihomanției”: deschidem la întâmplare cartea și citim primul pasaj pentru a ghici ce ne rezervă viitorul. Eminescu a fost unul din cei mai fini observatori ai vieții noastre politice. Nu a fost, politic vorbind, un independent, dar apartenența la o idee politică nu i-a dat „orbirea”, în sensul canettian al cuvântului, nu l-a talibanizat. Ba dimpotrivă, având norocul să fie mereu în opoziție, a identificat în scena politică românească un teribil spectacol cu măști în care doar actorii erau efemeri, iar măștile, eterne. Am ales din „cămara” noastră de însemnări câteva texte care, azi, au semnificații speciale, sunt încărcate de sens precum crengile salcâmilor din Bărăgan, încărcați cu cristale de promoroaca întocmai ca la Bobotezele veritabile.

„Răul cel mare, spunea Eminescu, este sărăcia. Sărăcia e izvorul tuturor

relelor din lume: boala, blestemul beției, furtișagul, traiul rău în familie, lipsa de credință, răutatea, aproape toate sunt câștigate sau prin sărăcie proprie, sau atavistic, prin sărăcirea strămoșilor" („Frază și adevăr", Timpul, 23 dec. 1877) După această constatare, versurile din „Glossa", „Vede-n capăt începutul / Cine știe să le-nvețe" devin profetice.

Propunem spre lectura doar o fraza din articolul „Anexarea Dobrogei" (Opere, X, 95), fraza care ar putea fi subiectul unui mare eseu de istorie a

mentalităților romanești.; „în cartea sorții a fost scris ca să fim împresurați de mreaja ademenirilor de dinafara și a vanităților dinlăuntru și să jertfim bunuri necâștigate și încă închipuite poate".

Adesea jurnalistul se metamorfozează într-un personaj mitologic care tună și fulgeră peste capetele politice ale vremii sale și, în tonalități de pamflet, face profeții negre, cu reverberații istorice: „Trecutului îi dați cu piciorul, viitorului nu-i testați nici știința, nici limba. (...) Mâncați venitul țării, a trei generațiuni viitoare, căci mâncați pe datorie pâinea copiilor și a

nepoților și a strănepoților... Tot luxul ce-1 faceți azi, poimâine la ei va fi mizerie." („Articoli nepoliticoși", ms. 2257) Atunci când evocă spectrul politic de la 1880, vede formele răului în politica noastră: „Caracterul obștesc al luptelor din viața politică a românilor e ca în mare parte nu sunt lupte de idei, ci de persoane. (Timpul, 3 aug. 1879) Al doilea rău din politica românească e faptul ca „se identifica fiecare din ele (din partide, n.n.) cu națiunea. (...) Ba nu, domnișorilor, nu sunteți dmv. națiunea, nici unii, nici altii".

Adesea exercițiul devine contrafactual, se aruncă o ipoteză absurdă pentru a demonstra ceva: „Exista-va acest popor sau istoricii străini vor pomeni de el în compozițiile lor ca de o curiozitate etnologică dispărută de pe pământ, pentru că n-a avut energia de a se ridica deasupra mișeilor, ci

aclamându-i din contra, ca salvatori ai săi, au răstignit pe adevărații lui fii?" („Eram curioși întrucâtva, Timpul, 30 nov. 1879) Iată o interogație retorică tragică, teribilă în substanța ei, o interogație căreia fiecare generație ar fi trebuit să-i dea alt răspuns decât i s-a dat până acum, iar

generațiile viitoare să țină seama de asta.

Publicistica lui Eminescu este azi un *vademecum* unic. încheiem în tonul rar, e adevărat, dar plin de aluzii și ironii, al unor articole eminesciene: „ferice de cel căruia-i spui o vorbă și pricepe zece și vai de acela căruia-i spui zece și nu pricepe niciuna”. (Timpul, 2 febr. 1879)

EMINESCU AZI,
sau
IARTĂ-I DOAMNE CĂ NU ȘTIU CE SPUN!

Să păstrezi tăcere sau să dezvolți nepăsare în astfel de momente când este în plin proces de desfășurare destrămarea celui mai complex mit cultural românesc, constituie, după părerea noastră, un tip de vinovăție. Dacă nu pretindem, cu acest prilej, că spunem lucruri noi, măcar ne consolăm cu

ideea că vom spune din nou, unui neam uituc, ceva despre această temă grea a culturii române de azi.

Miezul lunii iunie rămâne în memoria românilor ca ziua în care destinul lumesc al lui Eminescu sfârșește la fel de enigmatic ca și alte etape ale vieții lui.

La întrebarea firească: ce mai e nou în ultima vreme în eminescologie - întrebare pe care în mod obligatoriu, ca profesor „tomnatic și alumn" de umanioare trebuie să ne-o punem, măcar de două ori pe an, în ianuarie și în iunie - vedem că nu prea avem ce pune pe masă. Așadar, la întrebarea care ne cere să numim evenimentul care domină azi eminescologia ni se pare că singurul răspuns care acoperă deplin realitatea este „despărțirea de Eminescu". Pentru cei care văd și mai grav evenimentul, ar fi mai potrivit să numim „lepădarea de Eminescu". E mai adevărat, dureros de adevărat.

Un mit cultural de asemenea complexitate nu poate funcționa în orice condiții. La valul de demitizări care deja au avut loc, nu avea cum să scape neatins chiar Eminescu. De aproape două decenii bântuie prin eseurile polemice despre biografia și opera sa o sintagmă care dă

fiori: Eminescu ar fi „scheletul din debara” al românilor. Adică ar fi acel element de care ar trebui să ne rușinăm, să ne lăsăm cu umilință colindați de jenă și spaimă că tăinuim așa ceva și că vreodată, cineva, un

musafir poftit sau nepoftit, îl va găsi, ne va bate obrazul si ne va întreba cum de ținem acolo, în debara, complice și tăinuit, ceva ce ar trebui aruncat la groapa de gunoi a istoriei.

Mai nou, se propune ca Eminescu să nu mai existe nici în canonul literar românesc, deoarece nu reprezintă spiritul euroatlantic. Școlit în spațiul cultural german, nu ar avea nicio legătură cu paradigma care animă azi destinul românesc. Și asta după ce încă din timpul vieții, când l-a înlocuit pe „veselul Alcsandri”, a fost cocorul din unghi al celor patru canoane literare câte a avut literatura română. Sicofanți cultumici spun că e un poet prăfuit, defazat de marea poezie europeană, că școala îi acordă prea multe ore, că ar fi un alintat al curriculei. Si mai este , ,
și în programa de bacalaureat! îți vine să te rogi pentru ei: lartă-i, Doamne, că nu știu ce spun!

Cu alte cuvinte, tot ce s-a clădit cu trudă în adevărate bătălii pentru Eminescu în cultura română vreme de un veac și ceva, se desface acum, se „destructurează” cum se spune cu un cuvânt la modă, lent dar sigur până când românii vor înțelege că opera lui nu are ce căuta în memoria și conștiința lor.

Degeaba l-a numit G. Călinescu „poet nepereche”, degeaba l-a numit Petre Țuțea „românul absolut” sau „sumă lirică de voievozi”. Degeaba în iunie, 1949, în exil, Mircea Eliade spunea: „Cât timp mai există undeva în lume un singur exemplar din

poeziile lui Eminescu, identitatea noastră ca neam este salvată”. Degeaba Emil Cioran recunoștea că Eminescu „a vertebrat cultura română”. Nu contează. Principalul este că un eseist face valuri numindu-1 „scheletul din dulap al românilor”. Fenomenul este prea evident și este prea insistent detaliat ca să nu-ți pui ca cititor de Eminescu, în toate ipostazele operei sale, câteva întrebări.

Să fie adevărat că există cineva care ne vrea nu doar proști, ci și însingurați? Cui îi stă în gât „mitul lui Eminescu”? Se

mai întâmplă în vreo cultură asemenea fenomen? Din câte știu, nu. Doar încercarea de a pune în discuție un astfel de proces de demitizare ar stârni mâniile verbului national respectiv. Doar la noi se întâmplă, într-o atmosferă de voioșie generală, de neînțeles și de neacceptat. Bătălia pentru Eminescu a fost războiul nostru cultural de o sută de ani, început în iunie, 1889, la câteva zile după moartea poetului, când T. Maiorescu întemeia eminescologia publicând „Eminescu și poeziile lui” și se încheia în 1990, când se difuza ultimul volum, al X-lea „al integralei”. Vreme de un secol eminescologia a fost un fenomen de creștere, de coagulare, de cristalizare. Tot ce este esențial azi despre Eminescu s-a spus în acest secol.

După 1998, în revista „Dilema”, numărul din martie, începe atacul concertat, îndârjit contra lui Eminescu. La început părea un joc de tineri rebeli

care se jucau periculos. De fapt, era începutul unei campanii care continuă și azi cu îndârjire. E adevărat că se contesta modul în care se scria despre Eminescu în presa literară comunistă. Eminescu

devenise alfa și omega. Sărbătorirea accentuată lui Eminescu în ultimul sfert de veac comunist, în miez de ianuarie, între „Ea” (Elena Ceaușescu, 7 ianuarie) și „El” (Nicolae Ceaușescu, 26 ianuarie) a fost o formă subtilă de a menține balanța elogiilor într-un anumit echilibru, de a contracara ofensiva poeticului delirant.

Articolele din „Dilema”, răspicat antieminesciene, au șocat, au produs o tresărire din somnolența care cuprinsese eminescologii. Un singur eveniment mare a mai avut loc: tipărirea „Caietelor” Eminescu, proiect al lui C. Noica, finalizat de Eugen Simion la Academia Română. în rest, texte ale crizei.

Nu mai suntem dispuși să-i recunoaștem vreun merit. Portretul formidabil făcut de Maiorescu, în iunie, 1889, la câteva zile după ce poetul se asezase „sub teiul sfânt” nu mai e credibil. Nu contează că Maiorescu îi fusese în preajmă aproape două decenii, din vara anului 1870, până în vara lui 1889, că îl cunoscuse în toate ipostazele.

Azi contează mai mult vreun ins care, vorbind despre Eminescu, „se lustruiește pe el”. Pentru că N. Manolescu propune în „România literară” ca anul 2017 să fie recunoscut ca „Anul Maiorescu” la

comemorarea centenarului, ne vom sprijini în demonstrația noastră pe relația lui Maiorescu cu Eminescu. Nu e rău să vorbim, mai ales pentru uz didactic, despre prietenia lui Creangă cu Eminescu. Dar marele prieten, care, vorbă veche românească, la nevoie se cunoaște, rămâne T. Maiorescu.

A avut norocul să-1 descopere, să-l publice în „Convorbiri literare". L-a trimis la studii, oferindu-i o bursă care-i va fi imputată, i-a încredințat mari răspunderi în administrație - director la Biblioteca Centrală din Iași, revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui - l-a susținut ca ziarist la „Timpul", i-a publicat în condiții grafice excepționale prima carte de poezii, care s-a vândut ca pâinea caldă în unsprezece ediții. L-a găzduit, l-a ocrotit cât a crezut de cuviință, i-a pus salonul casei la dispoziție să citească prietenilor „Luceafărul". Când poetul s-a îmbolnăvit, prima grijă a fost să salveze de la risipire lada cu manuscrise - o avere națională - pe care a păstrat-o până în ianuarie, 1902, apoi a oferit-o Academiei Române.

Maiorescu i-a fost înger păzitor. Ne e și frică și ne gândim - contrafactualitatea este aici proastă marfa! - ce ar fi devenit Eminescu fără

ora astrală a întâlnirii cu Maiorescu. Dar e valabil și invers. Nu știm ce s-ar fi ales de „Junimea” dacă nu venea Eminescu. Maiorescu rămâne întemeietorul Societății, dar Eminescu este constructorul ei. El

scoate „Junimea” de sub zodia aleatoriului, aducându-i pe Slavici și Caragiale, descoperindu-1 pe Creangă. „Tânăra generație română se afla azi sub influența operei poetice a lui Eminescu” - prima propoziție a eseului „Eminescu și poeziile lui” nu este doar o afirmație ci și o profeție a lui Maiorescu. Ar fi fost frumos ca ea să se repete cu fiecare generație care a urmat.

Portretul pe care Maiorescu îl face lui Eminescu este un portret-robot al tânărului român de oricând, cu existență jertfelnică pentru realizarea unui ideal.

Este modelul pe care elita românească de azi ar trebui să-l promoveze, să-1 urmeze.

Trăsăturile caracteriale ale celui ce, la finalul secolului al XIX-lea, „facea epocă” sunt: „covârșitoarea inteligență”, „o memorie căreia nimic din cele ce-și

întipărea vreodată nu-i mai scăpa", „om silitor", „lipsit de orice interes egoist", „veșnic citind, meditând, scriind", cu „indulgență miloasă pentru nimicurile lumești". De asemenea, Eminescu avea o „seninătate abstractă", „mânuia perfect limba maternă" iar „cultura lui individuală sta la nivelul culturii europene de astăzi".

Un portret mai profund nu avem în literatura română. Cei șase ani de la Viena și Berlin, de la 18 la 24 de ani, echivalează azi cu stagiile de formare

completă a oricărui tânăr român care dorește un destin european.

Dar Eminescu nu a adus de la Berlin o diplomă. Cine știe bine istoria creativității eminesciene, geneza marilor poeme, care azi sunt mândria literaturii române, știe că toate, dar absolut toate au fost începute aici, apoi „rostogolite" cum se spune azi în limbajul publicistic, în numeroase variante, până la imaginea diamantină de după 1880.

La Berlin Eminescu a dat întâietate proiectului operei. Maiorescu îl dorea profesor la Catedra de filozofie, la

Universitate. Profesoratul nu a fost vocația lui. De câte ori a vorbit în public nu a convins pe nimeni. O scurtă vreme a fost profesor suplinitor la ore de logică și pârdalnicii de școlari făceau naveta pe fereastră. Forța lui demiurgică era în fața hârtiei albe. Știa că „Dumnezeul geniului îl sorbise din popor cum soarbe soarele un nour de aur din marea da amar!" Se știa sortit poeziei și nu a ieșit de sub pavăza acestui destin.

Principalul e că Eminescu este „om al timpului modem", cum spunea tot Maiorescu. Nimic mai firesc nu ar fi decât să recunoaștem în el „contemporanul nostru". Dar sintagma aceasta a devenit azi imposibilă. Un astfel de om nu mai e prielnic neamului românesc.

Este timpul contestării. Nimic din ce e vechi, deci, în sens clasic, durabil, nu mai trebuie să

rămână. Pe ruinele lumii vechi vom construi ceva nou. Dar vom construi? Deocamdată avem voluptatea dărâmării, fără puterea de a pune ceva pe măsură în loc. Privind în urmă eminescologia, remarcăm că fiecare epocă a dezvoltat ce i-a convenit din Eminescu. Este valabilă

formula: spune-mi ce gândești despre Eminescu și-ți voi spune cine ești. Opțiunea pro sau contra lui Eminescu este un act de identitate spirituală și morală.

Fiecare epocă s-a înfruptat și s-a justificat prin Eminescu. Și conservatorii și liberalii, legionarii și țărăniștii, proletcultiștii, comuniștii ultimului sfert de veac XX și postcomuniștii l-au revendicat ca fiind al lor. Eminescu a avut biografie sub grele tare ereditare, a fost mare patriot, român „verde", poet proletar, spirit enciclopedic. Cuvintele lui N. lorga, spuse la începutul secolului al XX-lea s-au reluat periodic: „Un nou Eminescu apăru".

Eminescu are o biografie atipică, cu structură deschisă, polimorfa, de o ambiguitate fără egal în literatura universală. în ultimele două decenii se încearcă suplinirea cu scenarii teribile a lipsei de informații din epocă. Acum ni se oferă cea mai bolnavă biografie eminesciană. Relația poetului cu Maiorescu era prea frumoasă, prea temeinică. Ea trebuia distrusă deoarece în cultura română nu

trebuie să rămână piatră pe piatră. Astfel a apărut un derivat din „era bănuielii”.

Autorii au ales epoca ultimilor ani ai vieții poetului, anii de boală cu situații incerte, cu martori îndoielnici și mai ales fără probe incriminatorii.

în ultimele cărți sau eseuri despre Eminescu, Titu Maiorescu nu mai e văzut ca om providențial, cum am încercat în cuvinte puține să demonstrăm, ci un ins malefic, omul din umbră de care s-au folosit serviciile secrete imperiale pentru a-I scoate de pe scena politică. Eminescu devenise prea incomod. Numele lui urcase periculos de mult în conștiințe. Nu atât poetul cât mai ales gazetarul deranja. Nu știm dacă era iertat pentru activitatea de la Viena, cu prilejul comemorării a o sută de ani de la răpirea Bucovinei (1875) dar acum Eminescu făcea caz de drepturile românilor din Transilvania.

încep conspirațiile, scenariile, formele de agresivitate, internările în clinici particulare, îmbolnăvirile, otrăvirile lente, rețetele false, exagerările... Rezultă că Eminescu nu a fost bolnav ci a fost îmbolnăvit și omorât. Tema este complicată. Aici doar o însăilăm sumar. Ea ar merita un eseu amplu. Peste timp se va vedea că această perioadă de criză a eminescianismului a fost un exercițiu de trasgresare a obsesiilor din istoria recentă, pe biografia

lui Eminescu.

II. A VATARURILEEMINESCIANISMULUI

Deocamdată rămânem cu bucuria că la doi pași de noi, în Moldova de „dincolo” Eminescu hrănește vârtos spiritul identitar. Nu ne rămâne decât să sperăm că în cultură, ca și în natură „râurile”, când dau de „deșert”, se ascund o vreme, dispar în nisip, dar ies apoi undeva, mai limpezi, mai pure. Este și asta o consolare.

MIHAI EMINESCU.
BOLILE LUI ȘI BOLILE NOASTRE

Până la revoluție, inertial, s-a continuat în stilul obișnuit al anilor comuniști. Semnele noi se exprimă de-abia din ianuarie, 1990. Privind în urmă, peste acest ultim sfert de veac de eminescianism, câteva concluzii se impun. El este cel care ne așteaptă să comunicăm cu cărțile sale prin actul lecturii. Acum, pentru prima dată în istoria receptării

avem acces la întreg. Integrala Eminescu este Ia îndemâna oricui. Pentru prima data sunt publicate celebrele „Caiete” cu însemnările autorului. Când totul era fragmentar, era tânjire după întreg. Acum, când accesul la întreg este la îndemâna oricui, a apărut, din păcate, nepăsarea. în acești ani nu s-a întâmplat nimic grav cu Eminescu. Mai degrabă s-a întâmplat ceva grav, foarte grav, cu noi în raport cu Eminescu. Câteva întrebări se impun. Ne-am așezat spiritul sub alte stele? L-am părăsit pentru că este un învechit? Opera lui nu mai răspunde la întrebările care chinuie sufletul românilor? Este Eminescu un spirit local și conjunctural cu care nu meritǎm să ne afirmăm în Europa? L-am supralicitat? L-am supraevaluat? Am „tras” de opera lui până am adus în spațiul mentalităților o oboseală a receptării? Ce ni s-a întâmplat nouă, ca neam, de nu ne mai regăsim în Eminescu? Iată, întrebări grele, deocamdată fără răspuns. Finalul primului veac de posteritate literară coincide cu finalul ideologiei comuniste în România. Se cuvin spuse, special pentru a nu fi uitate, câteva situații care au tâlc adânc. începutul celui de-al doilea veac de posteritate este legat de ședința solemnă a Academiei Române, din miezul lunii

iunie, 1989. Atunci, în deschiderea sesiunii solemne, „conducătorul iubit” a rostit sacadat, tăind cu mâna dreaptă aerul în calupuri mari, pe măsura versurilor teribile pe care le recita: „Cine-au îndrăgit străinii, /

Mânca-i-ar inima câinii, / Mânca-i-ar casa pustia, / Și neamul nemernicia /”. Erau versuri din singura poezie interzisă până atunci din opera poetului. în Aulă se făcuse liniște mare, dar grea. Apoi a urmat bubuitul aplauzelor amplificate. Versurile sunau mai mult a amenințare. Privirile marelui bărbat aveau sticliri mânioase, ca ale unui hatman care, sub poala pădurii, în bătălie, observă mișcările dușmanului și își cheamă pedestrașii. Cu avertismentele sumbre date de șeful statului sub cupola Academiei Române, la ședința solemnă din iunie 1989, cercul receptării operei poetului național, în primul veac de posteritate, se închide. Cu patru decenii înainte, prin toamna anului 1949, o comisie care pregătea aniversarea a 100 de ani de la nașterea poetului - comisie din care făcea parte și Nicolae Ceaușescu

- a interzis poezia „Doina” pentru alte versuri incomode: „Din Hotin și până la Mare / Vin Muscalii de-a călare /(...) Și cum vin pe drum de fier / Toate cântecele pier. / Numai umbra spinelui / La ușa creștinului”...

Sub cupola Academiei Române se consuma astfel a doua mare citare a „Doinei”. Prima avusese loc la Iași, în 5 iunie, 1883, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare din fața Palatului Culturii. Acolo, dar nu în prezența regelui Carol I, sub buzdugan voievodal îndreptat spre nord, spre Bucovina pierdută, ci între ai săi, la Junimea,

Eminescu a citit poezia aceasta ca un testament. Peste numai două săptămâni, în a doua decadă a lunii iunie, suferea primul asalt al bolii. Catapeteasma gândirii poetului se năruia în vuiet stelar. Și mai trebuie spus ceva: situat de destin între „Ea” și „El”, Eminescu părea - în ultimele două decenii comuniste - prins la mare strâmtoare. Dar în această strungă istorică el se legitima între ilegitimi. Cine are răgazul să stea într-o bibliotecă publică măcar o amiază și să răsfoiască ceea ce s-a publicat mai ales în anii 80 ai

secolului trecut în vreun cotidian central sau în vreo revistă literară săptămânală, în luna ianuarie, va fi șocat de marea diferență a registrelor de comunicare. Pentru limba română era o probă de anduranță și suplețe iar pentru cultura română o probă de foc. Eminescu a fost atunci cel mai viu dizident al culturii române. El nu a fost redus la tăcere și nici nu a putut fi obligat să ia calea amară a pribegiei. Eminescu - poetul dar mai ales autorul articolelor care formează azi proza politică - era mereu în antiteză cu delirul superlativelor adresate „celui mai iubit fiu”. In acei ani limba română a trăit o experiență tragică. Obișnuită cu ironia bine exersată - semn de popor vechi, de neam latin, observator subtil al lumii fenomenale - cu vorbirea aluzivă, „pe dedesubt”, cum spunea Arghezi, adesea chiar cu forme de grivozerie explozivă, limba română avea limite în exprimarea superlativelor puterii. în acei ani de

dezmăț sintactic „aticismul limbii” poeziilor eminesciene a contat ca un factor de echilibru. Urmează, după 1990, un alt timp. Ar fi trebuit ca, pe o logică firească a lucrurilor, pentru opera

eminesciană să înceapă o nouă etapă a gloriei literare. Nicidecum. în al doilea secol de posteritate opera eminesciană este comparabilă cu o mină romană de aur, în Apuseni, cu filoanele sigilate. Hermeneuții sunt obosiți. Și nici timpul nu mai pare prielnic. Cum poetul spunea într-o postumă, „E apus de zeitate și asfințire de idei". Dar credem că o operă atât de complexă nu are cum să stea prea mult în cumințenie. Sunt legi interne, ca-n argintul viu, care o fac să palpite. Oricum, primul sfert din al doilea veac a trecut degeaba. în 1889, la câteva zile de la marea stingere, T. Maiorescu publica „Eminescu și poeziile lui" - un eseu fundamental care îl fixa definitiv pe Eminescu în primul canon literar românesc. De asemenea, Maiorescu făcea primul mare portret al geniului în preajma căruia trăise aproape două decenii și îl susținuse în tot și în toate. Dincolo de evenimentele mărunte care „se leagă de o palmă de țărână", Maiorescu este primul care vede eul profund, creator. Cu toate avatarurile sale, secolul prim de posteritate a fost benefic. S-a constituit o știință în cultura română: eminescologia. Poetului i s-a editat cea mai mare parte a operei. S-a scris mult despre opera sa. Cine vrea să aibă un

nume în critica literară românească trebuie să dea ceva viabil despre Eminescu. Ce putem spune azi? Că de-abia este acceptat în programa școlară? Că doar profesorii „vechi” îl predau adânc, iar cei tineri îl bifează tangent? Că universitățile umaniste îi acordă două-trei cursuri? Poezia antumă este ca si uitată. Postumele nu mai interesează pe nimeni iar proza politică, în esența ei o mare operă de conștiință - sub cenușa știrilor de la 1880 și azi dai de jar! - mai mult irită. Versurile memorabile nu mai flutură pe buzele nimănui. Nu doar enigmaticul „Nu credeam să-nvăt a muri vreodată”, dar nici lava mâniei încremenite din „Cum nu vii tu, Țepeș Doamne !”..., deși mânia împotriva clasei politice este aceeași. Ironia din „Au de patrie, virtute, nu vorbește... / De ai crede că viața-i e curată ca cristalul” sau disperarea din „Ne-nțeles rămâne gândul / Ce-ți străbate cânturile” dau versuri ce par de pe alt meridian. Ar fi deja semn de mare cultură și „gașca” ar aplauda frenetic vreo „fătucă” rugată să continue versul „A fost odată ca-n povești” și ea, clipind des, cu ochii dați peste cap, chiar ar ști: „A fost ca niciodată”. Dacă baleiem cu privirea cotoarele cărților apărute în ultimul sfert

de veac despre Eminescu, remarcăm că interesul pentru operă a scăzut până la unitate. Opera emite agonic. Nimeni nu a mai tăiat galerii în muntele de versuri. Dar, ciudat lucru, au apărut peste zece titluri care evocă

viața poetului, dar care nu evocă cei trei lustri magnifici, din 1867 până în 1883, ci ultimii șase ani, boala, criza, declinul, umilințele trăite de omul care a fost socotit ca o încununare a puterii creatoare în cultura română. Se observă ușor o schimbare de paradigmă. Centrul de interes s-a mutat de pe operă, pe viața poetului, iar din „viață", se scormonește în cea mai întunecată perioadă. Boala și nebunia poetului au devenit elefantiaza eminescianismului. Au mai fost astfel de „furii" în eminescologie, a fost mai întâi trecerea de pe antume pe postume, apoi de pe poezie, pe proză, ca în finalul anilor 80, de la literatură la publicistică. Dar acelea erau „furii" de scurtă durată, căci după un an sau doi se revenea la un tip de normalitate. Acum anii seci ai bolii poetului stârnesc mai multă patimă decât anii deplini ai creației. „Viețile" lui

Eminescu, de la datele sumare ale lui Maiorescu, din 1889, la ultima biografie a lui Ion Roșu din finalul anilor 80 ai secolului trecut, au ocolit în bună parte această perioadă. Nici germanii nu au procedat altfel în analiza ultimilor ani ai lui Hdlderlin si Nietzsche, mari spirite pe care Eminescu le repetă aproape identic în destin si care au, la fel, finalul vieții prăbușit mâlos în delta revărsării în moarte. Viața lui Eminescu a devenit un poligon de încercare pentru fel de fel de scenarii care mai de care mai fumegos. Ceea ce remarcăm că se întâmplă în viața reală, ca

ipostază românească ridicată la concept, al „urii de sine”, se întâmplă și în într-una din celulele cele mai delicate ale culturii române: ultimii șase ani din viața „românului absolut”, cum îl numea Petre Țuțea. Adică acolo unde cultura nu a mai putut să ordoneze și să controleze natura. Eminescologii - cei care au mai rămas să vegheze Ia focul nestins - au intrat într- o horă a scenariilor bolnave răsucind cutite noi în >
răni vechi. Eminescu, în totalitatea destinului său ne obligă la un tip de tranzitivitate. Suntem, ca neam, ceea ce

putem gândi la un moment dat despre Eminescu. Este un tip de legitimare. Se citează puțin și se speculează enorm. O mușiță albastră a înflorit suspect peste un subiect ca o rană. In acest caz, mai ales în acest caz, vrem să demonstrăm că Eminescu este doar un pretext: în rătăcirea aceasta despre noi este vorba, despre noi și limitele noastre. Biografiile poetului au apărut mereu în funcție de o viziune a timpului istoric. Viața lui Eminescu are o structură polimorfă. Fiecare epocă și-a tras imaginea de care avea nevoie. Interogată profund, biografia răspundea exemplar. Și-a dorit regele Carol II un Eminescu al marilor șantiere literare? Prin Perpessicius, l-a avut. Și-a dorit mișcarea legionară un sfânt pe steag? Și l-a pus. Comuniștii, proaspăt urcați în scrânciobul puterii, au căutat un mare poet proletar? L-au găsit. Un Eminescu spirit enciclopedic, un model de „uomo universalle" a încununat viziunea anilor '80.

II. A VA TARUR1LE EMINESCIANISMULUI

Rareori găsești într-o cultură o astfel de biografie unică dar și universală: om fără noroc, român deplin, român verde, sfânt,

proletar, spirit enciclopedic... Dar unde este, de fapt, Eminescu cel adevărat? în fiecare si în niciuna. Ceva e în fiecare, niciuna nu-1 cuprinde deplin. Să fim bine înțeleși: fiecare epocă își arată măreția, gratitudinea, ingratitudinea, vulgaritatea sau doar micimea în funcție de ceea ce alege să prezinte contemporanilor din biografia oamenilor mari, în cazul nostru, din biografia eminesciană. Este adevărat, peste acești ani ai bolii poetului s-a trecut, de regulă, repede. în mod cert, din delicatețe. Și apoi, în ordinea creației, anii aceia nu spuneau mai nimic. Sunt mai mult ani stânjenitori. Dar după 1990, acest capitol devine centrul pivotant al biografiei poetului. Umplut cu himera bănuielii, totul devine un fabulos scenariu în care Eminescu este o biată victimă. Interesul excesiv pentru acest capitol al vieții poetului naște suspiciuni și provoacă adânc spiritul nostru. în cazul bolii lui Eminescu lucrurile păreau așezate în zona înțelegerii unei fatalități oarbe. Un rău interior, în parte moștenit, în parte provocat, părea să contribuie la grăbirea finalului vieții poetului. Destine oarecum asemănătoare ale altor frați confirmau că Eminescu

J

avea un destin deja scris. Dar când boala îl îngenunchează prima dată și prietenii l-au prins în cămașa de forță a spitalului, se zice că Eminescu ar fi

avut parte de un tratament de exterminare și nu de însănătoșire. Astfel, poetul nu s-a îmbolnăvit ci a fost îmbolnăvit, nu a înnebunit ci a fost înnebunit. Sunt cărți care analizează pe principii modeme rețetele date atunci de medici. Concluziile sunt buimăcitoare. Eminescu devine marele bolnav al culturii române. în preajmă ar fi fost o „ocultă" străină care lupta pentru lichidarea sa. Prietenii dintotdeauna devin complici ai unor puteri străine care au ca scop scoaterea lui Eminescu din viața publică. Maiorescu, marele prieten care îl imaginase si care într-o oră astrală a neamului românesc l-a descoperit, l-a trimis la studii, l-a numit, după doar câteva poezii publicate, „poet în toată puterea cuvântului", acum, după îmbolnăvire, este omul din umbră care ar fi acceptat atacurile împotriva poetului. Eminescu se afirmase în 1877, la un veac de Ia „furarea Bucovinei" ca mare lider al românilor din Viena, le dusese în mare taină broșuri istorice, cântase în fruntea lor cel mai îndrăgit cântec, „Deșteaptă-te, române", și defilase prin oraș cu făclii aprinse. Seara, la un pahar de vin, le-a cântat prietenilor doine de jale. Scrisese articole teribile în apărarea drepturilor

istorice ale românilor din Transilvania. Devenise o conștiință a vremii sale, grăbea procese istorice, coagula energii, realiza marele vis pașoptist al „unirii în cuget și simțiri”. Pentru toate acestea „imperialii” îl consideră

periculos și indezirabil și se încearcă să se demonstreze că nu au stat cu mâinile în sân. Din cele zece cărți publicate în ultima vreme despre această perioadă din viața lui Eminescu, rezultă imaginea unui om chinuit, umilit de forțe oculte, ignorat. Faptul că nu mai scria, faptul că secaseră izvoarele creației, e semn că Eminescu este ca și scos din viața publică. Totul pare un scenariu bolnav în care sunt adunate toate himerele firii noastre bântuite. Această îndârjire în a scoate la iveală minereul inert, necreativ al bolii poetului este, mai ales în partea ei tragică, treabă ocultă. Dar puține lucruri sunt concrete. Totul este bănuială, se brodează fabulos și halucinant. Când acest Junghi” va trece - va trece și asta! spune un proverb oriental - vom fi întrebați cum au fost posibile toate acestea și atunci vom spune spășiți : nu

am vegheat! Deocamdată repetăm și noi ceea ce spunea șoptit studenților săi prin anii 50 Tudor Vianu : „aștept să obosească nedreptatea!”.

AIMES-VOUS EMINESCU?
LIEBEN SIE EMINESCU?
DO YOU LOVE EMINESCU?

Motto: „ Eminescu ne ajută să nu pierim într-o federalitate cenușie și opulentă" Eugen Simion

Să vorbim despre Eminescu și altfel, dincolo de entuziasmul, și mierea cuvintelor care adesea înregimentează vorbitorii în cele două zile din an, la

VIOREL COMAN

aniversare, în miez de ianuarie, la

comemorare, în miez de iunie...

Să nu sporim „delirul coral anual” (E. Negriei) printr-un nou puseu de superlative. Dimpotrivă, să câștigăm dreapta măsură și obiectivitatea când vorbim despre „poetul național” căruia îi e dat „să ne reprezinte în fața lumii întregi”. (T. Vianu)

Toată receptarea lui Eminescu se împarte între „scalpelul analizei” și „cădelnița adorării”. (I. Petrovici). A fost iubit și în egală măsură a fost negat. A coborât în iadul politic al vremii - și totul a semănat cu o călătorie dantescă - sau a urcat în paradisul ficțiunilor sale lirice. Eminescu a avut de fapt o existență ca excepție, o existență văzută mai mult ca un suport al operei. Viața și-a închinat-o Poeziei. Nu a sădit un pom, nu a ridicat o casă, nu a crescut un copil - criteriul valah pentru normalitatea unei existențe. A trăit mereu febril, a iubit și a urât, a scris și a văzut în poezie singurul mod în care o existență poate avea un sens.

Și-a hrănit opera cu sine. Focul operei a fost iuțit, sporit, prins în vâlvătăi sau ascuns în jar de minereu biografic pur. A trăit numai atât și numai astfel încât viața să-i devină mare și unică Poezie. Intuiția călinesciană este foarte fină: opera eminesciană este biografie trasă în posteritate, Eminescu e revendicat cu patimă de toate ,,-ismele”

politice românești. Sămănătoriștii și poporaniștii îi cultivă imaginea încă din zorii secolului al XX-lea și dezvoltă ample mișcări culturale. Mișcarea legionară îi așază chipul alături de Căpitan. Comuniștii îl pun o vreme lângă Maimarele zilei. în Piața Revoluției fotografia poetului e așezată lângă Maica Domnului, la celebrul balcon de la Universitate. în primii zece ani de comunism s-a declamat cu foc mai ales monologul fulminant al proletarului din necititul sau neînțelesul poem „împărat și proletar". în primii zece ani de după comunism s-a declamat cu mult zgomot și multă furie doar monologul Cezarului după înfrângerea (furarea!?) Revoluției, din necititul sau neînțelesul poem „împărat și proletar". Și ca seria să fie completă, un lider politic, îl acuza în revista „Tribuna" (nr.6, 1991) de fascism: „El nu a știut ce e fascist, dar ce scrie el acolo (în volumul X, „Publicistica", din integrala Eminescu n.n.) e fascism. Otrava aceasta a dus la 6 milioane de morți."

în anii comuniști, peste imaginea poetului s- au alungit blânde umbre biblice. Vârsta fragedă pentru suferință,

marea creativitate, martirajul, societatea ignorantă și ostilă, numărul mic de „apostoli” în timpul vieții și înmulțirea acestora în deceniile următoare ca pâinile din binecunoscuta parabolă, coroborate cu vidul impus de sistemul

politic ateu dau poetului românilor o dulce și discretă aură eristică.

Pentru fiecare epocă Eminescu a fost un Făt- Frumos cu imaginea închegată din toate nădejdile care au populat imaginarul național. Suntem îndreptățiți să-1 numim „contemporanul nostru”, după cunoscuta sintagmă cu referire la Shakespeare. E mult? E puțin? Un răspuns tranșant e greu de dat. Principalul e că Eminescu s-a transformat într-un etalon eu care românii măsoară spiritul vremii. Eugen Simion îl propune ca „al cincilea mit”, după cele patru mituri esențiale conceptualizate de G. Călinescu în „Istoria” sa literară.

Eminescu nu mai e demult doar un poet. El a devenit o substanță specială, miraculoasă, unică ce trebuie să legitimeze orice inițiativă socială, culturală sau politică la răscrucile tuturor

evenimentelor naționale. Dacă până acum, nimic nu s-a putut face fără asocierea cu Eminescu, suntem convinși că va fi la fel și în veacul european doar început. In chinuitul secol trecut Eminescu legitima, îndreptățea, dădea iluzia puterii. A fost un fel de pattern românesc potrivit pentru orice.

PENTRU EMINESCU FLUTURĂ AZI STEAGURI PUȚINE

Adesea am sentimentul că Eminescu nu mai spune nimic generațiilor de azi. E o lume pe dos, în care Hyperion, cel ce se inițiază în propria singurătate cosmică, a devenit un mediocru care nici măcar nu a știut să se „descurce”. Idealul generațiilor de azi pare a fi Cătălin, „vicleanul copil de casă” cel „îndrăzneț cu ochii”. Generațiile actuale, atinse de

bulimia materialității lumii, vrăjite până la sucirea minții de verbul „a avea”, ar putea susține, păstrând proporțiile și respectând domeniile, celebra replică a lui Fr. Nietzsche, replica ce a marcat fundamental spiritualitatea europeană în ultimul veac: „Eminescu e mort!” și dacă aceasta e o realitate, atunci totul e permis.

E pe rol o mare sațietate. Erotica eminesciană plictisește, tinerii mileniului trei nu au organ, vorba lui Rilke despre Goethe, să o înțeleagă, poezia filozofică dezvoltă somnolența, postumele greoaie, proza nu e de citit, iar publicistul îi face să ridice din umeri. E o generație de mutanți, formând o lume aflată la afeliu față de Eminescu, o generație blocată în obsesia materială a lumii.

Criza valorilor din România de azi va avea ca efect dureros o mare criză identitară. Poate că acum am fi avut mai mare nevoie de rodirea modelului eminescian, amplitudinea leonardescă a spiritului său (idee Zoe Dumitrescu-Bușulenga) ar fi fost o lecție pentru Europa. Dar, din păcate, pentru Eminescu flutură azi steaguri puține. Unicitatea firii sale ne-ar fi fost o bună călăuză.

Deocamdată a învins Mitică, nevrednicul, palicarul, parșivul și

pezevenghiul. Vremelnică victorie. Vesel si descurcăreț, Mitică cel Sec ne iese în față la răscruci pentru a ne călăuzi. Cine merge la Casa memorială de la Ipotești și răsfoiește cartea de

însemnări găsește „miticisme” ca acestea: „Ai fost tare, moșule, mâncați-aș (sic!) gura!” sau „Ai fost un ciumeg pentru țara asta!” Unele sunt nesemnate, altele semnate: „Ai tăi fani din București.” Bășcălizarea nu mai e manifestarea mediocrității în literatură, ci o formă de postmodernism. Mitul Eminescu este luat în tărbacă, ironizat, dezamorsat sub pretextul că i se încearcă puterea, rezistența și autenticitatea. E învălmășeală și smog. S-ar zice că e o traumă națională a gustului. Este abuzat cultural de fel de fel de ziariști pripășiți prin cotloanele unor reviste înverșunate, hrănindu-se din negare, porniți voinicește la cosit de statui, mândri cu chiot de miriștea de socluri ce rămâne în urma lor. »

Totuși, sablat cu inteligență, curățat de zgura elogiilor leșinoase care invită la dulce lenevire hermeneutică, readus deci la puritatea inițială, opera lui Eminescu

va fi *alma mater* a românilor și în veacul european. Aspirația spre absolut, iubirea necondiționată pentru neamul căruia îi aparține, gravitatea în fața tuturor problemelor sugerează o fibră morală rară, un model uman care ne îndreptățește să spunem că în Eminescu avem un mare spirit european.

AL DOILEA INTERVIU CU DOMNUL MIHAI EMINESCU

în holul mare, cât să întorci o caleașcă, era liniște nefirească pentru redacția celui mai citit ziar din București. Un aer vechi, prăfos îmi lăsa impresia că aici nu stă nimeni. Larma Lipscanilor se pierdea după doar câțiva pași. Trapul cailor vreunei trăsuri de pe Calea Victoriei se multiplica în ecouri stranii. Am privit atent rândul de uși de pe palierul primului

etaj. Luminatorul filtra o lumină verzuie, încremenită. Am urcat. Scârtâitul subțire al scării de lemn îmi spori neliniștea. îndoiala îmi dispăru când mi-am adus aminte că fusesem anunțat de un prieten comun și mi se garantase o întâlnire la ora aceasta. Am bătut ușor la ușa redactorului șef. După câteva clipe am auzit pași grăbiți și apăsați. Apoi ușa s-a deschis larg, ca o carte. în cadrul ei de lumină mi-a apărut un bărbat de statură atletică, în cămașă albă, fără guler, cu mânecile suflecate. Obrazul neras de două-trei zile sporea încruntarea sprâncenelor și melancolia privirilor. Era limpede că l-am smuls de la treburile lui. Mi-a întins dreapta puternică, mare, cu degetele pe jumătate albastre si a spus: **Mă recomand: Mihail Eminescu!** M-a invitat ușor grăbit pe un scaun de redacție, în fața mesei mari, acoperită cu postav verde, ușor ros pe margini, cu pete mici de cerneală. Cu o mișcare îndemânatică, aproape ceremonioasă, și-a tras de lângă perete un scaun răzleț și s-a așezat în fața mea, cu un cot pe masă. Mâna a atârnat o vreme, obosită. Ordinea din birou îmi contrazicea prejudecățile. Doar pe canapeaua de sub fereastră un vraf de numere mai vechi din ziarul „Timpul”, împăturite, având la mijloc

manuscrise, șpalturi, telegrame, corecturi dădeau impresia de dezordine. I-am mărturisit că sunt, ca atâția alții, un împătimit cititor al editorialelor sale. Nu a părut prea bucuros. Am

precizat scopul vizitei mele: să-mi răspundă la câteva întrebări. Cititorii noștri au nevoie de opiniile sale. A ridicat scurt din umeri. I-am spus întrebările pe care doream să i le adresez. Mi-a răspuns că la aceste întrebări ar putea să răspundă mai bine domnul Caragiale, colegul său de redacție. I-am spus că pentru domnul Caragiale am în curs de pregătire alte întrebări, că îl voi căuta negreșit dar că acum misiunea mea este aceasta. Cu un gest simplu a părut că spune „- Fie !”. Când îi puneam întrebările, dădea mărunt din cap, aprobând cu zâmbet **trist și neînțeles.** Nu s-a mirat niciodată de întrebările mele, părea că le știe deja, sau de câteva ori a aruncat o privire grăbită spre locul de la masa de scris, pe care îl părăsise la venirea mea, la coala scrisă mărunt pe trei sferturi, la tocul lung, subțire, lăsat de-a curmezișul colii si la ceasul de buzunar rezemat de » »
călimara lată, cu cerneală puțină într-o

găoace. De câteva ori, cu un gest nervos și-a apucat cu dinții fire răzlețe din mustața cam neîngrijită, după părerea mea.

Și am trecut la treabă. Mi-a vorbit rar, ca să pot ține șirul însemnărilor, dar mai ales mi-a vorbit pe un ton răspicat pe care, inițial, nu l-am înțeles. Părea că nu vorbește cu mine. La un moment dat am vrut să-1 întrerup dar a retezat aerul cu palma, scurt, ceea ce mi-a dat de înțeles că trebuie să tac. își dubla vocea cu gesturile mâinii drepte. O palmă dreaptă, cu

degetele strânse împărțea aerul în calupuri mari sau reteza scurt, cu mișcări dibace, ca Făt Frumos, capete de balauri imaginari...

întrebare: Domnule Mihai Eminescu, numiti vă rog, răul care macină lumea românească de azi.

Răspuns Mihai Eminescu: Cel mai mare rău pentru un popor este sărăcia.

întrebare: Dar nu sunt oamenii politici de azi în stare să găsească o cale pentru ca „neamul nevoii", cum spuneți adesea, să scape de sărăcie?

Răspuns: Părerea mea individuală e că politica ce se face azi în România și dintr-o parte și dintr-alta e o politică necoaptă.

întrebare: Și care este răul în politica românească din acești ani?

Răspuns: Luptele de partid la noi nu-s de principii, ci de persoane!

întrebare: Considerați că de aici decurg greșelile cele mai grave pe care le fac partidele, atât cei de la guvernare cât și cei din opoziție?

Răspuns: Greșelile în politică sunt crime; căci în urma lor suferă milioane de oameni nevinovați, se-mpiedică dezvoltarea unei țări întregi și se-mpiedică, pentru zeci de ani, viitorul ei.

întrebare: Aș dori să puneți degetul pe rană așa cum faceți de regulă în editorialele

Dumneavoastră. Numiți acele forme care decurg din greșelile pe care le fac politicienii.

Răspuns: Nimic nu e mai periculos pentru conștiința unui

popor decât priveliștea corupției și a nulității recompensate. Această priveliște îi ia poporului încrederea în valoarea muncii și în siguranța înaintării prin merit. Dându-le zilnic exemplu că fără a ști ceva și fără a fi muncit, cineva poate ajunge bogat și om cu vază ... contagiul intelectual devine din endemic epidemic, trece de la restrânsul grup la grupuri din ce în ce mai numeroase de cetățeni.

întrebare: Sunteți recunoscut ca un judecător necruțător. Observațiile Dumneavoastră sunt la fel de neliniștitoare ca si ale Domnului 9 9 Maiorescu, scrise în urmă cu ceva vreme și la fel de severe ca ale Domnului Caragiale, în ultimii ani. Chiar nu vă puteți sprijini pe nimic bun, durabil în analizele pe care le faceți?

Răspuns: Pretutindeni, în administrație, în finanțe, în Universități, pe jețurile de miniștri nu întâlnim în mare majoritate decât, iar și iarăși, acele fatale fizionomii nespecializate, aceeași protoplasmă de postulanți, de reputații uzurpate care se grămădește înainte de toate și care tratează c-o egală suficiență toate ramurile administrației publice.

întrebare: Care vi se pare că este „viermele” cel mai periculos, care va lăsa urme adânci, dureroase în conștiința poporului nostru?

Răspuns: Mita e-n stare să pătrundă oriunde în țara aceasta, pentru mită capetele cele mai de sus ale administrației vând sângele și averea unei generații.

întrebare: După șase decenii de la domniile fanariote care ne-au făcut atât de mult rău, încă nu am găsit acel punct de sprijin temeinic și moral de la care se impune construcția modernă și durabilă a tării? Să fie totul atât de fals în societatea 9 românească?

Răspuns: Funcțiile publice sunt, adesea, în mâinile unor oameni stricați, loviți de sentințe judecătorești. Elemente economice nesănătoase, jucători la bursă și întreprinzători șarlatani se urcă cu repeziciune în clasele superioare ale societății românești.

întrebare: Dacă din punct de vedere politic stăm atât de rău, din punct de vedere economic stăm mai bine? întrezăriți vreo speranță?

Răspuns: De când lumea nu s-a văzut un popor să stea politicește sus și economicește jos; amândouă ordinele de lucruri stau într-o

legătură strânsă: civilizația economica este urma celei politice. Nu există alt izvor de avuție decât munca, fie actuală, fie capitalizată, sau

sustragerea, furtul. Când avem milionari făcând avere fără muncă și fără capital nu mai e îndoială că ceea ce au ei a pierdut cineva.

întrebare: Rezumați, vă rog, aceste realități românești!

Răspuns: Voi, politicienii arătați prin zilnica pildă că corupția este mijlocul cel mai lesnicios de trai în România. Acesta este spiritul cel rău care desface societățile românești și le nimicește până-n sfârșit, acesta este veninul care dă loc la mișcări sociale și la nemulțumire, contribuie a destrăma spiritul public, a-1 face să nu mai creează nici în drept, nici în bine, a nu mai aștepta nimic de Ia muncă, totul de la tertip și de la apucătură.

întrebare: La aproape douăzeci de ani de Ia Unire, vi se pare că țara este

încă neașezată?

Răspuns: în același timp în care zeci de mii de străini imigrează în fiecare an, românii, din contră, părăsesc țara lor ca șoarecii o corabie care arde, și emigrează.

întrebare: De la Revoluția Franceză și de la Napoleon încoace lumea este într-o permanentă schimbare. Se așază pe temelii noi, nu știm cât de durabile. Nici un deceniu nu seamănă cu cel precedent. Cum vedeți finalul unui veac atât de dinamic, atât de surprinzător?

Răspuns: Peste tot credințele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului, mână în mână cu sărăcia claselor lucrătoare, amenință toată clădirea măreață a civilizației creștine. Shakespeare cedează în fața bufoneriilor și dramelor de incest și adulterin, cancanul alungă pe Beethoven, ideile mari asfințesc, zeii mor.

întrebare: într-o Europă în permanentă schimbare, cu imperii care

pier și imperii noi, clădite pe ruinele celor vechi, cu națiuni noi deșteptate „din somnul cel de moarte”, cum spunea Mureșanu al nostru, nouă, românilor, ce ne va fi dat să trăim?

Răspuns: Vom aveam de-acum înainte dominația banului internațional, impusă de străini; libertatea de muncă și tranzacțiuni, teoria de luptă pe picior în aparență egal, în realitate inegal. Și, în această luptă învinge cel pentru care orice mijloc de câștig e bun. Urmare ei, capitalul, care ar trebui să fie și să rămână ceea ce este prin natura lui, adică un rezultat al muncii și, totodată, un instrument al ei, e, adesea, o posesiune individuală, rezultatul unei uneltiri vinovate, a exploatării publicului, prin întreprinderi hazardate și fără trăinicie, a jocului de bursă, a minciunii.

întrebare: Noi suntem vechi cititori de Eminescu. Și o spunem cu de netăgăduita mândrie!

II. *A VATARURILEEMINESCIANISMULUI*

Urmărim cu sufletul la gură tot ceea ce publicați în ultima vreme sunteți atât de acaparat de politică ... încât în „Convorbiri literare” nu am mai citit de ceva vreme poezii care să ne bucure inimile ...

Răspuns: Ei bine, de șase ani aproape, o duc într-o muncă zadarnică, de șase ani mă zbat ca într-un cerc vicios în cercul acesta, care, cu toate acestea, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repaosul senin, de care aș avea atâta trebuință ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un viitor mai bun. Dar nu merge. La opt ani de când m-am întors în România, decepțiunea a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit încât degeaba pun mâna pe condei să încerc a scrie ceva...

... Deodată s-a ridicat sprinten în capul oaselor. Am înțeles că întrevederea se încheiase. M-a condus până la ușa pe care, cu un gest smucit, a deschis-o larg. Fără să-1 întreb, mi-a spus că dorește să ne revedem dar aceasta ar fi mai bine să se întâmple când realitatea românească va da alte semne... Nu ar vrea să se repete... Atunci mă va invita negreșit. Poate vom vorbi mai multe, vom bea

cafea, vom fuma... Mi-a întins mâna mare, cu degete albastre și am ieșit. în urmă ușa s-a închis încet, ca o carte. Scârțâitul ușor al scărilor dezvolta acum alt

semn. M-am lăsat cuprins de **orașul furnicar.** în jur, Lipscaniul cu larma lui veselă...

N.B. „Răspunsurile” lui Mihai Eminescu sunt, cum lesne se poate observa, fragmente din editorialele publicate în ziarul „Timpul”.

III. EUROPA, MON AMOUR

EUROPA, MON AMOUR

Nu cred că există o obsesie culturală, socială, poate și politică, mai mare, mai persistentă în cultura română decât Europa. Nu cred că în ultimul veac și jumătate de când am căpătat, ca popor, „gustul Europei[44], a existat o noțiune care a neliniștit, a obsedat, a chinuit, a dezvoltat mai mult partizanat în conștiința românească.

VIOREL COMAN

Puține cuvinte au fost mai acoperite

de demagogie, au fost mai golite de sens, au suferit torsionări semantice sau geometrii variabile.

Cuvântul „Europa" a fost fie luat în deșert, fie folosit ca umbrelă de ploi istorice. In ultimele două sute de ani, Europa a fost pentru România un spațiu, adesea foarte îndepărtat, de unde am luat „forme" pe care un „fond" rebel, puternic, tenace le încornorează, le batjocorește, le caricaturizează.

Și totuși, cu aceeași gravitate se cuvine să spunem că pentru puține cuvinte s-a suferit și s-a murit cu mai multă împăcare și mai multă seninătate decât pentru Europa. Puține cuvinte au martirizat mai mult conștiința românească, umplând de păcate istorice pe unii, victimizându-i pe alții.

Vrem - nu vrem să recunoaștem, există în istoria noastră culturală un vector clar, cu o vechime de cel puțin un veac și jumătate, cu trend când ascendent, când descendent, un vector pe care alții l-au numit „ideea europeană", care, ca un râu cu matca greu previzibilă, își adună apele dintr-un bazin cuprins între apele tutelare, vine din istorie, nărăvaș, rupe malul când pe stânga, când pe dreapta, se revarsă și se retrage, adesea ascunzându-se în nisipul deșertului (evident, istoric!) ca, mai târziu, când nici nu te mai aștepți, ca din

nimic, să țâșnească solemn și maiestuos.

III. EUROPA, MON AMOUR

Ar fi bine să reflectăm mai mult la cuvintele lui Grigore Gafencu, spuse în exil, cu sperare și disperare, la sfârșitul anilor cincizeci: „Nicăieri cuvântul Europa nu vibrează mai puternic și mai emoționant decât în țările din Est". J 1

Vrem - nu vrem, Europa este destinul nostru, este dulcea noastră fatalitate. Românii si-au format cunoștința europeană în cele trei mari perioade agresive când ne era contrazisă chiar această vocație europeană esențială: în timpul rezistenței anti- otomane, în timpul imperiului, austro-ungar și în perioada ultimilor aproape cincizeci de ani ai sovietizării.

De aceea, ideea de Europa e plină de nădejdi, de himere, de frustrări și neînțelegeri.

Ziua Europei este ziua biruinței, ziua când răsună solemnă, ca un imn, „Odă bucuriei".

Pentru prima dată după aproape două mii de ani, Europa revine la o structură care i-a fost matrice. Iată, Europa are puterea să pună în paranteze veacuri de divorț, cruciade, orgolii imperiale, rivalități, cortine de fier.

După o istorie plină de cruzimi și violențe, cu nimic sub cele asiatice, Europa are puterea să cheme la unire.

Privită *ă voi d'oiseau,* ce ar fi Europa, geografic vorbind, cum cu maliție observa un filozof, dacă nu o peninsulă a Asiei, dominată de Alpi și

Carpați, iar istoric, un rod fascinant al prăbușirii Romei imperiale, despre care multe se pot spune, numai că a avut picioare de lut, nu...

Parafrazând o formulare celebră a lui Jules Michelet, putem spune că, de regulă, istoria ne învață cum se moare. Acum, poate pentru prima dată pentru noi, românii, ea ne învață, dacă suntem atenti la pulsul ei, la oportunitățile ei, la semnalele ei, deci, de data aceasta, ne învață cum se trăiește.

Dacă până acum Europa a fost în conștiința românilor doar nostalgie și speranță, acum cred că avem în sens pragmatic, politic, un concept de construit, un concept care cere jertfa și timp, căci avem de-a face cu o construcție spirituală durabilă, pe care românii nu au voie să o rateze, căci, din perspectiva ideii europene, aderarea la Uniunea

Europeană pare a fi o oră astrală (evident, în sensul dat conceptului de cartea celebră a lui Ștefan Zweig). Evident, fără nici o ambiguitate, a fi român înseamnă a fi european. Conștiințele culturii române au abordat sisific ideea europeană. Cu mari eforturi au împins până aproape de vârf povara, dar au pierdut-o de fiecare dată. Aproape că putem vorbi de vocație sisifică. Văzând că după atâta trudă zidul rămâne tot „părăsit și neisprăvit", nu-ți vine să zici decât cuvintele din finalul „Mitului lui Sisif", al lui Albert Camus: „Trebuie să ni-1 imaginăm pe Sisif fericit".

III. EUROPA, MON AMOUR

Mircea Eliade, în primii ani grei ai exilului, numea ca „pattern" al istoriei românilor „o lungă, necontenită și halucinantă hemoragie". Ca popor de frontieră, „luptam și muream pentru toți". Nu știu dacă Mircea Eliade avea dreptate sau nu, dar el numește un loc comun al unui mare număr de eseiști, istorici care au scrutat istoria românilor.

După ce am primit „sigiliul Romei", după fericita formulare a lui Nicolae lorga, am primit și zodia a treisprezecea,

a nefericirii. Traian, „bădica”, împăratul ne-a predestinat popor de frontieră, având „țara așezată în calea tuturor răutăților”, cum cu năduf istoric spunea primul nostru cronicar. „Puține neamuri se pot mândri că au avut atâta nenoroc în istorie, ca neamul românesc”, scria cu ceva vreme în urmă, cu același năduf istoric la fel de mare, ultimul nostru mare cronicar al nefericirii.

Românilor li s-a sedimentat în mentalitate ideea că sunt un popor de frontieră, că Europa se sfârșește la Nistru și că au, ca singuri păstrători ai numelui strămoșilor, o misiune milenară de „poartă a creștinătății”. Ideea lui Charles de Gaulle că Europa se sfârșește la Urali este o idee cu soluții în germenii viitorului. Deocamdată, judecând cu mintea de pe urmă a românului, rămânem cu acest semn al istoriei noastre.

Nu e rău să mai parcurgem câteva repere din imaginarul politic legat de imaginea Europei la

români. Pulsează în conștiințe ideea că Apusul construia cetăți și mari orașe, având liniștea pe care noi o asiguram, cu sabia în mână, făcând din țară „poartă a

creștinătății” și din voievozii noștri „atleți ai lui Hristos”. De aceea, noi, românii am rămas „sătenii eterni ai istoriei", cum ne numea Emil Cioran.

Noi, cu satele mici, pitite la poale de codru, ei cu burguri mari de piatră, noi cu vremi de bejenie, de transhumantă istorică, tragică - bejenia în suferință, ce dubla transhumanta pastorală -, ei cu orașele mari și frumoase, noi cu Evul Mediu, până la începutul secolului al XIX-lea, ei cu Renașterea’ și Iluminismul întinse pe cinci veacuri.

Nu știu ce gândesc despre Europa bulgarii sau ucrainienii. Pot bănui gândirea sârbi lor, a croaților și slovenilor. îmi închipui ce cred ungurii.

Dar, în mod sigur, nici un popor nu are acest mit hrănitor, formant și malformant, că este popor de frontieră si că are o misiune istorică.

Și acum, iată-ne privind la Europa, ca la „fratele mai mare”, care, aveam bănuiala, ne-a uitat, iată-ne privind Ia Europa având sentimentul „rădăcinilor retezate”.

Și acum iată că Europa apare românului de rând ca un paradis dat nici nu știm când, nici nu știm pentru câtă vreme. Din păcate, puțini văd în Europa un paradis bine arat și, de aceea, roditor.

A merge noi în / prin Europa e important, mai ales după jumătate de veac de absență, dar e prea puțin și prea simplu. E chiar banal și aproape inutil. Semnul cel mare este să aducem Europa aici. Și cu vechiul vers vom spune că pentru asta „nădejdea e numai la noi”, ca de atâtea ori, de altfel.

Dacă marea tensiune americană a fost între nordul prosper și sudul sărac, în Europa, marea tensiune se pare că e între Nord-Vestul prosper și riguros și Sud-Estul sărac, bizantin și chinuit.

Europa a fost în mod sigur cel mai frământat continent, de turme, de hoarde, de copite de cai, de roți, de șenile. De câteva ori, peste picioare, ni s-au așezat picioarele de lut ale imperiilor. Și nu am rămas decât cu câteva complexe istorice, pe care le vom înlocui, dar nu în curând și nu prea ușor.

Noul mileniu nădăjduim să fie religios, ca să nu ajungă să confirme alternativa lui A. Malraux (aceea de a nu fi deloc).

Latinitatea și creștinătatea sunt jugularele europene ale românilor.

După două mii de ani, istoria se întoarce la o structură care reface unitatea spirituală inițială, temeiul Romei

imperiale, al Greciei antice și al Creștinismului.

Să nu uităm că de aproape două mii de ani, ca un fenomen horal, cu strângeri și dezvoltări, ca o

inimă, mitul lui Hristos pulsează în conștiințe și dă Europei un destin.

De fapt, cuvântul „Europa” nu are o vechime mai mare de 250 de ani. Pe la 1750, el a înlocuit un alt cuvânt cu care a fost sinonim deplin: „Creștinătatea, care a dat nume acestui spațiu vreme de aproape un mileniu.

Este evident că în Europa există - aparent paradoxal - mai multe „Europe”.

Marea problemă, în timp, este formarea unei conștiințe europene. Aceasta este, credem, marele pariu și marea probă a edificiului politic ce stă să se închege.

Noi, românii, am evocat mereu dorința de a fi mereu în Europa. Din păcate, rareori ne-am pus problema aducerii Europei acasă.

în fond, aceasta e problema. Și încă nu există - sau poate nu avem noi cunoștință de așa ceva - un inventar al

problemelor posibile.

încă nu știm dacă ne vom arde sau nu cu incandescentele energiei reziduale, depuse ca foliile unui palimpsest, mai ales de la Primul Război Mondial încoace.

Toleranța etnică, religioasă și politică, pluralism politic, respect pentru lege, ocrotire pentru ethosul străbunilor fiecărui neam, iată doar câteva din problemele cărora Parlamentul european trebuie să le găsească soluții. Românii au o vorbă veche: la

necaz și la bucurie ne unim. La necaz, ne-am tot unit, încă nu știm cum e să ne unim, în sens politic, la bucurie.

Va trebui să învățăm să trăim într-o Europă unită și prosperă.

Nu sunt două decenii de când Samuel Huntington împărțea Europa pe criterii religioase. După creionul lat, de tâmplărie al lui Stalin, cu care a trasat granițele imperiului sovietic, iată acum unul mai subțire, dar la fel de perfid. Europa era de la Marea Baltica până la Marea Adriatica, pe creasta Carpaților, cuprinzând Transilvania și Banatul...

Dincolo, Europa. Dincoace era o Europă de rangul doi sau „Non-Europa”,

așteptând umilită să i se deschidă sau, ca într-o glumă proastă, sfătuită nici măcar să nu mai bată la usă, că iese din când în când stăpânul!...

A fost tema unui coșmar care a trecut.

Cortina de fier a căzut. Europa își ordonează energiile, pentru a deveni o forță economică.

Va exista în curând „cortina de apă” (Atlanticul)? Cinei poate ști? Multe sunt întrebările, puține sunt răspunsurile, destule neliniștile.

Principalul e că, în fuga condeiului, am stat puțin de vorbă cu greierul din vatra gândului, cum ar spune poetul...

UMBRELA GLOBALIZĂRII PESTE CĂCIULA IDENTITĂȚII

Cu o frecventă deosebită, chiar cu anumită tenacitate, mass-media ne anunță, ba printr-un nebăgat în seamă colț de pagină, ba în dreptul unei fotografii care dezvoltă agresivitate, despre un fenomen social care, fie deja a venit, fie în curând va veni în toată splendoarea amenințării sale ca o fatalitate: globalizarea.

Cuvântul nu e chiar nou. A mai locuit o vreme pe timpanele românilor, în urmă cu patru decenii. Atunci, e-adevărat, având alt sens, nu a speriat pe nimeni. Acum e altceva... Cuvântul e amușinat ca o vietate, e pândit, așteptat, urmărit, i se caută nodurile, rosturile, pliurile, se încearcă să fie „citit”, iar dacă are vreun cod, se încearcă să fie decodat.

Globalizare - un cuvânt enigmatic, cu semantica tulburată sau cel puțin incertă, un cuvânt pe care românii - și nu mă refer la cei care-și reazemă bruma de cultură doar pe lectura ziarelor, lectură care duce, după mărturia lui Camus din „Caiete”, la pierderea simțului ideilor - mai mult și-l imaginează decât îl cunosc în toate capcanele pe care le dezvoltă.

De fapt, în acest colț de lume în care ne facem veacul, fie în îngăduință, fie în intoleranță, trăim globalizarea cam în maniera buimacă în care *monsieur Jourdain* al lui Moliere făcea, fără să-si dea seama, *proză...*

Televiziunile - oricum foarte generoase când e vorba de violență - dau și redau imagini cu confruntări dure. Poliție, scutieri echipați ca niște cruciați, mașini speciale, tunuri cu apă, jeturi, bastoane, pe de o parte. Pe de alta - și aici e chestiunea care ar trebui să ne pună pe

gânduri - nu bătrâni nostalgici, nu gospodine furioase, nu membrii vreunei grupări din zodia a treisprezecea,

„deranjamente”. Nimic din toate acestea. în fața jeturilor de apă, în fața bastoanelor stau nepăsători în aparență, trufași și hotărâți, tineri, fie fete, fie băieți care știu că nu e o glumă să înfrunți poliția, că dacă jetul tunului de apă mai poate răcori vreo frunte înfierbântată, cu bastonul pe coaste nu prea e de glumit.

Si totusi ei, tinerii, par animati de o credinta. Știu ei ceva ce noi nu știm si rămânem mirati când 9 9 9 9 vedem tenacitatea lor. Știu ei ceva dureros și grav, ce-i face să iasă din amfiteatre, clase, biblioteci, laboratoare și să protesteze. Palma lor fină, adolescentină, tăbăcită pe claviatură și tastatură, pe creion și stilou, iritată adesea de aplauze, deodată se-adună și cu o surprinzătoare vitalitate se face pumn.

Trebuie să-i privim cu atenție. Mulțimea aceea frenetică scandează ceva ce se rezumă prin „Nu!”, strigătul ei formează o enigmă sonoră ce armonizează contrapunctic opțiunea Europei. Mai întâi la Paris și la Bruxelles,

apoi la Berlin și Stockholm, ca o maree vitală ce se extinde și la Praga, Varșovia sau Budapesta. La București, în spațiul valah, tăcere sau așteptare înfrigurată.

Ca o pândă. Adesea, jubilare. Sociologii care fac și desfac bobii sondajelor de opinie pe fundul ciurului social ne spun că suntem un popor de entuziaști, că nu prea avem... eurosceptici.

205

VIOREL COMAN

Suntem inocenti sau suntem neinformati? Nu 5 »

știm ce ne așteaptă sau știm prea bine?

Globalizarea a fost primită cu surle și trâmbițe, în sud, sau cu bastoane pe coaste, în nord. A fost primită cu entuziasm, ca unică soluție, în unele capitale sau cu prudență și neîncredere, ca o soluție ce ascunde capcane, în altele.

Ce amenințări se ascund aici? E un cuvânt care ascunde o realitate fascinantă sau e un cuvânt care ne va seca sufletele de orice formă de identitate? Care e adevărul? Cine îl deține? De unde să-l aflăm ca să ne raportăm mai repede și mai bine la o temă de o asemenea

gravitate? Și mai e ceva. Suntem cu toții prinși în vârtejul evenimentelor și nu ne e îngăduit să fim analitici, reflexivi. Fiind în caruselul evenimentului, nu avem acces la fotogramă.

Să ne situăm corect față de temă. Cei vechi recomandau: „să stăm strâmb și să judecă drept”. Nu din perspectiva profesorului, deși aceasta mi se pare una din cele mai complexe perspective, căci vizează educația în anii ce vin, nici a sociologului, managerului sau investitorului...

Să încercăm să ne situăm în perspectiva celui care, simplu și pur, vrea să trăiască firesc, se încăpățânează să-și dorească fericire, să fie în lume, să o judece, să pună întrebări, grele, neliniștitoare și care are doar din când în când șansa unor răspunsuri.

III. EUROPA, MON AMOUR

Dar oricât ne-am strădui, sensul adevărat și profund al cuvântului e greu de captat. Doar realitatea în anii ce vin, poate să ni-l reveleze. Să-l așteptăm încrezători, dar cu măsură, cu acea atitudine specifică popoarelor vechi, care au pățit multe, cu acel sănătos scepticism

bine temperat, al celor care numai venind de demult, pot privi departe.

Europa nu mai poate risca să fie divizată. Prețul ar fi prea mare. La est, enigmatica Rusie. La vest, Statele Unite ale Americii. în Extremul Orient, Japonia și China în urcare. India - în modernizare. Undeva la sud, islamul în mișcare. Dacă poți, ignoră aceste realități amenințătoare!

Nu știu dacă celebra veste/vestire a lui Fukuyama din „Sfârșitul istoriei" își va confirma titlul. Dacă nu se va sfârși istoria, în mod cert, geografia... Istoria urmează să-și dea duhul peste vreun sfert de veac...

Globalizarea are, cum e și firesc, prieteni și adepți fideli, dar și adversari perverși.

Ce forță (mai) are poporul căruia îi aparținem? Am făcut istorie sau doar i-am suportat senini și împăcați teroarea? Cât adevăr este în ideea lui Mihai Ralea care susținea că semnul istoriei noastre este adaptabilitatea?

Școala are, pe lângă atâtea obligații mari și grele, încă una: să dezvolte alumnilor acea cultură identitară cu care să intrăm recunoscuți în Europa.

Căci avem nu numai de impus identitate, ci și de corijat ce alții au stricat.

Ura de sine, conceptul cioranian ce părea doar un concept pentru exercițiu sofistic, este o realitate care poate deveni obsedantă? Și cum am putea să fim după ce am fost lăsați pradă vreme de patruzeci și cinci de ani, sau părăsiți cu nepăsare - ziceți cum vreți, cum credeți că e mai bine - în ghearele și fălcile vorace ale utopiei?

Ne vom mai gândi la noi? Sau vom fi risipitori și nepăsători cu bruma noastră de avere morală? Ne vom griji sufletele noastre în care e sculptat chipul lui Iisus ca în bobul de grâu din Câmpia Română? Pe cărările ce duc spre bisericuțele sufletului românesc va creste, rusinos, iarba uitării? Termitele globalizării vor rontăi totul?

Toți vor conjuga răspicat și răcnit verbul „a avea”. Dar la „a fi”, bietul verb al ființei, cine se va mai gândi? Sau se va gândi la el ca la o patrie pierdută? Cum vom gestiona problematica aspră a globalizării? îi intuim costurile?

Evident, ne vom bucura de ceea ce vom câștiga. Și e firesc. Și în mod sigur, trebuie să recunoaștem, vom câștiga mult. Dar cât vom pierde? Și mai ales, cât vom suferi pentru ceea ce, fatalmente, vom

pierde? Și să nu ignorăm un lucru esențial: cu identitatea noastră cum rămâne? Mai ,
avem nevoie de ea? O mai dorim? Este ea, ca semn

al destinului nostru, ceva de apărat? Ne e dată ca o piatră de moară legată de gât sau ca un colac de salvare?

Vrem în Europa. Vis milenar, obsedant. Dar Europa cum ne vrea? Dar măcar ne știe? Suntem chiar atât de supărați pe lume și pe noi înșine încât să nu mai avem nimic de apărat? Oricum, istoria s-a scrijelat diferit pe scoarța sufletelor noastre. Gândim cu rănile noastre, cele vindecate și mai ales cu cele nevindecate.

Să ajungem să nădăjduim că atunci când ne încearcă valuri mari ale istoriei, când suntem aspru încercați, avem deja făcut exercițiul de a fi doar un „popor vegetal”? Conceptul, mult mai adânc decât se crede îndeobște, nu a fost lansat de poetesa Ana Blandiana, cum se crede, ci e al lui Constantin Noica și a fost teoretizat într-un eseu, prin 1937.

Ca un zaț în memorie s-au depus

lent, dar sigur cuvinte noi ce își fac culcuș semantic: tranziție, corupție, exil, donare, diasporă, sărăcie, reformă, hot-dog, separatism, integrare, drog, SIDA, emigrare, demagogie, gripă... Un adevărat dicționar cu geometrie variabilă. Dacă vom privi cu atenție fiecare dintre ultimii luștri, vom remarca teribila dinamică a fondului principal de cuvinte politice. Intemetul, integrarea piețelor financiare, internaționalizarea producției la unele produse sunt deja probleme planetare ce reclamă abordări globale.

209
VIOREL COMAN

Lumea s-a transformat într-un „sat planetar”. Totul se globalizează. Mai întâi informația. Societatea a devenit obligatoriu de consum. Terorismul e deja globalizat. Multe fenomene nu mai țin de granițe: crima organizată, trafic de arme, droguri, trafic de came vie, terorism internațional, protejarea surselor de apă potabilă, protecția mediului, efectul de seră, alimentația ecologică, modificările genetice, donarea. Și de curând, colac peste pupăză: gripa aviară sau pesta porcină!

Pe de o parte, globalizații - să-i numim așa - puternici și bogați, blazați,

severi și meticuloși. Pe de altă parte, globalizanții, cei ce suportă fenomenul, îl așteaptă, îl imaginează, și, ceea ce e mai grav, îl idealizează. Evident, două lumi ca două falii care, dacă nu se vor armoniza, vor dezvolta în deceniile ce vin severe tectonici sociale.

Vom intra în Europa mândri, cu marile noastre epopei, cu „Iliada" noastră, „Miorița", cu „Odiseea" noastră, „Povestea lui Harap Alb", cu acest Ulise moldav, bleg de bun, prost de bun, însoțit de auxilii credincioase și prieteni ticăloși? Iar europenii vor privi spre enigmatica noastră hieroglifă mitologică uimiți, dezvoltând perplexitate. Ei nu au înțeles și nici nu vor înțelege „Miorița". Nu există nici un rând valabil despre frumoasa noastră baladă scris de vreun european. Li se pare ceva ce logica lor refuză. „Așa ceva nu există", par a spune ei, ca

111. EUROPA, MON AMOUR

Moromete când a văzut girafa. Și în satele noastre îl vom vedea pe eternul și fascinantul badea Gheorghe, cel pe care Blaga îl bănuia că a boicotat istoria, stând pe la colțuri de uliți, rezemat vârtos în țoi, lângă stănoaga vreunui butic, pe care l-a numit cu genialul bun simț semantic:

„băutic”, disimulând răbdător, înjurând guverne, așteptând cum numai la noi se mai așteaptă „să fie globalizat”.

Nu țuica noastră, pentru unii, cea de toate zilele, nu va fi recunoscută, iar câmații nu vor mai fi ca la mama acasă decât dacă si norocul chior ca mama să fie din Pleșcoi. Iar măgarii, cei blânzi și răbdători, vor avea în ureche un cip de control și le vor fi urmărite mișcările din satelit, cum în miezul zilelor de vară cădelnițează bărăgane pustii cu căpățâna lor mare cât Africa din hărți...

Șarjăm, desigur! Dar sub cenușa șarjei, mocnește jar de adevăr. Măcar, dulce consolare, avem de-a face cu un cuvânt - globalizare - pe care Caragiale nu a apucat să-l încornoreze. Am avut mare noroc. în mod cert, dacă-1 știa, nu-1 ierta. Ni-1 oferea deja caricaturizat, împăiat semantic cum a mai făcut și cu atâtea altele, gata ratat, iar el, bietul cuvânt, cu toate oblojelile, să nu-și mai revină la normal, demn de dicționar, nici într-o sută de ani. Așa era nenea lancu, neiertător. Pe ce punea pleoapa, seca, usca, pârjolea pentru o sută de ani.

Dar asa, avem noroc. Cuvântul ne-a fost dat întreg, curat, virginal. Așa ne e dat nouă, să-1 umplem noi cu seve semantice, sănătoase. Dacă îl vom rata noi, vom recunoaște o fatalitate: îi continuăm opera: ba de voie, ba de nevoie, caragializăm. Dacă nu îl vom rata, dacă îl vom așeza pe sigure temelii semantice, sociale și morale se va recunoaște că am depășit obsedanta colaborare cu buclucașul nostru contemporan de serviciu, Caragiale.

Și va fi frumos, și va fi bine căci va fi regăsire de sine.

CE NE (MAI SPUNE) „MIORIȚA”?

- Dom'le, de aici se vede mai bine ca de acasă. V-o spun eu!

- Peste tot, un'te duci, un'te-ntorci, fie la muncă, fie cu prietenii la o cafea sau o bere, nu vezi decât o „Mioriță” revărsată în realitate...

Tresar. Devin deodată foarte atent și foarte curios. Insul mă privește scurt, cu coada ochiului, în treacăt, apoi continuă:

VIOREL COMAN

- Asta ne e rasa, ce vreți! Unde-s trei români, doi se unesc și vor să-i ia gâtul

celui de-al treilea...

Mâinile vânjoase și arse de soare, cu palme cât paleta de pus pizza pe vatră lovesc turul soios al blugilor.

Vocea groasă, dogită de tăceri adunate impune liniște sub umbrela de soare care se umflă în chingi de adierea amiezii. Câțiva sorbiră ușor din cafele mici și tari. Pentru că nimeni nu intervenea, nici să-l aprobe, nici să-l contrazică insul își luă și mai mult avânt și se crezu îndreptățit să povestească...

Urmă o poveste lungă și tristă, cu prietenii de o viață, la cataramă, cum se zice, pierdute pentru zece cenți, cu neamuri care ți-au promis raiul când ai plecat din balega natală să muncești la Roma și apoi îți întorc spatele dacă nu „cotizezi”, cu forme de lăcomie pe care nu le-ai fi bănuit vreodată, cu inși care atunc' când le merge bine au „suceli” ciudate, își schimbă firea, disimulează, mint, se vaită...

Anecdotică măruntă, veți spune. Măruntă și nu prea, îmi vine să spun. Starea de spirit a tânărului „hermeneut” mioritic mă interesează. Formularea este obsedantă și memorabilă: „unde-s trei români, doi...” Hm! Recunosc, la asta nu m-am gândit niciodată.

Relația are geometrie variabilă. îmi aduce aminte un argument care mă înfioară:

Totul e să nu fii niciodată singur! Dar poți?

„Miorița” nu mai prezintă, pentru el, atitudinea în fața morții ci prezintă atitudinea în fața vieții.

Mă culcușesc în șezlongul moale ca în copilărie în căpița cu fan. Chiar mi se pare că am revelația unui subiect. Discuțiile continuă.

Tânărul primește replici. Toți au variante proprii la „Miorița” revărsată în real... Variante trăite.

Ironia soartei. Mi-a trebuit să ajung până la Roma, la poalele Capitoliului, lângă Columna noastră, ca să am revelația unui sens ciudat care până acum îmi scăpase.

Un adevăr simplu și dur, spus de un amărăștean de-al meu. Și mai era și moldovean pe deasupra. Cum altfel. Doar el putea să-și spună așa oful. Am avut revelația unei situații arhetipale. Am aflat de la el că sârbii, albanezii, ucrainenii, polonezii sunt mai uniți. La ei n-o să vezi niciodată... înțeleg. N-o să vezi „Miorița” revărsată în real. Din catedrala de cuvinte numită „Miorița”, moldoveanului meu nu i-a rămas în minte decât intriga. Răspunsul ciobănașului moldovean în forma testamentului liric, nu-1 interesează. Adică nu-1 interesează

atitudinea în fata mortii. Pe el îl doare atitudinea în fata vieții. » » î »
Nu-1 interesează istoria lui „cum a fost cu putință”, nici virtualități le din „n-a fost să fie” și nici

fatalitatea ascunsă în „ce va fi, va fi”. El e un pragmatic, cu bătătura sufletului răscoaptă de soare. A venit la Roma din satul lui din Neamț să facă meserie, să agonisească ceva bani și să fie peste ceva vreme cel mai ortoman de pe uliță. Adesea, aici îi e dor de căscioara lui. Acum, în august ar fi trebuit să facă acasă o vizită. A rămas la Roma, economisind câteva sute de euro. Contează.

La un moment dat se apleacă spre mine, pune mâna la gură, să nu fie auzit și-mi șoptește ca și când mi-ar divulga o infirmitate:

-Dom'le, stiti că astă iarnă îmi venea să urlu de dor?

Ca profesor am susținut că pentru noi românii, „Miorița” e un text exponențial prin testamentul liric din final. Se pare că m-am pripit.

Iată, „Miorița” este o baladă exponențială și prin intriga explicată

dureros de moldoveanul care, prin vocea dogită, prin privirea tulbure, de insomniac, prin povestea lui tristă spusă cu îndârjire, îmi dă sentimentul că a supraviețuit complotului...

La despărțire, rămân în urmă, să mai privesc Columna lui Traian. Caut unghiuri mai bune să văd ultimele „fotograme” de sub capitel. Nu reușesc să disting ultimul episod, al 125-lea. Fac multe fotografii.

III. EUROPA, MON AMOUR

Știu dintr-o lectură de tinerețe că ultima imagine este una idilică, în contrast cu celelalte basoreliefuri ce evocă războiul dacic.

Dar nu disting bine imaginile. Lumina înaltă a miezului de august scaldă contururile. Când voi ajunge acasă mă voi înfunda într-o bibliotecă și voi afla. Acum mi-ar fi drag ca memoria să nu-mi joace vreo festă.

„..Peste un deal pârjolit de bejenia dacică urcă singure trei mioare. Ciobanul moldovean e absent. Sunt absenti si ceilalți doi. Nu mai Sunt nici cânii 9 »

„mai bărbați”, nici caii „învățați”. Doar

mioarele. E pace și primăvară. Un anotimp al începuturilor.

Apolodor din Damasc, autorul acestei formidabile cronici în piatră, sugerează că s-a încheiat epopeea învingătorilor și că poate să înceapă balada pentru învinși. Adică tot „Miorița”, ceea ce li se cuvine celor învinși, ca o fatalitate.

Printre pinii secerați de lumină, *Columna lui Traian,* ca un uriaș steag de luptă, înfășurat pe o lance și împietrit...

Aici e pentru noi, sigiliul Romei.

în preajmă, lume multă, nepăsătoare și veselă, fără grija zilei de mâine. De grija noastră pentru ziua de ieri, nici vorbă. Doar noi, câțiva valahi, ne gândim cu temei la „Miorița” de acasă.

Porumbei blânzi ne ciugulesc firimituri din palme.

Toate eseurile cuprinse în acest volum au fost publicate in ziarele *Libertatea, Monitorul de Brăila, Obiectiv. Vocea Brăilei* si în revista *Tribuna învățământului.*

Autorul

CUPRINS

I. LA ȘCOALA „EUROPSITĂ”..... 7
Să ne lucrăm grădina!..... 9
Școala - de azi pe mâine..... 17
La școala „ europsită ”..... 21
Bietul Ilie Moromete la olimpiadă
.....25
Academia Română și... „bogomil”
.....33
Răsar din urmă valori..... 41
Lecția finlandeză..... 47
Muzeul educației..... 57
„Elevii sunt nefiresc de singuri. Și nici școala nu le oferă mare lucru ”..... 61
II. AVATARURILE EMINESCIANISMULUI 67
Doimea cea de o ființă a sufletului nostru: Eminescu și Caragiale..... 69
Formele fără fond - cea mai mare bătălie culturală românească..... 81
Eminescu - portretul revizorului școlar la tinerețe..... 91
Miezul și cojile, sau despre calitatea educației în textele eminesciene. 101
Făclia și bufnița, sau despre antieminescialism..... 107

Paradoxul Eminescu..... 115
Avatarurile eminescianismului.... 123
„ E apus de zeitate și asfințire de idei ”..... 131
„Ia mai opriți-lpe Eminescu ăsta! ”.... 139
Eminescu, azi, sau iartă-i Doamne că nu știu ce spun!..... 149
Mihai Eminescu. Bolile lui și bolile noastre..... 161
Aimes-Vous Eminescu? Lieben Sie Eminescu?
Do You Love Eminescu?..... 173
Pentru Eminescu flutură azi steaguri puține..... 177
Al doilea interviu cu domnul Mihai Eminescu..... 181
III. EUROPA, MON AMOUR..... 191
Europa, mon amour..... 193
Umbrela globalizării peste căciula identității..... 203
Ce ne (mai spune) „ Miorița ’’?… 213